

RIIGIKOGU

IV koosseis.

VI istungjärk.

120. koosolek.

19. veebruaril 1931.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine ja muutmine.
2. Riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendavad valimised.
3. J. Soots'i sõnavõtmine isiklikus asjas.
4. Vabariigi Valitsuse vastamine M. Martna küsimisele üldise rahvalugemise toimepanemise kohta.
5. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1931/32. aastaks — Vabariigi Valitsuse ettepanek.
6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.
7. Järgmise koosoleku määramine.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 10.21 min.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson**.

1. Päevakorra täiendamine ja muutmine.

Juhataja: Majaomanikkude, kaupmeeste, töösturite ja teiste eraomandust pooldajate Riigikogu rühma nimel on rkl. Masing'ilt ja Saksa-Rootsi Riigikogu rühma nimel rkl. Hasselblatt'ilt ettepanek,

võtta 1. päevakorra-punktiks riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendavad valimised.

A. Jõeäär (stp): Teen ettepaneku, käesolevast päevakorrast ära võtta 1. punkt*), s. t. minu küsimine Majanduseministrile.

See küsimine sai esitatud eelmise valitsuse ajal. Härra Majanduseministriga on läbi räägitud, ja ta on nõusoleku avaldanud küsimuse lahendamiseks ministeeriumi kaudu. Oleks ebaloomulik, kui rühm, kes ise koalitsioonist osa võtab, Riigikogus küsimistega esineks.

Juhataja: (Hääletatakse.) Rkl-te Masing'i ja Hasselblatt'i ettepanek on vastu võetud.

(Hääletatakse.) Rkl. Jõeääre ettepanek on vastu võetud.

*) 1. päevakorra-punkt: A. Jõeääre küsimine Majanduseministrile A/S. „Eesti Marmor“ makstamisest esiletulnud nähtuste kohta.

2. Riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse:

riigi majandusnõukokku M. Punga asemele J. Lill (mo);
rahaasjanduse komisjoni M. Punga asemele J. Masing (mo);
sotsiaalkomisjoni J. Masing'i asemele J. Lill (mo).

3. J. Soots'i sõnavõtmine isiklikus asjas.

J. Soots (põl): Üks tänane leht on toonud kaks artiklit, kus katsutakse tõendada, nagu oleksin mina mingi „lapuaga“ seotud, võib-olla isegi mingi „lapua“ juht.

Need teated on täiesti ekslikud. Mina ei ole mingi „lapua“ organisatsiooniga ühenduses, muidugi mitte ka nende juht. Rahvahääletamise seaduse komisjonis refereerisin mina ainult ühe lehe sõnumit, jättes vastutuse lehe teate õiguse eest toimetuse kanda.

Ka ei kutsunud mind komisjoni juhataja selle sõnumi refereerimise eest korrale, nagu leht katsub tõendada.

4. Vabariigi Valitsuse vastamine M. Martna küsimisele üldise rahvalugemise toimepanemise kohta.

Majanduseminister M. Pung: Austatud Riigikogu liikmed. Valitsusel ei ole veel võimalik olnud seda küsimust ligemalt kaaluda ja seepärast saab esinema ühel lähemal Riigikogu koosolekul selle küsimuse kohta seletuse andmisega.

5. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1931/32. aastaks — Vabariigi Valitsuse ettepanek.

Majanduseminister M. Pung: Ma teen ettepaneku, riigi 1931/32. aasta eelarve anda rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu.

Selle ettepaneku põhjenduseks on mul järgmist tähendada:

Nüüdne valitsus sai ametisse kutsutud 12. veebruaril, s. o. nädala aja eest. Selle lühikese aja jooksul ei olnud valitsusel võimalik eelarves tarvilikke muudatusi teha. Muudatused eelarves on aga tungivalt tarvilikud. Muudatusi eelarves on ette näha ka nende põhimõtete teostami-

seks, mis sisalduvad mineval Riigikogu koosolekul ettekantud valitsuse deklaratsioonis. Kõigi nende muudatuste kohta loodab valitsus sel ajal, kui eelarve komisjonis läbivaatamisel on, seisukoha võtta ja komisjonile vastavad paranduse-ettepanekud teha.

Valitsus, kes käesoleva eelarve koostas, on lahkunud, sellega jäi ära see harilik seletus eelarve kohta, millega Majanduseminister esineb Riigikogu ees eelarve esitamise puhul. Et aga praegusel korral Riigikogule esitatud eelarves parandusi ja muudatusi tuleb teha, siis ei ole minul, kui Majanduseministeeriumi juhil, võimalik Riigikogu ees eelarve-kõnega esineda. Seletusega eelarve kui ka ülevaatega meie majandusliku seisukorra kohta kavatsen esineda siis, kui eelarve komisjonis läbi vaadatud on.

Lõpuks tahaksin ma ühe soovi Riigikogule ette kanda. Nimelt oleks tungivalt tarvilik ja soovitatav, et riigi eelarve õigeaks ajaks, see on 1-seks aprilliks valmis saaks ja et ta nimetatud tähtajaks Riigikogu poolt vastu saaks võetud. Korraliku majapidamise põhimõtte nõuab, et kindla süsteemi järgi talitatakse, ning selleks on meie seadustes kindel kord ette nähtud. Sellest süsteemist tuleb kinni pidada, arvestades mitte niipalju juriidilise seisukohaga, vaid palju enam korrapärase riikliku asjaajamisega. Tahaksin soovida, et Riigikogu seda seisukohta arvestaks ning omaltpoolt kaasa aitaks, et riiklik majapidamine seaduse poolt kindlakstehtud korras jätkuda võiks, ja et meil sellest korrast kõrvale kalduda ei tarvitseks.

R. Penno (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie mäletame, et eelarve võeti päevakorrast motivatsiooniga, et valitsus ei ole kujundatud ja et uuel valitsusel võimalik oleks seisukohta võtta lahkunud valitsuse poolt esitatud eelarve kohta.

Praegu esitab Majanduseminister ettepaneku, läkitada eelarve komisjoni, ilma et komisjonil selgust oleks nende ülesannete kohta, mis tal eelarve parandamiseks teha tulevad. Meie teame, et eelarve arutamise kord on meil niisugune, et eelarve läkitatakse rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu ja sealt alamkomisjonidesse. Komisjonid saavad siis töötada, kui on olemas teatud suund, ja selle suuna annab valitsus. Meie ei tea aga, mis valitsus kavatses esitatud eelarves muuta, ja komisjon peab omapead teotsema. Teiste sõnadega, kui rahaasjanduse komisjon laiendatud koosseisus tahab eelarvet arutada, siis peab ta pidama neid üldvaidlusi, mis harilikult Riigikogus peetakse.

Neil põhjustel ei saa meie sellega päri olla, kui ei öelda, kuidas kavatakse eelarvet muuta ja eelarve otsekohe komisjoni saadetakse.

K. Ast (stp): Omalajal oli härra Penno väga sellega nõus, et eelarve antakse eelarve-kõneta komisjoni. (V a h e l h ü ü d e d.) Minu seisukoht oli teine, minu seisukoht oli vastupidine. Täna arvab aga härra Penno, et seda kuidagiviisi teha ei või, et eelarve ilma eelarve-kõneta komisjoni antaks. Lugu seisab selles, et kui eelarve tol ajal, kui valitsuse kriis oli, oleks antud komisjoni, siis oleks komisjon eelarvet arutanud tänase päevani ja tal ei oleks üldse võimalust olnud teada valitsuse seisukohta, sest et oli valitsuse kriis. Õnneks lahendati kriis ruttu, ühe nädala jooksul. Kuid senist praksist silmas pidades võis karta, et see nii ruttu ei lähe, ja komisjonil ei oleks võimalust olnud valitsuse seisukohti saada. Nüüd kui alamkomisjonid tööle asuvad, võtab nende töödest valitsus esindajate kaudu osa, peab võtma; igatahes saavad alamkomisjonid kui ka eelarve-komisjon ise töötama paralleelselt, käsikäes valitsusega.

Teiseks peab sellele tähelepanu juhtima, et põhjalik eelarve ümbertöötamine, nagu mõned lehed seda võimalikuks pidanud, ei ole kuidagiviisi mõeldav, sest siis peaksime tagasi minema algeelarvete juurde, iga üksiku ministeeriumi majapidamise juurde. See on töö, mis 4—5 kuud aega võtaks. (V a h e l h ü ü d e d.) Aga need üldised parandused, mida valitsus hädavajalikuks peab, need esitab ta komisjonile, ja komisjonil, samuti ka alamkomisjonidel on võimalus neid kaaluda.

Sellelt lähtekohalt kaitsen Majanduseministri ettepanekut.

Majanduseministri ettepanek võetakse vastu.

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

R. Penno (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Valitsuse koosseis ja valitsuse koalitsioon, nagu ta meile praegu esineb, on Eesti riigi ajaloos esmakordne. Siin valitsevad tiivad, ja opositsioonis on keskkoht. Valitsuses on tiivad, kelle tõekspidamised risti üksteise vastu käivad, kelle ilmavaatelised seisukohad on üksteisele risti vastu. Niisuguse erakorralise valitsuse koosseisu juures on kodanikkudel loomulikult õigus nõuda, et küsimuste kohta, mis valitsus oma deklaratsiooni või töökavasse võtab, kindel ja selge vastus antakse, mis põhimõtetel ja missugustel alustel valitsus tööd teha kavatses ja

tahab. Kahjuks annab meile esitatud Vabariigi Valitsuse deklaratsioon ainult pealkirjad. Missugune nende konkreetne sisu, seda peame oletama ja arvama. Meile on arusaadav, et sarnaste vastoluliste voolude, nõudmiste ja sihtide juures, nagu seda on kogud ja sotsialistid, on raske konkreetset sisu anda, mille eest mõlemad pooled ka vastutust tahaksid kanda. Seepärast on arusaadav, et on üle mindud mõne üldise lausega, üldise seletusega valitsuse töökava suhtes, ja las mõlemad pooled seletavad nii, nagu seda heaks arvavad. Nii näemegi, et juba mõlemad pooled on isesuguse arusaamisega valitsuse töökavast, deklaratsioonist. „Kajas“ nimelt kirjutatakse, et valitsus peaks kindlasti jätkama kokkuhoiupolitikat, et peaks neid põhimõtteid, mis eelmine valitsus oma eelarves võttis — arstiabi, pensioni ja teiste kulude suhtes — läbi viima. Teiselt poolt „Rahva Sõnast“ loeme, et valitsus tahab need kavatsused jätta ja endise seisukorra juurde jääda. Teisesõnaga, kriipsu koondamistele ja kokkutõmbamistele.

Vaatleme üksikuid pealkirju: valitsus tahab meil majandusealadel teostada aktiivset politikat. Kes meist kõik ei kirjutaks sellele pealkirjale alla? Kuid sisu? Sisu leiame, et valitsusel on vaja kiiresti andmeid koguda kodumaal valmistatavate kaupade kohta, samuti kaupade kohta, mis meile väljast sisse veetakse, ja siis oleks vajadus neid andmeid seltskondlikkude organisatsioonide kätte anda, kes need ümber töötaksid ja sihte üles seaksid. (V a h e l h ü ü d e d.) Seda eriti ju selle pealkirja all. Lugupeetud Riigikogu liikmed, meie valitsus oleks pidanud rohkem ja märksa konkreetsemaid kavatsusi teatama just seepärast, et valitsuse etteotsa on kutsutud inimesed, kes on tulnud meie majanduslikkudest ringkondadest. Meie lugupeetud Riigivanem on olnud kauemat aega ühinduses kaubandus-tööstuskoguga ja börsikomiteega. Meie Majanduseminister on pikemat aega kaubanduskoja nõunikuna teotsenud ja kuulub rühma, kes nimetab ennast majanduserühmaks. Kui tullakse ja ainult öeldakse, meil on andmeid vaja koguda, siis terve see aktiivne majandusepolitika seisab selles. et andmeid koguda. Et andmete korjamise vastu meil midagi oleks, et neid vaja ei oleks, seda ma ei ütle, aga ma arvan, et praegune raske olukord nõuab, et valitsus tuleks ja ütleks, kas tal peale andmete kogumise muud midagi ka veel on. (V a h e l h ü ü d e d.) Ei sugugi loomuvastane, vaid ma olen, lugupeetud rkl. Laarman, tähelepanu juhtinud sellele, et kui inimesed sealt ringkondadest tulevad, et siis peaksid tulema ka kavad ja mitte üldlauselised sõnad. (V a h e l h ü ü e.)

Edasi käsitab selle pealkirja all valitsuse deklaratsioon ka meie maksureformi, kuid üldises lauses, et see kiires korras teostada tuleks põhimõttel, et maksukoorem ei tõuseks, ei kõnelda midagi uut. Meie näeksime, et maksukoorem neil rasketel aegadel väheneks. Kas suund on rajatud sinna, seda meie ei tea. Missugused suunad ja kavatsused valitsusel on, seda peame püüdma üksikutest valitsuse sammudest järeldada. Ja seal kuuleme, et näiteks läbikäigumaksu seaduse kava kohta on avaldatud seisukoht, et see ei pea küllalt elule vastama, ja on ta tagasi võetud sellepärast, et põllumajandus on selle maksu alt välja jäetud. Kas see peab suunda näitama? Meie arvates on põllumajandus raskemas seisukorras kui ükski teine majanduseala, sellepärast et siin hinnalangus kõige valusamalt tunda on andnud. Kui sellele alale tahetakse üldise maksukoorma ümberkorraldamise juures suuremat koormat peale veeretada, siis meie ei pea seda loomulikuks.

Siis teine pealkiri — kindel kokkuhoiupolitika riigi ja omavalitsuste majapidamises. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie nägime eelmise päevakorrapunkti juures, kuidas valitsus oma kavatsusi Riigikogule teatavaks teeb. Eelarve andmisel komisjoni valitsus kõneleb küll, et tal on kavatsusi, millised esitatakse eelarve ümbertegemiseks. Missugused need kavatsused, milles kokku hoida, kust tahetakse kokku hoida, seda ei ole meile öeldud, ja ei ütle see lühike deklaratsioon mitte kui midagi. Uuel valitsusel oleks ikka siin ka, ma ütlen, üksikute tähtsamate küsimuste kohta ometi võimalus oma seisukoht ette ära öelda. Meie oleme eelmises valitsuses nõudnud, et meil nüüd, kus üldine raske aeg, ametnikkude palkade, pensionide ja arstiabi alal teatavad ümberkorraldamised ette võetaks. Seda on eelmine valitsus osalt oma eelarves teinud. Kas nüüd tahetakse selle suuna juurde jääda, kas tahetakse neid ümberkorraldamisi teha, see jääb kõik selles deklaratsioonis ja neis valitsuse sammudes täiesti lahtiseks. Meie võime oletada, et siin, nii nagu ma enne tähendasin, nende kahe äärmuse juures, kes meil valitsevad, kindlasti teatav huvide kokkupõrge on. Nagu ma tähendasin, näeme juba ajalehtedes, et iga rühm, iga vool siin oma soove ja püüdeid isesuguselt seletama saab, aga rahvale peab selge olema, peab selgemini öeldama, kus on see kesktee nende huviristlemiste juures.

Edasi järgneb väliskaubanduse bilansi tasakaalustamine. Siin ei näe midagi erilist uut.

Põllumajanduse kaitse arendamine ja põllusaaduste turgude kindlustamine on kõigiti tervitatav ja kõigi rühmade poolt

tunnustatud, kuid milliste abinõudega, millistel teedel tahab valitsus siin teosteda, see jääb selgusetuks. Veel ühel eelmisel Riigikogu koosolekul nägime, et värske Majanduseminister tegi ettepaneku, päevakorrast ära võtta nisutollide seaduseelnõu. Meie teame, et praeguse valitsuse laua taga istub lugupeetud minister Oinas, kes veel esimesel lugemisel selle seaduseelnõu vastu vaidles. Meie teame, et Majanduseminister selle seaduseelnõu tagasi on võtnud, aga kuidas jääb selle küsimusega üldse, missuguseid teid siin tahetakse käia, kumb pool siin võidab, kas lugupeetud Majanduseministri Oina pool või teine pool? Vaadake, sellest ei leia meie midagi. Siin öeldakse, et meie põlumehetele tahetakse kindlustada tema saaduste tootmise kulud, — see on üldine tervitatav põhimõte, aga mis on selle järelused? Järeldused peame tegema neist sammudest, mis valitsus juba teinud. (V a h e l h ü ü e.) Ära võttis päevakorrast, ja meie ei tea, mis seal sünnib, ei öelda ka meile, missugustel teedel tahetakse käia ja olla.

Põllumajanduslike laenude ümberkorraldamine pikaajalisteks ja odavaprotsendilisteks on jällegi kõigiti tervitatav pealkiri ja soov, kuid siin tuleb ilmsiks selle soovi eriline teostamine. Meil maarahvas kurdab üldiselt, et Eestis on panku liiga palju. Pangad neelavad oma kõrge protsendiga rahva varandust, ja siin pankade arvu kasvamise vastu peaks vist valitsus eeskätt võitlema, kuid selle vastu tahetakse käia keerulist teed ja ellu kutsuda endised mõisnikkude krediitkassad, vaatamata, et meil sellelaadiline rahaasutus funktsioneerib maapanga näol. (V a h e l h ü ü e.) Nende rahaasutuste ellukutsumine... (V a h e l h ü ü e. — J u h a t a j a koputab haamriga.) on igatahes keerulisem, ja meie näeme, et deklaratsioon edasi kõneleb välislaenust, mida kavatakse saada veel seni asutamata rahvusvahelisest põllumajanduse pangast. Muidugi ilma riigi garantiita säärast laenu ei saa. Järelikult tahetakse eraasutus riigi garantiiga töötama panna, ilma et kasutataks meil olemasolevaid riiklikke asutusi, kellel oma töövälgi välja kujunenud. (V a h e l h ü ü e. — J u h a t a j a koputab haamriga. — V a h e l h ü ü e.)

Põllutöö ja kutse esituse loomine. Siin on ka keeruline tee valitud. Enne selle esituse saamist tahetakse nimelt kokku kutsuda veel laialisemal alusel valitud esituskogu, kes siis peab kaaluma neid ettepanekuid, ettepanekuid tegema ja siis Riigikogu ette tulema. Igatahes ka selle punkti juures tuleb meil hoiatada, et siin põlluharijaile uut maksukoormat peale ei pandaks. (V a h e l h ü ü e.)

Elujõuetute majapidamiste juurdelõigete ja maareformi kiire lõpuleviimine, — see on kõigiti tervitatav. Meie arvates tulevad siin kõik abinõud tarvitusele võtta, et ka tõsisemalt nende juurdelõigete andmisega väikemaapidajate seisukorda kindlustataks ja et kiirendataks kohtade krepoteerimist. Praegu tulevad kohtade krepoteerimisel takistavad asjaolud ilmsiks. (V a h e l h ü ü e. — J u h a t a j a koputab haamriga. — V a h e l h ü ü e.)

J u h a t a j a: Riigikogu liikmed Soots ja Köster, teil ei ole praegu sõnaõigust. Sõna on rkl. Penno'l.

R. P e n n o (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Edasi järgnevad tööstuse ratsionaliseerimise küsimused, mille juures on näha, et üksikutel aladel konkreetseid kavatsusi kavatakse läbi viia. Kuid ka siin on öeldud segaste sõnadega, mida on kavatud, mida aga võib lugeda ajalehtedest. Üks valitsuse koalitsiooni piiridesse kuuluv ajaleht on teateid toonud, et valitsus on tubakamonopolist huvitatud. Kas seda tahetakse läbi viia, ja mis kujul, kuidas sellega on?

Omavalitsuse reform, see osutub sisult ainult arvepidamise ja asjaajamise korraldamiseks. Muidugi, minu arvates peavad alati arved jutis olema ja klaarid, kuid sellest kõneleda, nagu oleks see määratu reform, see on valitsuse uus ülesleitud. Ja millise ülesleiduse teeb valitsus veel? Ta teeb üllatava leiduse, et omavalitsuste seaduseelnõu esitamine sõltub lõpuliku seisukoha võtmisest maakonnavalitsuste olemasolu küsimuses. Kas see ei ole suurepäraline ülesleitud?! Aga mis kavatakse valitsus maakonnavalitsuste suhtes? Kas kavatakse need alles jätta, reorganiseerida või kaotada, see on niisugune küsimus, millele ei saa kodanikud konkreetset vastust. Valitsus leiab, et need asjad sõltuvad üksteisest. (V a h e l h ü ü e.) Meie oleme maavalitsuste kaotamise poolt olnud. (N a e r. — V a h e l h ü ü e.)

Hariduse- ja kultuurelu korraldamine — seisab suure küsimusemärgi all. Kas siin härra Hünerson'i või härra Piiskar'i tõekspidamised ja vaated maksvusele pääsevad, (V a h e l h ü ü e.) selle kohta mina kokkuvõtet deklaratsioonist teha ei saa. Igatahes selgusetuks jääb küsimus, kuidas jääb algkoolide seaduse teostamisega, mis läbi viidud, ja mida teostas omal ajal Hariduse- ja sotsiaalminister Hünerson. Kuidas on õpetajate ettevalmistamisega, kas jäävad meile seminarid või pedagoogiumid, või tulevad jälle pedagoogiumid sulgemisele ja seminarid avamisele, või mis siin sünnib, vaadake, selle deklaratsiooni põhjal ei ole võimalust igatahes selgusele jõuda. (V a h e l h ü ü e.)

Jah, üks konkreetne vastus on, see on öeldud viimises lauses, et kunstiõppeasutused tulevad riigi toetusel ülal pidada.

Edasi loetleb deklaratsioon üksikuid tööalasiid ministeeriumides, mis juba käsil ja üldiselt ka teada. Puudutamata on jäänud terve rida põlevamaid päevaküsimusi, nagu seda on mitmed meie põllumajanduseelu luusse ja lihasse lõikavaid küsimusi. Kuidas kavatakse valitsus meie piimähisuste võrgu reorganiseerimisel talitada, kuidas siin suunda määrata? Kas meil kavatakse metsamüüki meie põllupidajatele-vanatalupidajatele kättesaadavamaks teha? Kas siin meie metsatakside tõstmise asemel, nüüd, kus üldine hindade langus olemas, kavatakse ka neid alandada, või missugused kavatsused seal valitsusel teoksil on, selle kohta meie vastust ei leia.

Üldiselt ei puudutata ka tähtsat tegurit, meie majanduseelu korraldajat, ühistegevust, mitte sõnagagi. kusjuures muidugi lugeda võib, et seltskondlikkude organisatsioonide all ka ühistegevus mõeldud on, kuid nähtavasti meie lugupeetud juhid majandusealal on teisest ringkonnast. Meie loeme ka valitsuse ringkonda kuuluvatest ajalehtedest, et nüüd „ühistegevuse poputamisele“ — nagu lehed seda nimetavad — on kriips peale pandud.

Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed näevad, on meile antud rida pealkirju, missugune nende sisu saab olema, kas annab neile selle rkl. Tonkman'i vool, või annab rkl. Johanson'i vool, seda meie ei tea. (V a h e l h ü ü d e d.) Vaadake, kui Maaker peal oleks, siis meie teaksime vähemalt, ja rahvas teaks, missugused valitsuse kavatsused on. Praegune kitsas ja raske aeg nõuab kindlaid seisukohti valitsuselt kõigis küsimustes, kindlat ja kiiret vastust iga nähtuse kohta. Ei aita ainult „andmete kogumine ja selgituste nõutamine“ — tuleb ka otsustada. Kahjuks selle viimase tähtsama küsimuse kohta deklaratsioonis, mis suunas need otsused tulevad, jääb selgusetuse tunne.

Kokkuvõttes loeme: aktiivne majandusepolitika — alias tubakamonopol, haridusepolitika ja kultuurelu korraldamine riigi majandusliku kandejõu kohaselt — „kunsti õppeasutusi tuleb riigi kulul ülal pidada“. Omavalitsuse reform — „arvepidamise, asjaajamise juttiseadmise“.

Ümarikult ja selgelt on välja toodud ainult mõisnikkude krediitkassa tornid, kuhu uuesti tuleb elu sisse puhuda.

O. K a s k (töer): Väga auväärt Riigikogu liikmed! Meie peame tõsiselt tervitama uut valitsust, peame headmeelt avaldama, sest tõesti erilise kiirusega on suutnud härra Päts leida kooskõla nii lah-

kuminevate ilmavaadete vahel ja nii lahakuminevate inimeste vahel. Kõik vaen on unustatud, ja uskuge, et ka meie rühmal on sellest heameel. See on tõesti suur samm Eesti elus, et on suudetud leida ühine keel sotsialistide ja... (V a h e l h ü ü d e d.) Väga rõõmustav, et härra Johanson nüüd palvetama on hakanud. Minul on vähe usku sellesse uude abielusse, aga kui teie lähete kirikusse ja palute seda usku, siis on see väga hea ja sellele oleksid tõesti head tagajärjed. (V a h e l h ü ü d e d.) See on õieti triumviraat. (V a h e l h ü ü e.) Auväärt härra Päts, härra Tõnisson ja härra Oinas. Ja kui nüüd need kolm tähtsat ja teovõimsat inimest on kokku astunud triumviraadiks, siis peab midagi sündima, peab midagi tulema, ja meie ei kahtle, et see triumviraat, kus aastate eest needsamad inimesed aastate jooksul ka väga palju vigu on teinud, oskavad ka nüüd kõige paremini neid parandada. Kui nad kokku on astunud, et neid vigu parandada, siis võime ainult tervitada seda. Nii on praeguses valitsuses väga mõjuvalt ja tugevalt eelmise valitsuse opositsioon esitatud, ja kui nüüd valitsuses olles ei suudeta tegusid näidata, siis oleks see tõesti kurb. Aga meie ei kahtle, anname oma õnnistuse kaasa, et nad... (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Teemant, iga kalliskivi ei ole veel kalliskivi, mis läigib. Nüüd ometi võite õnnelikud olla, et meie väljas oleme. (V a h e l h ü ü d e d.) Siis oleme väga sõbralikud. Meie oleme ka õnnelikud, et väljas oleme.

Kui nüüd minna deklaratsiooni juurde, siis on selge, et kõik Vabariigi Valitsuse deklaratsioonid üldiselt on dekoratiivsed, konkreetset on lõpmata vähe. Kõik oleneb sellest, kuidas seda täidetakse ja tehakse. Nii on ka praegune deklaratsioon. Põhijoontes on see teada, aga mis kitsas programmis kokku on lepitud, seda meie ei tea. Kahjuks on aga kohe ette lisatud, et ainult lühikese aja kestel tuleb seda teostada, ja leitakse, et ainult üks aasta on valitsusele teotsemiseks jäänud. Õieti on meie valitsuste iga ikka üks aasta, vaevalt üle selle. Kõigi kogemuste järgi on see just kõige produktiivsem aeg olnud, ja kui valitsus kahtleb ja kardab, et see on lühike aeg, siis on see asiartu kartus. Meie igatahes aitame kaasa, et see kartus ei pruugiks maad võtta, kui praktiliselt head asjad teostamisele tulevad. Meie ei keela oma toetust nende täitmisele. (V a h e l h ü ü e.) Jah, olge lahked.

Valitsus tahab kõigil majandusealadel teostada aktiivset politikat, kindel kokkuvõttepolitika riigi ja omavalitsuste majapidamises, väliskaubanduse bilansi tasakaalustamine — need on pealkirjad valitsuse deklaratsioonis, kõik väga ilusad ja arm-

sad asjad, ja arvan, et ei ole ühtki, kes neile alla ei kirjutaks. Terve deklaratsioon on nagu harmoonik, võite kokku tõmmata ja laiali ajada. (V a h e l h ü ü e.) Nii on need deklaratsioonid kõik suuremalt jaolt.

Mida mõeldakse aktiivse majandusepoliitika all? Kahiuks ei ole see lähemalt defineeritud. Meil on heameel, et igatahes, Jumal tänatud, kraanisid uuesti avada ei saa. See kartus ei võiks teostuda, sest need ringkonnad, kes on valitsuses esitatud ja kes seda sooviksid, ei saa seda läbi viia, kuna Eesti Pank on korraldatud eriseaduse alusel. Kuidas tuleb tegelik majandusepoliitika, see selgub valitsuse sammudest, sõnavõtmistest, mis lähemal ajal valitsuse poolt tulevad. (V a h e l h ü ü e.) Eeskätt teie. Heldene aeg, kas siis veel tõendusi tarvis? Kogu aeg see laiutamine, laiutamise nõudmine, mis teie olete propageerinud, maksab raha, ja kui rahast on puudus suur, kuidas saate siis aktiivset majandusepoliitikat ajada, sest aktiivne majandusepoliitika vajab raha. Seda raha olete teie, kui teie valitsuses olite, laialt mängu lasknud.

Samuti arvan, et on täiesti asiata üksikasjalikult deklaratsiooni punktidesse minna, sest kõige paremini näitab tegelik elu, valitsuse tegelikud sammud, mis ette võetakse. Üldiselt on need 13 punkti, pealkirjad valitsuse deklaratsioonis, vastuvõetavad, ja usume, et neist kinni peetakse ja kindlat kokkuvõidupoliitikat edasi aetakse.

Mõnd punkti tahaksin üksikasjalikult nuudutada, mis arusaamatuks on jäänud. Nimelt tööstuse ratsionaliseerimise all on detailselt juurde pandud, kuidas Pikalaenu Panga käest vabrikuid likvideerida. Minu arvamise järgi on see täitsa mitteotstarbekohane. Siin peab ettevaatlikult talitama. Depressiooni ajal ei ole ette näha, et võiks kergendust tulla. Meie ei saa neid raskusi üle õõ kaotada. Nüüd, kus rahapuudus valitsemas, kus talud oksjonile lähevad, nüüd tahetakse likvideerida need vabrikud Pikalaenu Panga käest. Praegu seda likvideerimist ette võtta ei saa, ja selle vastu meie seisame.

Teine asi on nende tööstustega, kes riigi poolt krediteeritud. Neid tuleb teatava kontrolli alla võtta. See on arusaadav ja otstarbekohane. Kui likvideerimist ette võtta, siis soovitame valitsusele ettevaatlik olla ja mitte ebaotstarbekohaselt talitada. (V a h e l h ü ü e.) Ah, ärge rääkige, härra Soots, Teie ei saa nähtavasti asjast aru. Teie teete põhiseaduse asjadega tegemist.

Muidugi deklaratsioon sisaldab lauseid ja ütelsi, mis segased on ja üldist pilti ei anna. Kuid sagedasti tuleb seda deklaratsioonides ette. Tervet deklaratsiooni läbi

lugedes tuli pettumus, kui meie jõudsimme Narva kose juurde. Kes võis loota, et nüüd nii väikeselt ja jõuetult on kirjutatud Narva kosest, et nüüd tahetakse ellu kutsuda jõukomitee, valmistada kavasid j.n.e. Nüüd oleks pidanud lootma, kus meil jõukomitee liikmeks on härra Riigivanem, härra Tõnisson valitsuses, et peaks näidata selle aasta jooksul, et tõesti teostatakse see, mis lubatud, et pärast ei tule pettumus, et aasta pärast ei öelda: meie ei saanud teha, meie ei võinud teha. Olge nüüd mehed ja näidake, et see mahategemine selle väikese kontsessiooni juures oli põhjendatud. Näidake ja tehke see leping, ja meie oleme õnnelikud, kui raudteerongid hakkavad sõitma elektriga, kui igas talus on elekter ja elektriga veksleid võib alla kirjutada, olge lahked, härrad! Aga ärge tulge jõuetuna väikese punktiga välja: meie valmistame ette. Üks aasta on pikk aeg, kus võib seda küsimust otsustada ja käima panna. (V a h e l h ü ü e.)

Edasi selle deklaratsiooni juures, mis täiesti üllatavalt silma paistab, on see, et sotsiaalpoliitika äärmiselt nõrgalt on esitatud, sotsiaalpoliitika külg on siin kahjuks jäänud kahvatuks. Kui vaadata härra Rei valitsuse deklaratsiooni, siis kui üksikasjalikult oli seal öeldud, missugused seaduseelnõud tulevad sotsiaalpoliitika alal vastu võtta. Kuhu on jäänud härra Johanson'i programm? Siin on ainult kaks küsimust, see on, esiteks töolistevanemate seadus ümbertöötatud kujul — kes on selle vastu, meie ootame selle seaduseelnõu ära ja tahame näha, kas see eelnõu annab seda töölistele, mis teie lubasite. Teine asi on 8-tunniline tööpäev, olge lahked, tegelikult on ta ju maksev. Ja kui meie fikseerime ta seaduslikku kujusse, kas teie arvate, et siin töölistel midagi muud saavad? Aga, olge lahked, kes on selle vastu! Need on need kaks konkreetküsimust, ja auväärt härra Tammel jäävad ära need pikad kõned ja raamatud, nüüd on ükskord rahu majas, ja hunt ja lamma on üksteist leidnud! See sotsiaalpoliitiline külg on nii nõrk ja kahvatu, ja ometi olete teie praeguses koalitsioonis suurel arvul esitatud. Kas teil ei ole praegu suurem mõju, kui oli tööerakonnal enne koalitsiooni? Kas ei peaks teie just nüüd näitama, et sotsiaalpoliitika alal midagi korda saadate. (V a h e l h ü ü e.) Teie ei kannata ka mitte põrmugi, meie usume seda ja meie soovime ju Teile õnne, härra Teemant, Teie südame soov on ju nüüd täide läinud, näidake nüüd rahvale, et see sõprus nii soe on — ma võrdlen piltlikult — nagu hunt ja lamma teineteist suudlevad, võiks ka öelda, lamma hundinahas ja hunt lammahanahas.

Sotsiaalpoliitiline osa on igatahes võrdlemisi nõrk, aga veel kahvatum ja nõrgem on meie haridusepoliitiline osa, kus ometi teatud vaod ja järjekindlus eelmise valitsuse ajal härra minister Hünerson'i poolt läbi viidud. Nüüd on aga tahetud uperpalli, ja selle ala korraldamine antud sotsialistide kätte. Kannan teile ette, lugupeetud Riigikogu liikmed, mis kirjutas „Kaja“ aastat poolteist tagasi: „... Sotsid on nagu kuu, mis särab kommunistlike päikese helgist. Ei tahaks uskuda, et sotsid ei saaks aru kommunistlike hädaohu tõsidusest ja tugeva riigikaitse tarvidusest. Kuid rahutu õnneküttide veri... ei anna neile rahu ega võimalda loogikalist mõtlemist. See sunnib neid mürgitama politikaga kasvavat noorsugu ja valmistama sööta kommunistidele, see sunnib neid laulma riigikaitse suhtes kommunistlike nootide järele...“ Ja olge nii lahke, praeguse Riigivanema häälekandja kirjutab niiviisi! Nüüd peab sotsialist, kes niiviisi on tituleeritud, meie noorsugu kasvatama ja õpetama. Austan uut Hariduse- ja sotsiaalministrit juba Pärnust saadik, kuid paar päeva alles ametis, ja tema töö on see, et sõidab mööda maad ja peab koosolekuid, nii Pärnus kui ka mujal, kus vaid materdab ja arvustab endist valitsust. Auväärt minister, see tee õige ei ole, hariduseministrilt ootame just kultuurilist tööd ja uusi sihtjooni, mitte endise valitsuse tegevuse ja endise töö arvustusi.

Edasi lubatakse töötatöölise asia korraldada. Need on kõik umbes igas deklaratsioonis ühesugused punktid. Kõik see töö organiseerimine ja omavalitsustega kontakt, — seda on iga valitsus lubanud, ja soovin, et tõesti rohkem midagi korda läheks siin läbi viia.

Mida ei saa aga meelde tuletamata jätta, on need imelikud nähted, esimesed tegelikud sammud, mil uus valitsus paar päeva ametis olnud, ja mis näitavad mõndagi. Siin on minu kompliment teile, sotsialistid, kui ruttu olete riiklikule alusele siirdunud, ja minu kompliment härra Pätsile. Enne jõuluid tulite teie, sotsialistid, erakorralise teadaandega, kuidas julges Kohtu- ja siseminister Anderkopp keelata töötatöölise koosolekupidamise, kuidas julges ta takistada meelevaldust, kui on see terves kultuurilmas lubatud. Siis tulid härrad Oinas, Johanson ja Martna ja leidsid, et terves ilmas on lubatud töötatöölisele välja tulla. Kuidas sünnib siis nüüd? Nüüd panete töötatöölise toimikonna vangitorni! (V a h e l h ü ü e.) Mina arvan, et valitsuse samm on õige, aga kus on siis teie sõnad? Siis lubas härra Oinas punase lipu kätte võtta ja 60.000 töölisega Toompeale tulla. Ma arvan, et minister

Oinas ei võta 20.000 töölistki praegu punase lipu alla. Nüüd lastakse aga töötatöölise toimikond vangitorni panna. Ja võib-olla et sellest tõesti Eesti rahvale kasu on. Ütlen veel kord: Minu kiitus härra Riigivanem Pätsile, kellel oli osavust asja niikaugele viia. (V a h e l h ü ü e.) Härra Ast, arvasin ette, et Teie seda mulle vahele hüüate. Vaadake, härra Ast, ma loen Teile ühe koha stenogrammist ette selle erakorralise teadaande puhul, mis teie poolt esitati hirmus suure käraga. Härra Johanson ütles oma stenogrammis järgmist: „Töötutelt õieusevõtmine oma raske seisukorra peale tähelepanu juhtida ja nõudmisi esitada on vägivallategu.“ Siis tõisid sõna rkl. Ast ja rkl. Martna. Kohtu- ja siseminister A. Anderkopp vastas selle peale järgmist: „Keelasin ära põhjusel, et mul on olemas põhiandmed andmed selle kohta, et kommunistlik salaorganisatsioon kavatses korraldada töötute ronõikäigul ja miitinoel rahu- ja korvarikkumisi ja luua töötute keskel põhjendamatult ärevat meeleolu.“ Selle peale vastati teie poolt, et see on bluff, aga ometi selgus, et see tõsi oli. Siis tõi ette rkl. Martna Mironov'i asja, ning rkl. Oinas ütles, et ma näeksin heameelega, et mitte üksi 20 tuhat ei tuleks välja, vaid kogu töötav rahvas, see on kokku 60 tuhat inimest.

Kuid ma usun, et see nüüd enam ei sünni, kus võim käes, ja arvan, et punane lipp kuskile nurka tolmuma jääb, ja töölised rahulikult tööd teevad.

Mis puutub deklaratsiooni neisse üksikutesse punktidesse, kus on ette nähtud üksikute ministriumide alad, siis arvan, et ei saa seda võtta tõelikult arvesse, sest ministriumide tegevus on aastate jooksul ette kirjutatud ja kestab samuti edasi ka uue valitsuse ajal.

See rõõmustab mind ja on tervitatav, et välispoliitika alal kõigi naabritega head vahekorda tahetakse pidada ning kindlat ühendust luua soovitakse Rahvasteliidu kaudu. Siin, ma arvan, on siiski üks dissonants, üks kahjulik komistus tulnud, et üks valitsuse häälekandja, „Rahva Sõna“, on neil päevil, 17. s.k.p. nr. 38. kirjutanud, et Rahvasteliit on asutus, mis koosneb kapitalistide teendritest. Mina arvan, et see on üks kogemata eksitus uue valitsuse häälekandjas... (V a h e l h ü ü e.) Teie, härrad sotsialistid, sarnaseid asju ei oleks tohtinud ette tuua. (V a h e l h ü ü e.) Jah, vaadake, mina ütlen, jätame selle Rahvasteliidu rahule. Teie ütlete, et kõigil on teada, kuidas meie selle peale vaatame. (V a h e l h ü ü e.) Härra Ast, mina lähen selle peale üle. Teie ütlete, kuidas meie selle peale vaatame. Mõni leht on toonud ette, et see, et

kaks nii äärmist erakonda on koaleerinud, on teatud sisemise tugevuse tundemärk, see näitab, et nad võivad oma ideaalid kõrvale jätta... (V a h e l h ü ü e.) Ärge ärrituge, olge rahulik, ma saan ju aru, et Teil piinlik on... (V a h e l h ü ü e.) Vaadake, härra Ast, Teie olete suur ideoloog, Teie ütlete, et meie võitlusest kinni peame. Lubage, lugupeetud Riigikogu liikmed, et mina mõneks minutiks veel teie kannatuse proovile panen. Ma toon ette, mis aastat poolteist tagasi öeldud on, teie jääte ju muidugi selle juurde, need lipukirjad on teile pühad, kui teie nad ajuti maha matate ja praktilisest politikast osa võtate... (V a h e l h ü ü e.) Noh, kas Teie salgate maha oma põhimõtted? Mina toon siin ette teised tsitaadid. Teil oli siin üks suur kongress, viimane või eelviimane, kus oli jutt valitsusest osavõtmise kohta j.n.e. Ja seal on teie suur ideoloog härra Freiberg öelnud, — tema kõnест on kokkuvõtted toodud — „et on selge, et sotsialismi juurde ei jõuta mitte demokraatia abil, vaid revolutsiooni teel. Sest ainult valimisedeliga ei suudeta iialgi võimu töörahva kätte võtta... Seda saab töörahvas tegema ainult oma organiseeritud jõul vägivald abil.“ Nii siis, proletariaadi diktatuur, revolutsioon ja organiseeritud jõu vägivald on see, millest jutlustavad sotsialistid. See jäi eelmise Riigikogu ajal veel teostamata, ja sinnapoole tahetakse uues Riigikogus nüüd muidugi tüürida. Ja Eestis leidub kodanlikke erakondi, kes truude sulastena aitavad sotsialistidele neid ülesseatud sihte saavutada.

Seda kirjutab „Kaja“, praeguse valitsuse häälekandja. Aga veel rohkem, mina võiksin terve rea tsitaate tuua, aga ma toon veel ühe väikese: „Sotsialistidel oli kange himu valitsusesse minna ja selleks olid nad siis valmis kas või vanakurja ämmaga abiellu astuma, et aga sihile pääseda.“ Neid etteheiteid tehti keskerakondadele, kuidas nad julgesid sotsialistidega blokeerida. Ja kui meie nüüd ütlesime, et sotsialistidega koos ei saa valitseda, et varem või hiljem tuleb nendega lahku minna, et neil on hoopis teised arusaamised, siis vastati, et praegu on raske aeg, see nõuab... (V a h e l h ü ü e.) Mina ei ole kade, minul ei ole nii hale süda sees. Mina soovin teile mõlemile õnne, ja meie oleme õnnelikud, et teie võite tõesti näidata, et teie võite imet teha ja ilmale näidata, et Eestis on ime sündinud.

Härra Piiskar olevat öelnud, minule tsiteeriti tema sõnu, mina ei tea, kas nad vastavad tõele, tema olevat Pärnus öelnud, et Eestis pole see ükski võimalik, et kaks äärmist erakonda blokeeruvad. Jugoslaavias olevat ka niisugune asi olnud.

Mina arvan, et see pidi suur eksitus olema. Tähtis on siin see, et otsitakse põhjendusi. On olemas mingi kartus, nii et isegi auväärt Riigivanem härra Päts läks Tartu ja tõi seal ette, et ärge uskuge, et meie oleme omi põhimõtteid muutnud, meie oleme ikka konservatiivsed ja ei tagane sellest, et põllumeestes on suur jõud. Kui meie rühm sellega valmis on saanud, siis oli see riiklik paratamatus. Kõik vana vihavaen tuleb unustada ja meie näitame, et meie teeme kõik kaasa, et depressioonist üle saada. Teie panete ise kahtluse deklaratsiooni. Deklaratsiooni on öeldud... (V a h e l h ü ü e.) Elu läheb edasi, elu areneb, ja kui deklaratsiooni järele käia, siis võib praktilisi samme ainult aastate järele astuda. Kõiksugused koosolekud ja „soveshtshanijed“ võtavad aega. Valitsusel tuleb kiirelt samme astuda, tal ei tule arutada, mitu küünart üht või teist riidet sisse tuuakse, vaid siin peab otsekohe praktilisi samme astuma. Tegelikult eluga kooskõlas kiirelt astunud sammud annavad tagajärgi.

Kui deklaratsiooni lõpus pööratakse vastasrinna poole, siis uskuge, et tööerakond ei tee sarnast vastutusetundeta opositsiooni... (V a h e l h ü ü e.) Ma räägin vähe ja lühidalt. Kui omal ajal teie opositsioonis olite, härrad põllumehed, siis rääkisite palju. Härra Päts tuli kohe koosolekul oma „vanika-vstanjkaga“ välja. (V a h e l h ü ü e.) Rohkem kannatust ja ei maksa nii päre olla. Terve kava on kahvatu, ma ei saa väga rasvast asja välja otsida. Siin on soovid, et opositsioon kaasa aitaks. Ma sooviksin oma poolt, et opositsioon... (V a h e l h ü ü e.) Teil läks nähtavasti kops üle maksa. Kas mõjub?

J u h a t a i a: Härra Teemant ja härra Kask. Teie viimased vastastikused väliendused on ebasüüdsad, ja palun neid edaspidi mitte tarvitada.

O. K a s k (töer): Kui auväärt kuulajad lubavad, mul ei ole selle deklaratsiooni kohta enam palju öelda. See on nagu ilus sümfoonia, muusika, koalitsioon on kui kvartett Krõlov'i valmis. Tuletage meelde. (V a h e l h ü ü e.) Aga ma usun... (V a h e l h ü ü e.) Seal on kvartett: sotsialistid, majanduseliit, rahvaerakond ja põllumehed, see on vist neli, neli erakonda on praegu koalitsioonis, ja neli tähendab kvartetti. Nii et kui see kvartett muusikat Eesti rahvale hakkab ette kandma, siis meie loodame, et mitte nii ei lähe, nagu vana elust kogenud inimene Krõlov leidis, et need neli ei suuda kunagi ühist viisi leida, vaid usume, et see neil korda läheb, sest maa ootab seda. Usume, et see sümfoonia ilusti ette kantakse, et suur pettumus maad ei võtaks.

A. Tupits (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Teisipäeval kandis härra Riigivanem meile siit ette uue valitsuse üksikasjaliku töökava ja peatus nende sammude juures, milliseid uus valitsus mõtleb astuda. Meie oleme siin nii mõnegi deklaratsiooni ettekandmist kuulnud, kuid minu mälestuse järgi ei ole ühegi deklaratsiooni ettekandmise ajal rahvaesindus nii rahulik ja tõsine olnud kui möödunud teisipäeval. (V a h e l h ü ü d e d.) Kahjuks ei suutnud täna aga esimene kõneleja sellest kinni pidada, vaid püüdis teatavate keerutustega ja häälekõvendamisega teistsuguseid asjaolusid kuuldavale tuua. Kuid need tema keerutused ei ole tõesti seda väärt, et nende juures pikemalt peatuda. Kui teie, lugupeetud Riigikogu liikmed, loete praegu ajalehti, siis näete, et terve maa suhtus valitsusele suure rahuldusega ja ootab, et valitsus neid kavatsusi teostaks, mis tema deklaratsioonis ette nähtud. Maa suhtus sellepärast niisuguse rahuldusega uude valitsusse, et meil praegu väga raske ja tõsine aeg käes on, sest häda ja kitsikus vahivad meile uksest ja aknast sisse, ja sellepärast ootabki maa, et uus valitsus püüaks kergendada ja pehmendada neid raskusi, mis üldise majandusekriisi mõjutusel meie rahvast on tabanud. Raskeid aegu peegeldab eneses ka see valitsuse deklaratsioon. Kõik tema tähtsamad punktid sihivad majandusekriisi kõrvaldamisele, mille teravus end eriti meie põllumajanduses tunda annab. Mul on siin varemalt mõnel korral juhus olnud meie põllumajanduse seisukorda kirjeldada. Aeg ei ole vahepeal palju paranemist toonud. Saaduste müügihindade langemine on jätkunud, ja see on meie põllumajanduse seisukorda aina halvendanud. Mõistagi, et olukord oleks veel raskem olnud, kui meil eelmise valitsuse ajal ei oleks korda läinud, olgugi suurte jõupingutustega, mitmeid kaitsekorraldusi meie põllumajanduse kasuks ellu viia. Mõõda minnes peab siin tähendama, et need kaitsekorraldused oleksid tingimata suuremaid tagajärgi andnud, kui neid oleks teostatud õigel ajal ja kiiremas korras.

Ma ei taha aga praegu mineviku juures peatuda, vaid vaadata, mida on tulevikus oodata. Uus valitsus ütleb oma deklaratsioonis, et ta tahab aktiivset majandusepolitikat ajada ja kõigi majandusealade jaoks seltskondlikkude organisatsioonide osavõtul kindla programmi välja töötada. See lubadus väärrib teravimist. (V a h e l h ü ü e.) Härra Kuris, ma mõtlen, et Teil niipalju tohiks teadmisi olla, mis tähendab sõna — aktiivne. (V a h e l h ü ü e.) Seda võiksite härra Zimmermann'ilt küsida. — Eriti aktiivselt tuleb praegustes oludes tegutseda Põllutöomi-

nisteeriumil. Uue valitsuse koosseis annab kindlustuse, et see ametkond põllumajanduse kriisiga energiliselt võitlema rakedatakse. Sellel, põllumajanduse alal, on veel väga palju ära teha. Veel ikka voolavad välismaa põllu- ja karjasaadused meile sisse ja riisuvad meie saadustelt meie oma väikesegi siseturu. Et uus valitsus nüüd põllumajandusekaitset edasi arendada ja põllusaadustele turge kindlustada lubab, siis tahaksime loota, et seda pikema kõhklemiseta tehakse, sest iga päev, mis siin viivitatakse, toob meie rahvamajandusele kahju. Siin härra Kuris puudutas uuesti nisutolle. Mind paneb imestama see, kuidas härra Kuris nii vähe teadlik on meie tolliasjandusest. Kui valitsus katkestas nisutollide arutamise, siis võiks härra Kuris teada, et nad sellepärast veel maksvust pole kaotanud. Nad on jõus ja jäävad jõusse.

Muude põllusaaduste kõrval oleme meie sunnitud siit erilist tähelepanu juhtima kahele ainele. Need on rukis ja kartul. Meie teraviljaseaduse teostamiskäik on seni tigusammul liikunud. See jupikaupa rukkiost on palju meelekidestust tekitanud. Meie loodame, et uus valitsus põlluharijate seisukorraga tõsiselt arvestab ja peatselt kolmanda ning lõpuliku rukkiostu läbiviimisele asub. See kergendaks nii maa kui ka linna seisukorda õige tuntavalt. Mis aga puutub kartulisse, siis on sel alal terves reas maakondades seisukord endiselt kriitiline. Siingi on tarvis energiliselt abinõusid otsida, et põllumeestel võimalik oleks oma tagavarad realiseerida ja kartuli tootmiskulud kätte saada.

Põllumees saab oma saaduste eest praegu väga madalat tasu, kuid tarvitajad kurdavad, et nemad saaduste eest ikka kõrget hinda pidavat maksma. See tuleb sellest, et meil toiduainete müügi alal väga palju vaheltkaupleiaid tegevuses on. Uus valitsus lubab nüüd organiseerida, et saadused läheksid otse valmistaja käest tarvitaja kätte. (V a h e l h ü ü e.) Ma arvan, et härra Fuks ise neile lihunikudele lähemal seisab. Et vaheltkaupleiad kaoks, seda tervitavad põlluharijad. Liigsete vaheltkaupleiate kõrvaldamisega tuleks eeskätt meie lihaturul algust teha.

Valusam kõigeist on seega põllumajanduse lühiajaliste, kalliste veksliläenude küsimus. Need viivadki meie talud oksioni alla. Nagu deklaratsioonist kuulsime, lubab valitsus kiirelt abinõusid otsida, et neid lühiajalisi läene nikaajalisteks ja odavaprotsendilisteks muuta. Meie kuulsime siin täna ka esimese kõneleja härra Penno suust, et nende ringkondadele see valitsuse lubadus ja kavatsus meeleele ei ole, aga siin ei ole midagi parata. (V a h e l h ü ü e.) Meie oleksime heameelseid näinud, et seda oleks varemalt tehtud, kuid

ei ole. (V a h e l h ü ü d e d.) Mis teie räägite, meie ei ole härra Zimmermann'ilt ühtki ettepanekut näinud, ja kahjuks praegu on asi korraldamata.

Kui sel alal tagajärgi saavutatakse, mida meie loota tahaksime, siis oleks see küll kõige suuremaks õnnistuseks meie maale.

Kindlakujuliselt on uue valitsuse töökavasse võetud ka avalikõigusliku põllutöökoja loomine. Kui see teostatakse, saavad meie põlluharijad asutuse, kes oleks meie tähtsama majanduseharu eest alaliselt ning püsivalt valvel. See oleks suur samm edasi.

Uue maahindamise tulemuste maksmapanemist ootab maa pikisilmi. Rõõmustavalt lubab uus valitsus seda nüüd kohe teostada. Sama suure rahuldusega võetakse vastu teade, et elujõuetutele kohtadele juurdelõigete andmise küsimus lahendamisele võetakse... (V a h e l h ü ü e.) Kas jälle ei meeldi teile?... ning asundustalude kinnistamise küsimus kiirelt läbi viia tahetakse. Aga ka seegi on tervituseväärne, et uus Teedeminister maanteede korraldamist lubab jätkata, ja ka Peipsi veepinna alandamise tööd edasi kestavad.

Teiste alade juures ma pikemalt peatama ei hakka. Ka sealgi, nagu väliskaubanduse bilansi tasakaalustamisel, krediidipoliitika tervendamise ja laenuprotsendi alandamise alal, omavalitsuste ümberkorraldamise ja uute töövõimaluste soetamise alal ja mitmes muuski asjas on valitsuse kavatsused tervitatavad.

Üldiseks lähtekohaks kogu oma töö ja tegevuse juures on valitsus oma deklaratsioonis märkinud riigi väljaminekute piiramise kõigil aladel, hoidudes igasuguste mitte-hädatarvilikkude väljaminekute eest. See on õige tee. Ainult sel teel edasi sammudes, hoides kokku, kus vähegi võimalik, kuid sellejuures arendades meie loovaid jõude ja võimaldades neile töötamise, suudame praegustest raskustest üle saada.

Igäüks, kes sihilik olla ei taha, peab tunnustama, et valitsuse deklaratsioonis loetletud kavatsuste teostamine hädavajalik on. Rahvaesinduse kohus on valitsusele kaasa aidata ja abiks olla, et valitsus neid ootusi täita suudaks, mida rahvas praegu tema peale paneb, ja neid kavatsusi täidaks, mis ta oma deklaratsioonis ette toonud.

J. Järve (krst): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie rühm on arvamiselt et vastutavad ei ole üksi koalitsiooni rühmad, vaid ka opositsioon. Mis aga puutub endistesse aegadesse, siis peame küll tunnustama, et opositsioon ei ole just alati oma ülesandeid õieti täitnud, ja seepärast näeme heameelega, kui opositsioon siin

uusi traditsioone looma hakkab, mis ka suks võiksid tulla meie riiklusele.

Mis puutub praegusesse valitsusse ja koalitsiooni, siis juba meie rühma esindaja tähendas valitsuse ametisse astumisel, et meie oleksime parema meelega näinud laiemat koalitsiooni loomist, kui see nüüd sündinud.

Mis puutub valitsuse deklaratsiooni, siis sisaldab see punkte, mis võimaldavad tegevusriikast tööd valitsuse poolt. Sellejuures tahaksime meie eriti rõhutada, et riigimajanduse raskused, iseäranis maal, on väga suured. Meie teame, kuidas elujõulised talud, mis seni on olnud meie rahvamajanduse elu nurgakiviks ja aluseks, üksteise järele kokku langevad, ja kui deklaratsioonis sellele tähelepanu juhitakse, siis jääme lootma, et valitsus tõesti otsustava sammu astub, sest maa ootab tegevust, ja deklaratsioonis antud lubadused tulevad kiires korras teostada. Üldise olukorra parandamiseks on meie arvates tarvis iseäranis piirata nende kaubaartiklite sissevedu, mis hädavajalikud ei ole ja mille tarvitamist piirata võib. Mul oli hiljuti juhus kaasa elada konverentsi, kus maainimesed koos olid, ja peab ütleva, et seal terve arusaamine on meie tulevikukavatsuste kohta. Seal jõuti üksmeelselt seisukohale, et meie rahva ja riigi elu tervenemine ei pea algama üksi ülevalt, vaid ka altpoolt ülles. Inimesed on valmis valitsusele kaasa aitama seisukorrast ülesaamiseks. Kui mõne aja eest ajalehest läbistus sõnum, kus refereriti ühe meie juhtiva majanduseteadlase ja ka majanduseteaselase seisukohti, siis kõneldi seal meie kaubabilansist, ja nähtest, et meie kaubabilanss passiivne on, ei leitud midagi halba. Meie arvame igatahes, et siin on tegemist ekshiarvamisega. Meie riiki ei saa võrrelda näiteks Inglismaaga, kus seisukord teistsugune kui meil, seal voolavad riiki asundusmaadest sissetulekud, mis ei ole registreeritud ja mis siiski varandusi maale toovad. Meie seisukord on hoopis isesugune, ja seda tuleb valitsusel arvestada.

Ummikust väljaviimiseks on tarvis pööret rahva hingeelus ja mõtlemises. Selle loomiseks tuleb tegevusse astuda. Tuleb äratada uut lootust enese elujõusse ja tuleviku väljavaadetes. See on aktsioon, milleta edasi ei saa. Ja üleshitamine peab jätkuma kindla positiivse rahvuskultuurilise ja majandusliku programmi alusel. Loomulikult ei saa seda sisaldada valitsuse deklaratsioon, mis mõeldud lühema aja jaoks.

Üks küsimus, mis deklaratsioonis mulle silma puutus, on see, et valitsus tahab asuda mitmesuguste kutseesinduste loomisele.

Mis puutub põllutöökoda, siis on selle asutamine tarvilik, selle ellukutsumine oleks juba sündima pidanudki.

Mis puutub aga töolistekojasse, siis minu arvates selle avamine ei huvita töölisi nii väga, ja tuleb arvata, et sellel suurt tähtsust ei ole.

Arusaamatuks jääb minule, milleks on tarvilik asuda ka töoliste, arstide, inseneride kutseesinduse loomisele, nagu deklaratsioonist välja paistab. Neile, kes neist kavatsustest kõrval seisavad, ei paista selle asutise loomine põhjendatud olevat. Vähemalt arstide ja inseneride eneste keskel ei paista selle järele tungivat tarvet olevat.

Meil on mitmesugused eriorganisatsioonid olemas, mis täidavad neid ülesandeid, mida sellele asutisele kavatsetakse anda. Minule on tundmata ja võõras see asjaolu, kuidas kavatsetakse töolistekoda ellu kutsuda. Põhimõttelikult ei ole ma selle vastu. Vaid arvan, et tarve selle järele nii suur ei ole. Kui aga üht asutist tarvis, ja kui see riiklikul alusel seisab, siis ei saa selle vastu midagi olla. Aga ma arvan, et see küsimus nõuab pikemat uurimist ja kaalumist, ja ma olen võinud tähele panna, et selle asutise vastu, see tähendab, töolistekoja vastu, töoliste laialistes hulkades suurt huvi ei ole. Ja sellega on seletatav, et tihti niisugustes asutustes, nagu näiteks ametiühingutes, riigivastane element võimule kipub pääsema, ja tuleb sellega arvestada, kuivõrt niisuguste asutiste loomine riigi huvisid teenida suudab.

Siis on minu arvates veel üks asjaolu, millele tuleb tähelepanu juhtida, see on organiseerimise haigus. Meil on asutatud liiga palju mitmesuguseid organisatsioone. Ma tean üht kihelkonda, kus on olemas umbes 80 organisatsiooni, kellest suurem osa ei suuda täita oma ülesandeid ja on elujõuetud. Nende ülesanne seisab selles, et ükskord aastas kokku tulevad, valimisi peavad j.n.e. Niisugusesse organisatsioonide rägastikku kipub sisu kaduma. Kaob kandev idee ja mõte. Mitte ei kanna meid üksi organisatsioon, vaid elav organism. Ja seda peaksime oma riigielu korraldamisel ja ülesehitamisel silmas pidama.

Tahaksin veel eriti rõhutada, et meie rahva majanduse, eriti põllumajanduse olukorra tõstmiseks on väga tähtis deklaratsiooni alguses tähendatud soov, teostada aktiivset majandusepoliitikat. Kuid nende sihtide teostamine sündigu kiirelt, kuni see hilja pole, et ei korduks niisugused nähted, nagu olid rukkiseaduse vastuvõtmisel ja arutamisel, kus ligi kolmveerand aastat arutati seda seadust, ähvardati maksma panna kord isegi tolle, ja selle tagajärjel veeti suur tagavara rukist

sisse. Ja mina kardan, kui meil jälle hakatakse pidama pikki läbirääkimisi, siis jälle ähvardab hädaoht, et terve rida igasuguseid kaubaartikleid sisse tuuakse. Ja sellega meie seiskurd raskemaks läheb. Seepärast on meie soov, et valitsus tegutses kiirelt.

Lõpuks tahaksin veel küsida valitsuselt, kuidas on mõeldud kogudustelt võõrandatud maade tasuseaduse elluviimine? Nagu teada, eelmise valitsuse ajal see seadus leidis vastuvõtmist, ta anti juba komisjoni, oli komisjonis I lugemisel vastu võetud, kuid nüüd uue valitsuse ettenanekul on ta komisjonist tagasi võetud. Meie tahaksime loota, et see tagasivõtmine ei tähenda seaduse seismapanekut, vaid et see varsti komisjoni tagasi tuleb ja vastuvõtmist leiab, sest sellest on huvitatud kõik kogudused ja suur osa meie rahvast.

Siis huvitab mind veel üks küsimus, mille meie deklaratsioon lahtiseks jätab, ja see on meie haridusepoliitika. Teatavasti on see ministerium isiku juhtimisele läinud, kes minu teadmist mööda asjatundev jõud omal alal on ja kes mõndagi seal korda saata võiks. Aga deklaratsioon ei näita neid sihtjooni, mida mööda liikuma peab meie haridusepoliitika. Vähe on sellest, kui meie ütleme, et meie haridusepoliitika peab vastama meie rahva majanduslikule kandejõule. On tarvis näidata sihtjooni. Laialisi hulki huvitab see küsimus, niihästi neid, kes endise joone poolt on olnud, ja ka neid, kes selle vastu on. Ühevõrra huvitab see küsimus mõlemad. Ja ma loodan, kui mitte täna läbirääkimistel, siis lähemal ajal Vabariigi Valitsus, kui mitte deklaratsioonis, siis tegudega selles küsimuses selguse muretseb.

Vaheaeg kl. 12 — kl. 12.28 min.

J. Vilms (väljasp. rhm.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev koalitsioon on igatahes haruldane koalitsioon, nagu juba eelkõnelejad on ära märkinud, ja nagu seda ajakirjandus on ühel meelel tunnistanud, seepärast, et need elemendid kuuluvad kahte lahkuminevasse äärmusesse. Ei või sellest koalitsioonist tõsiselt head tulla, sest kaks vastandit ei anna kunagi head segu. Kuid see ei tähenda veel sugugi, et selle valitsuse koalitsioon ei suudaks maale ja rahvale muretseda midagi head. Seepärast tuleks meil kõigil, kes rahva head käekäiku näha tahavad, toetada seda koalitsiooni niivõrt, — kuivõrt ta suudab rahvale vastu tulla.

See niivõrt-kuivõrt selgub valitsuse tegudest, mis deklaratsioonis avaldatud. Deklaratsioonis on järeleandmisi tehtud mõlemilt poolt. See on õieti kompromiss-valitsus. Siin on teatud teene sotsialisti-

del kogu maa ja rahva ees, et nad on surdinud ühinema kogumehi mõningate demokraatlikkude nõuetega. Kuid ma ei taha ette rutata üksikute punktide juurde, mille puhul pikemalt peatun, vaid ma tahaksin kõigepealt seda seletada, kuidamoodi võib ette kujutada selle valitsuse tekkimist, ja kas need süüdistused, mis lasuvad ühel või teisel pool, langevad sellel määral neile, või on süüdi valitsuse tekkimises mingid teised asjaolud. Siin peame tõe näkku vaatama ja neid asjaolusid otsima, mis on sünnitanud erakondade poliitilises elus sarnase koalitsiooni. Kui tähendati, et on ühendatud kaks äärmust, ja et ikkagi vaated ja lahkumineku sotsialistide ja põllumeeste vahel suured, ja kuidas on võimalik nende koalitsioon, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei ole see igatahes mitte päris nii, et ei oleks kokkupuutumispunkte nende ilmavaadetes. On teatavad kokkupuutumispunktid olemas, ja need oleksid lühidalt järgmised: Meie teame, et sotsialism pooldab suurmaapiidamist. Samuti pooldab seda parem pool. Teiseks teame, et suurtööstus on olnud parempoolsete oluline ala, kus nad toetust tahavad näha, ja meie teame, et suurtööstused on sotsialistidele vastuvõetavad olnud, kuna suurtööstustes sotsialismi eelvägi — töölisel — teenivad. Meie teame, et diktatuuri nõudmine on parempoolsetele tihti lähedal, ja teame, et seda ka sotsialistliku ilmavaatega inimesed tihti pooldavad. Kui peale seda ära märkida tegelikke nõudeid, mis välja kasvanud elust, siis on võimalik väga hästi seletada, mis pärast kaks äärmust on ühinenud, ja meie saaksime seni vastamisi seisnud kahe klassi valitsuse, kes on üksteisele käe andnud üle keskerakondade pea. Kuid mitte ükski ilmavaatelised üksikud kokkupuutumispunktid ei ole põhjustanud praeguse valitsuse koalitsiooni ja deklaratsiooni, vaid siin on ka erakondlikud põhjused väga tähtsad. Erakondadevahelistest põhjustest on ajakirjanduses palju räägitud, ma vaid peatuksin ühe teise punkti juures, mis meie poliitilises elus silma paistab ja mis edaspidi aitab sarnast koalitsiooni ära hoida.

Kogu meie poliitilise elu ilme seisab viimasel ajal selles, et on suundunud tegelik elus parempoolsele pinnale. Meie poliitilises elus puudub tugev radikaalne pahem tiib. Teame, et meie radikaalset pahemat tiiba on seniajani esitanud sotsialistid niipalju, kui nende programm meie keskmisele kodanlikule rahvakihile vastuvõetav. Selle tagajärjel on sotsialistlik erakond olnud isoleeritud olekus. See olek on alanud eriti poolteist aastat tagasi eelmise valitsuse moodustamise ajal. Ma pean vabandama, et ma nimetan tööerakonda, tahtes üldist olukorda iseloomus-

tada, millesse oleme sattunud. (V a h e l h ü ü e.) Ma olen palju temast kõnelenud. Ma ainult viisakuse pärast ütlen, et ma ei tahaks täna teravaks minna, vaid nimetan ainult üht ja teist asja. (V a h e l h ü ü e.) Mitte sugugi selles mõttes. Ma kogu aeg praegu näitan, kuidas teie, sotsialistid, olete isoleeritud seisukorda sattunud, ja see peaks teile meeldima. Kui poolteist aastat tagasi asuti valitsust moodustama, siis ei hakatud sotsialistidega üldse rääkima, vaid moodustati parempoolne valitsus, mis ajas poliitikat, mis oli lausa sotsialistide vastu sihitud. Ka lükati selle valitsuse poolt tagasi sotsialistide poolt esitatud seadused, lükati tagasi muu seas sotsiaalseadused, kuna valitsus omalt poolt oma tahtmise järgi ka kõige tagasihoidlikumal kuiul sotsiaalseadusi ei esitanud, seega täielik poliitiline isoleerimine ka seaduseandlikus mõttes. Kui nüüd uus valitsus moodustati, härra Pätsi 13 punkti esitati, siis teatas tööerakond, et ta ei taha pahempoolse koalitsiooniga kaasa minna, ning tööerakonna häälekandja teatas, et sotsialistidega on võimata koos valitseda. Samuti teatas täna härra tööerakonna esindaja uuesti, et sotsialistidega koos valitseda ei saa. Tähendab, härrad sotsialistid meie poliitilises elus, erakondlikus tegevuses ja vahekordades on isoleeritud olnud, ja loomulik, et inimesed otsivad väljapääsu sellest isolatsioonist. Võib-olla oleks olnud võimalik leida teisi lahenduseviise. Võib-olla need oleksid rasked olnud. Mindi siiski pealtnäha kerge tee peale, mis ongi teostunud. Kui oleks tugev olnud pahempoolne radikaalne tiib, oleks praegu võinud olla parempoolne koalitsioon. Poleks olnud härra Strandman'i valitsust ehk ta poleks valitsenud nii kaua. Praegune koalitsioon on seega tööerakonna teene.

Kui asuda deklaratsiooni juurde, siis on sellel positiivseid ja negatiivseid külgi. Positiivsetest külgedest, tõe au andes, on ette toodud kindel toon, osalt konkreetseid ettepanekud, ja otsekohene väljenduseviis, mida meil sel puhul ei olnud, kui erakonnad kindlate ilmavaadetega valitsust ei suutnud moodustada. Peale nende on selle deklaratsiooni ja kogu selle valitsuse teene see, et demokraatia on saavutanud rea võite, olgu ajutiselt või alaliselt. Kui silmas pidada seda meeleolu, mis rahva seas valitses viimasel aastal, suvel ja sügisel, siis nägime, et tekkis terve rida igasuguseid „lapua“ ja kodukorraldamise liikumisi, tekkis rahulolematust, nii et valitsuse tegevusega ei olnud rahul ükski ajaleht. peale mõne üksiku. Sellenähtust küsida, mis pärast see niiviisi on? Seletati sellega, et ei ole kindlat poliitikat, kindlaid kavatsusi, ja teotseti tagasikiskuvalt hariduse-, sotsiaalalal ja teistel ala-

del, mispärast on väga rõõmustav, et praegune deklaratsioon ja valitsus on teatavas mõttes selle tagasikiskuva hoo seisma pannud. See võib uuesti tulla, iga tahes praegu on see ajutiselt seisma pandud. Teiseks on äärmine parem pool sunnitud tunnustama mõningaid sotsiaal-uudusi: 8-tunniline tööpäev, tööliste vanemate seadus ja töölistekoda. Osalt on need asjad, mille vastu parempoolsed kõnemehed pikemalt on vaieldud, nüüd on neid suudetud tunnustama panna nõudeid, mida demokraatia, suuremad rahvahulgad ja töölikond on nõudnud. Seda nõuet ei ole suudetud enne härra Strandman'i poolt kogumeestelt välja nõuda, mis praegu on sotsialistid teinud.

Edasi on võetud ära päevakorrast rida niisuguseid seadusi, mis kartma panid demokraatia kõigutamises. Näiteks, põhi-seaduse muutmise küsimus on jäänud ära päevakorrast ja võib-olla lükatakse edasi; võeti ära läbikäigumaks, mis tunnustati ajakirjanduse poolt tagurliseks maksuks; obligatsioonimaks jääb ära, sest praegune minister on selle vastu.

Mis aga väga huvitav ja tõsist tänu väärrib on see, et Narva kose asjas ükskord hakatakse kindlaid piire looma, kuna see mäng Narva kosega kõigile väga kahtlaseks saanud.

Edasi näeme, et praeguse valitsuse puhul on vahekorrad seltskonnaga paranema hakanud, nii et ka selles suhtes on teistsugused tuuled puhumas. Need tuuled näitavad meile seda, et teatav võit on siiski saadud, kas ajutine või püsiv, ei saa ennustada, aga võit on siiski. Need on minu arvates selle deklaratsiooni positiivsed küljed, mida meie ära unustada ei tohi.

Kuid peale selle on negatiivseid külgi, ja ka neid tahaksin ma puudutada. Deklaratsioon on ilmet täitsa parempoolne! Vaatamata sellele, et on saavutatud terve rida positiivseid ettepanekuid ja kokkuleppeid, ei saa ma usust lahti, et need lubadused ja saavutused on kahtlased saavutused. Kardan, kui neid läbi viima hakatakse, kas ei kujune nad siiski parempoolsete tahtmise järgi, sest suurem osa koalitsiooni olijaid on iga tahes paremalt poolt, ja kahtlemata kujunevad need lubadused välja teatava parempoolse ilmega, mis demokraatiale ja rahva laiadele hulkadele vastuvõetav ei ole. Peale selle peab ütleva, et need saavutused, mis on saadud kompromissi loomisel parema ja pahema tiiva vahel, on võrdlemisi vähesed pahemale tiivale.

Kui võtame sotsiaalala, siis on konkreetpunkte deklaratsioonis õieti kolm: 8-tunnilise tööpäeva teostamine, tööliste vanemate seaduse maksmapanemine uuedatud kujul ja töölikoda.

Teised küsimused on ka enne valitsuste deklaratsioonides figureerinud ja ei tule õieti kõne alla kui saavutused. Kui nüüd võrdleksime neid saavutusi, mis on saadud parema tiiva käest pahempoolses härra Rei koalitsioonis, siis leiame Rei deklaratsioonis järgmised nõuded: palgalolude parandamine, töölistevanemate seadus, kollektiiv-lepingud, Hoolekande seaduse elluviimine, emade ja laste kaitse, lasterikaste perekondade toetamine, haiguskindlustuse eelnõu esitamine, õnnetusjuhtude vastu kindlustamise seadus, kindlustamine töövõimetus, vanuse ja tööpuuduse vastu, väikekorterite ehitamine, sihi-kindel ehitusepolitika. Umbes $\frac{1}{10}$ deklaratsioonist sel korral seisis koos sotsiaalküsimustest. Nüüd ainult kolm punkti. See näitab, kui vähe on suudetud sotsiaalalal välja kaubelda.

Edasi puuduvad punktid maaküsimuse, agraarabi andmise küsimuse ja eriliste instruktorite kaudu käsitöö edendamise küsimuse lahendamiseks. Edasi söödismaade seadus, mis on tähtis punkt olnud sotsialistide poolt, on jäänud mainimata. Edasi puuduvad nõuded ja üksikasjalikud märkused majandusedemokraatia ja ühistegevuse arendamise kohta selles deklaratsioonis. Nii näeme meie, et vähe on saadud. Peale selle peame aga ütleva, et need saavutused, kuigi need on saadud, võib-olla teostatakse praeguse valitsuse päevil ja kõikide meie edumeelsete kaasabil härrade sotsialistide poolt. Need saavutused saavad olla siiski ajutised, sest teame, et meie oleme vastu võtnud suuri sotsiaalseadusi, võtame näiteks Hoolekande seaduse, koolireformi, mis seni oli maksev, või põhiseaduse, mille vastu võideldakse, aga neid hakatakse pikkamööda annulleerima, vähendama ja lammutama. Sedasama on karta ka nende saavutuste kohta, mis praeguses deklaratsioonis on, sest meie pahem tiib, radikaalne element on nõrk, et suudaks ennast kaitsta parempoolse tungi all, sest nagu kogemused näitavad, ähvardavad tulla harilikult parempoolsed koalitsioonid, ja sotsialistid üksinda ei suuda kaitsta neid saavutusi, mis praeguse valitsuse ajal kätte saadud. Sellepärast on karta, et need saavutused jäävad tulevikus paberile ja ei pääse maksvusele täiel määral, nagu teisedki suuremad seadused, mis seni on kätte saadud. Kui meie nüüd nende kõrvale seame need saavutused, mis paremtiivale lubatud, siis näeme kogu parempoolsuse soove, seal hulgas niisuguseid, mida amugi tarvilikuks peetud ja nüüd on lubatud.

Põllutöökoda, see on olnud ratsahobune, mille seljas alati ratsutatud ja mis nüüd on lubatud anda. Deklaratsioonis on pikemalt seletatud, kuidas selle juurde

saame ja kuidas seda antakse. On karta, et põllutöökoda, kui Riigikogu parajal ajal vahele ei astu, muutub äärmiste parempoolsete huvide kaitsjaks. Põllutöökoja alt, nagu karta on mitmel põhjusel, on välja jäämas väikemaapidajad, kuid maksu peavad selle heaks ikkagi maksma.

Teiseks põllumehe kaitse ja teraviljaküsimus. Ka siin tahetakse soodustusi teha suurmaapidajatele, nii et rukkipuud hakkaks maksma 320 senti. See on suurmaapidamiste arendamine, aga väikemaapidamiste arendamiseks ei ole midagi ette nähtud. Meie näeme, et suurtalude küsimuse korraldamisele ja aktiivsele lahendamisele tahetakse kiiresti asuda ning neile muretseda odavat raha välislaenu abil. Tähendatakse, et suurtalude seisukord on raske, kannatavad rahapuuduse all ning lähevad oksjonile. Neile tahetakse odavat raha anda. Et aga nende küsimuste lahendamise juures elujõuliste talude printsiip maksab, seda ei ole öeldud. Et aga meie kesk- ja väiketalusid mingil moel, näiteks karjapidamise näol toetada ja arendada tahetakse, seda ei ole kuulda olnud. Kui tööstusele abi antakse, siis nõutakse, et tööstus peab tingimata elujõuline olema, suurtalude suhtes seda aga ei nõuta. Kõige selle tagajärjel on karta, et parempoolsus saab maal omale tugevad jalad alla. Kui jutt tööstuste toetamisest, siis räägitakse alati suurtööstusest, kuid mitte aga väike- ja kesktööstusest. Ka sotsialistid on alati suurtööstust pooldanud. Selle tagajärjeks on, et nähtavasti selle koalitsiooni ajal väiketööstus lapsekingadesse jääb.

Mis aga puutub hariduseelu korraldamisse, siis on selle peale juba tähelepanu juhitud, kuivõrt ebamäärane on deklaratsioonil väljendus, et hariduseelu tuleb korraldada rahva kandejõu kohaselt. Raske on uskuda, kuidas uus sotsialistlik hariduseminister suudab seda ülesannet täita, mida temalt oodetakse meie kultuurilise pere poolt.

Kokku võttes parem tiib saab selle deklaratsiooni kaudu rohkem kätte kui pahem tiib. Peasi on see, et parema tiiva saavutused edaspidi, kui koalitsioonid muutuvad, jäävad, seepärast, et parempoolset koalitsioonid hakkavad rohkem valitsema, ja see, mis saavutatakse paremale tiivale, jääb enam-vähem püsima, aga need saavutused, mis on suudetud välja kaubelda sotsialistide poolt, ja mida võib-olla teostatakse edaspidi valitsuse tegevuses, need pikkamööda annulleeritakse hoopis! Selles seisab selle koalitsiooni põhimõttelik viga. Seepärast tuleb meil selle valitsuse tegevusele palju vastu olla. Kuid meie peame tunnistama nende üksikute saavutuste pärast, mis on suudetud paremalt tiivalt

välja kaubelda, et on sunnitud peale siiski paremale tiivale mõned sotsiaalseadused, mille vastu on alati põhimõttelikult vaieldud, ja see näitab teatud edu meie demokraatlikus mõtlemisviisis. Nende üksikute rahvale vastuvõetavate deklaratsioonilubaduste eest peame meie kõik võitlema ja näitama, et meie ei lase mitte kergel käel seda sündida, et parem tiib selle deklaratsiooni ja valitsuse tegevuse põhjal tugevamaks saab kui pahem tiib. Seepärast tuleb kahetseda, et meie härrad sotsialistid ja sotsialistlik partei ei ole suutnud ennast deklaratsioonil rohkem maksma panna. Kuid meie loodame, et nad seda teevad edaspidi valitsuse tegevuses, ja meie kohus on seda tegevust ja võitlust igapidi toetada.

L. R a u d k e p p (krst): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie oleme üle elanud aastate jooksul juba mitu valitsuse kriisi ja nii mõnegi deklaratsiooni ettekandmise. Deklaratsioonil näib olevat tähtsust ainult nii kaua, kui seda arutatakse, aga siis jääb ta unustusse, ja meie ei saa mingit aruannet selle kohta, kuidas deklaratsioon läbi viidud on. Meil ei ole seda ette nähtud. Küll annab Riigikontrolör aruandeid selle kohta, kuidas eelarve on täidetud, aga selle kohta pole aruandeid, kuidas vabariigi iga uus valitsus on suutnud täita oma deklaratsioonil leitud lubadusi ja paremusi. Selleks jätkuks vist tööd teha teadusemeestele ülikoolis, kuidas senised Eesti Vabariigi Valitsused on suutnud teostada oma deklaratsioone, ja misugused valitsused on oma deklaratsioonid kõige paremini teostanud. Seepärast on niisugused ütlused ja mõtteavaldused, kui vana valitsus lahkub, et ta olevat umbkotti sattunud, niisugused ütlused on mulle alati olnud kui liialdatud ütlused. Ega siis selle tõttu, et valitsus peab lahkuma, — mina ei räägi praegu eelmisest valitsusest, vaid üldse eelmistest valitsustest — ei ole umbkott nii suur, et ei ole pääseteid. Need on niisugused meeleolulised sõnad ja nad ei anna asjalikku alust selleks, kuidas hinnata eelmiste valitsuste tegevust. Seepärast ka praegune deklaratsioon ei suuda meile anda hoopis uusi lubadusi, vaid ka selles deklaratsioonis on õige palju vanu asju. Ma ei eksi vist: valitsus ei ole tahtnud esineda siin niisuguste küsimustega ja lahendustega, mis oleksid olnud seni kuulmatud. Valitsus tahab, nagu deklaratsioonis öeldud, kiirelt korraldada ja lahendada mõningaid küsimusi, ja deklaratsioonis tähendatakse näiteks, et „tuleb muretseda kiiremas korras kindel ülevaade selle kohta, mis meie ise valmistame ja mis meie senini teistest maadest oleme sisse vedanud“. Tekib küsimus, kas seda siis varem ei

ole tehtud? Tingimata on seda varem tehtud. Siin avaldub teatud nõrkus meie valitsemise korras, et meil alati ei ole käepärast ülevaadet, vaatamata sellele, et meil töötat statistika büroo ja igas ministriumis soetatakse tarvilikke andmeid. Milleks seda just kiires korras tahetakse läbi viia? Kas see kiire kord ei ütle seda, et valitsus arvab, et tal tuleb ainult 1½ aastat valitseda? Kui valitsus arvab niimoodi, siis ei ole see õige. Kui tahetakse alla kriipsutada kiiremat korda selles mõttes, et meie valitsuseaparaat ei ole kunagi küllalt kiirelt töötanud, siis ma saan sellest aru. Ja see oleks teatud pluss koalitsiooni kavas.

Kui tähelepanu juhtida sellele, kuidas meil arutati teravilja seadust, mis pidi kõik ajakirjandusse minema, siis tuleb meelde Krölov'i valm „Kot Vasjka“, kes kuulas pealt, sõi ja süües arendas veelgi oma isu. Spekulantid ja ärimehed said teada, mis rahaasjanduse komisjonis uuriti mitme ja mitme hea nädala jooksul. Nii tekib küsimus, kas niisugust pikaldast asjaaajamist riigis üldse võib olla, kui see läheb riigikassale ja rahvale seetõttu õige palju maksma, ja spekulantid seda ära kasutavad. Mispärast ei oleks võidud komisjoni koosolekuid kuulutada kinnisteks? Mispärast nii avalikult ja kaua on arutatud väga tähtsaid tolli- ja rahaasjanduse küsimusi? Ja kui praegune Vabariigi Valitsus tahab kiirema tempoga sellel või teisel alal midagi läbi viia, siis muidugi on see hea, sest tuleb ikka õppida neist vigadest, mis minevikus tehtud. Aga mulle ei ole, nagu ütlesin, selge, mida see kiire kord peab tähendama, millest see sõltub, — meil deklaratsioonis tarvitatakse ka juba uusi sõnu.

Võiks veel tähendada mõnele vanale asjale, näiteks, et „riigi väljaminekuid kõigil aladel piirata“. Iga valitsus eelmistel aastatel on seda rõhutanud, nii et praegune valitsus siin midagi uut ei ütle, ja küsimus seisab selles, kuidas ta üksikasjalikult tahab läbi viia väljaminekute piiramise. Ma tähendaksin sellele, et kui tahetakse riigi väljaminekuid ainult sel teel vähendada, et nii- ja niipalju ametnikke vallandatakse ja sellest kirjutatakse nädalate kaupa lehtedes, siis see ei ole õige meetod. Meie ei või ikkagi vaadata riigi-ametnikkudele ja kaaskodanikkudele nii, et nende pea kohta paneme rippuma Damoklese mõõga, vaid peame leidma teisi võimalusi, kuidas riigiaparaati kitsendada. Ja kui seda teeme, siis mitte nii järsku, et niisuguse koondamise tagajärjel ei langeks meeletu 100 ja võib olla 1000 juures, vaid tuleb ikkagi neid hinnata kui kaaskodanikke, et mitte ettevalmistamatult neid asetada raskesse seisukorda.

Mis puutub „kutseesindusse“, siis on see ka vana küsimus. Põllumeeste kogud on sellest juba ammugi rääkinud, ja kutseesinduse küsimus ja vajadus oli, kui ma ei eksi, kord ühe valitsuse deklaratsiooniski. Ei või selle vastu midagi olla, sest põllumeeste kiht on suur kiht meie riigis, ja põllumajandus on tingimata väga tähtis ala, kõige tähtsam ala, sest tööstus ei oma niisugust tähtsust kui põllumajandus. Aga kui arvatakse, et kutseesindus suudaks olukorda parandada, et kõik roosiliseks läheb, siis mina ei saa seda usku pooldada. Kas ei ole, nagu minu rühmasõber tähendas, liiga kaugele mindud selles, et pannakse lootusi uute esinduste peale, loodetakse, et mingi valge laev tuleb ja on meile päästepinnaks.

Ka muid küsimusi on olemas, mille esiletoomisega tahetakse nagu juhtida meie pilgud pärispõhjustest muule. Nii arvatakse, et kui meie riigikorda muudetakse põhiseaduse muutmise, siis tuleb see õnnelik aeg. Minu arvates see süsteem ei vii meid raskustest välja, vaid kui meil on majanduslikud raskused, siis tuleb ka vastavatel majandusealadel leida abinõusid, mis kõrvaldaksid majanduslikud raskused. Aga mingi osalt problemaatiliste sisepoliitiliste muudatuste pilt ei suuda meile küllalt sisendada seda julgust, et need arvatavad muudatused korraga suudaksid meie majanduslikke olusid parandada. Meie peame siin ettevaatlikud olema ja oma lootusi mitte panema sellisse organiseerimisse. Ei saa vastu olla põhimõttele, et tööliste ellu kutsutaks töölistekoda, nagu põllumeestelegi. Aga miks tehnikud ja arstid on kaasa võetud, sellest ma aru ei saa. Eriti tehnikute ja inseneride suhtes võiks niipalju öelda, et kui luuakse niisugune kutseesindus, mis suudaks neile rohkem teadmisi anda, et nad eelarved teadlikumalt kokku seaksid, siis võiks selle kutseesindusega nõus olla. Aga niipalju kui meil insener, tulevad nad kõik niisuguste eelarvetega välja, nagu seda raudteede ehitamisel oleme näinud, millele tagantjärele lisaeelarved järgnevad. Kutseesindus võiks olla õppefakulteediks, et seal võetaks läbi seda, mida läbi võetud varem ei ole, siis võiks tal mõtet olla, aga nii on ta üleaarne. Kui Vabariigi Valitsus tahab pressi peale panna, et insener oleks insener, aga mitte diletant, ja oma eelarved nii seaks kokku, nagu elunõuded ette kirjutavad, kui valitsus tahab lõpu teha inseneride fantaasiale, siis tuleb seda tervitada, et viimaks väärnähtused meie majanduseelus lõpeksid.

Deklaratsioonis räägitakse ka „tööstuse ratsionaliseerimisest“. Rkl. Vilms tähendas sellele, et väike- ja kesktööstus on jäetud kõrvale. Ma leian, et see ei tohiks olla otstarbekohane, sest käsitöölisi on

meil õige palju, ja kui lootusi pannakse ainult suurtööstusele, siis ei oleks see tööstuse ja majanduse tasakaalustamine, sest suurtööstuse vastu on teatud umbusaldus olnud sest ajast, kui Venest saadud rahaga neile krediiti anti. Siin peaks kõige tõsisema asjalikkusega tähele panema, et suurtööstus ainuüksi ei hakkaks toetust saama, vaid et tuleb tähele panna ka väike- ja kesktööstust. Deklaratsioonis nimetatakse, et see kaitse peaks olema „teadlik ja kavakindel“. Mis tähendab teadlik ja kavakindel, selle üle võivad lahkuminevad mõtted olla. Tuleb ette, et kodanikud ja Riigikogu liikmed saavad sellest teada, mis on sündinud krediitide asjus, alles pärast. Sel ajal, kui antakse krediiti, siis meie ei tea sellest midagi. See on teada valitsusele, või Majanduseministrile, aktsiaseltsile, ettevõtjale, aga meie sellest ei tea midagi ja pärast peame teatavaks võtma, et seal on väärnähteid, et ei ole kontrolli olnud. Siis saame teadlikuks, et riik on kahjusid kandnud. Meie tahame aga varem teadlikud olla ja tahame, et valitsus maksma paneks kontrollisüsteemi ja seda, et valitsus teaks, mis sünnib, ja võiks ette ära näha ja eemale hoida niisuguseid katastroofe, mis viimasel ajal ette on tulnud.

Deklaratsioonis on tähendatud, et tööpuuduste kaotamiseks ja töötute toetamiseks tuleb leida püsiv korraldus. See on ju päris õige. Juba varem on sellele siit kõnetoolilt tähelepanu juhitud, et meil ei ole kindlat süsteemi. On nagu loomulik, et ei tarvitse olla pidevust, kontinuiteeti, ühe valitsuse ja teise valitsuse vahel. Kuid ma tähendasin juba, et see pidevus ikkagi on olemas, ja uus valitsus ei anna oma deklaratsioonis seda, mis oleks hoopis kuulmatu. Seda näitab, kuigi vähe, deklaratsioon ise, kahes kohas. Seal on öeldud, et „eelkäijailt päritud“ vallaseaduse eelnõu tuleb teostada. Siis tähendatakse deklaratsioonis veel, et Vabariigi Valitsus „jätkab“ korraldamise tööd postiasjanduses ja telefonivõrgu korraldamises ning Peipsi veepinna alandamises. Nii siis paaris kohas ka deklaratsioonis tähendati sellele, et Vabariigi Valitsuse töö on selle töö jätkuks, mis juba endise valitsuse käes oli.

Silmas pidades „krediidiolude tervendamist“ peab ütleva, et see kõige valusam küsimus on niihästi Vabariigi Valitsusele kui ka Riigikogu rühmadele, kogu riigile, kõigile kodanikkudele, et siin loodaks niisugune alus, et võiks olla täielik usaldus kodanikkudel krediidasutuste vastu, ja kui siin on rõhutatud, et see peab olema rahaasutustel igal hetkel, vanas keeles — silmapilgul, siis tuleb seda tervitada. Deklaratsioon nimetab, et tollimäärad tulevad kiire norkas võtta revideerimisele. Ma sooviksin küll, et siin võetaks revidee-

rimisele asjaolu, et „Kot Vasjka“ vähem kuuleks, arvan, et rahvas, riik, vähem kahju saab, kui „Kot Vasjka“ vähem kuuleb — ma mõtlen siin Riigikogu komisjonide tööd ja Vabariigi Valitsuse kinnisi koosolekuid. (V a h e l h ü ü e.) Ma kuulsin vahelhüüet, kes see „Kot Vasjka“ olevat. See on olevus, kes kuulab pealt, mis arutatakse Riigikogu komisjonides ja Vabariigi Valitsuses, kuigi sinna ligipääsimine on väga raske, ja siis teeb ta sellega äri, nii, et aega raisatakse kõiksuguste arutuste peale, kuna tuleks kiirelt teosteda. Ei ole ümber lükatud kellegi poolt teateid, mis ilmunud lehtedes, et see või teine ettevõtja, iseäranis rukki kokkuostu ajal, on miljoneid teeninud. Kas on kuskil autoriteetne asutus võinud meile seda asja selgitada. Seda tuleb kinni naelutada. Ja siin ongi see „Kot Vasjka“. (N a e r.) Kui härra Riigivanem oli veel Riigivanema kandidaat, siis oli ta kava 13 punkti hulgas ka punkt valimisseaduse parandamisest. Ma millepärast arvasin siis, et see soov läbi ei lähe, olles õnnetu numbril all, ja minu aimus läks täide. See punkt on deklaratsioonist välja jäetud, ja kuigi ma isiklikult pooldan ka põhiseaduse muutmist, leian ometi, et neis lubadustes esineb „valge laev“, nagu nimetasin, mis kõik olukorra peab muutma. Kuna olukorra muutmise on meie käes, rühmade käes, poliitiliste mõtlemisviiside käes, rahva enese käes, ei olene aega mitte mingist „deus ex machinast“ — ehk Eesti keeles „masinast tulevast jumalast“ —, siis peame seda ise tegema sel teel, et kaineneme ja asjalikult asume riikliku mõtteviisi ja selle teostamise juurde.

Deklaratsioon nimetab lõpuks seda, et tuleb „tõsta lugupidamist riigiasutiste töö vastu“. Sellest võiks järeldada, et seda lugupidamist pole soovitaval määral olemas. Ja mis on siis riigiasutused? Kas siia kuulub Riigikogu ja Vabariigi Valitsus üldiselt võetud, muidugi ka üksikud ministeeriumid, — selle üle võib ju lahkuminevaid arvamisi olla. Aga kindel on see, et on väga palju neid kodanikke, kes soovivad, et Vabariigi Valitsus kui ka Riigikogu rühmad asuksid niisugusele tasapinnale, kus liigsed teravused ära jääksid, kuigi mõnelgi juhul tuleb tõtt öelda. Tuleks tähele panna nende inimeste arukust ja asjalikkust, kes üle kõige hindavad meie riigi huve.

Kui siin on tähendatud majandusliku olukorra raskustele, ja eriti on see, nagu teame, suur Lõuna-Eestis, siis ei saa mööda minna ühest olukorra kinninaelutamisest, kust see tulevat, et Lõuna-Eestis on rohkem pankrotte ja majanduslikke raskusi olnud. Tähendaksin sellele, et Põhja-Eestis rahva hinge laad on teise, kainenem ja tagasihoidlikum

ning arukam. Ma paneksin suurel määral rõhku siin ka usulisele mõjule. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei räägi valitsuse koosseisust. Ei tahaks nimetamata jätta, et just usulised motiivid paljude juures, eriti vennastekoguduste ringkondade, kui ka nende inimeste ringkondade juures, kes kirikut armastavad ja usulistest põhimõtetest kinni peavad, mis kutsuvad kainenemisele ja enesepiiramisele, siin tingimata suurt mõju on avaldanud rahva psühholoogiale. Kui rääkida majandusemeestega, siis tähendavad nad sellele, et see on tähtsaks teguriks. Meie rahvas on oma eluvaates ja -laadis mõnel alal liiale läinud. Kui raha oli olemas, soovitati: võtke ja laenake! Need on tõsiasjad. Kui peaksimme jälle krediiti saama, siis oleks see sel alal kolmas episood. Esimene oli, kui saadi Vene raha, teine — kui saadi laenu kaudu välisraha, ja nüüd tuleb kolmas. Küsiksime, kas tõesti ei ole õppust võetud, et kolmanda laenuga ja krediitisaamise võimalusega ei tohi meie kaotada „lugupidamist välisriikide ees“, kuna deklaratsioon on öeldud, et tahame lugupidamist juurde võtta. Siin on Vabariigi Valitsusel tõsised ülesanded. Kui ta krediitisaamisega suudab lahendada meie olukorda, siis seejuures tuleb soovi avaldada ja rõhutada, et meie tõsiselt Eesti arukusega võtaksime õppust kurbadest kogemustest, mis seni on olnud, kui oleme tõesti arukad Eesti mehed. Kas meil on siin olemas riiklik seisukoht, et mitte ei tuleks nii välja, et sõbraringkonnad, või kuidas neid poolehoidjaid nimetada, ei hakkaks sellest saama erilist kasu. (V a h e l h ü ü e.) Mis puutub kirikumaadesse, nagu praegu nimetati, siis on see hoopis teine ala, härra Voiman, sellepärast, et seaduses on ette nähtud, et maade eest tasuandmine viiakse eriseadusega läbi. See ei ole mingi äriline ettevõte, vaid see maa, mis võõrandatud, ja see väärib samuti tasu. See on puhas juriidiline põhimõte, härra Voiman, ja sellele vastu ei saa rääkida, nagu ei saa vastu rääkida sellele, et töölisel võiksid organiseerida ja võidelda töötaoleku vastu, et töötud saaksid tööd ja ei satuks veel suurematesse raskustesse, kui nad praegu on.

Ma olen puudutanud seda küsimust puhtrikliikul alusel seistes, jättes kõik muud kõrvale. Minu kohusetunne kirjutab igatahes ette, et sellest seisukohast välja minnes siin võib kõnelda. Kui ma opositsioonis olles hääletan deklaratsiooni vastu, siis teen seda aumehena, nagu nõuab parlamendi komme, ilma et tahaksin sellega öelda, et see deklaratsioon kuskile ei kõlba. (N a e r.)

J. Z i m m e r m a n n (as): Rkl. Tupitsa poolt toodi ette, et endine valitsus

ei olevat põllumeeste laenude korraldamiseks midagi teinud. Tahtsin öiendada, et riigilaenu on välja antud 7½ miljoni krooni eest, see oli 1928/1929. a. jaoks. Endine valitsus püüdis nii korraldada, et põllumehed oma lühiajalistest laenudest lahti saaksid, mitte ainult laenude tagasimaksmise teel, vaid lubas neile isegi viljajaga maksta. Praegu on pilt niisugune, et põllumeeste kohustused riigi vastu, mis olid 7½ miljonit krooni, on praegu veel umbes 1 miljon 300 tuhat krooni käesoleval aastal 31. oktoobril tasuda ja 1932. a. 230 tuhat krooni, ja ületuleval aastal 150 tuhat krooni. Need summad, mis tänavu maksta tulevad, on pikendatud. Umbes 500.000 krooni on pikendatud enne 1. veebruari, ja 1. veebruaril oli tähtpäev 890.000 krooni kohta. Mina oletan, et 90.000 ära maksti, ja et 800.000 sai pikendatud 31. oktoobri peale, nii et kokku oleks siis 1.300.000 krooni. See summa on niisugustes piirides, et seda valitsus väga hästi tuleval sügisel viljajaga vastu võib võtta. Läänud valitsusel oli see kavatsus, ja mina usun, et praegune valitsus seda teostab.

Mis puutub nüüd sellesse, et neid laenusid pikaajalisteks teha, mis 1932. ja 1933. a. maksta tulevad, siis see laen on 2%-line, ja raske on vist leida võimalust neid laenusid pikaajalisteks teha ja seda protsenti veel alandada.

Siis on siin puudutatud ka rukki kokkuostu, seda, et miks seda ei ole kõike ostetud, ja et uus valitsus seda vast teistviisi teeb. Minu ajal korraldati seda rukkiostu täiesti riigikassa jõu kohaselt ja meie riigi kukru seisukohalt. Meie esimene ja ka teine rukki kokkuost teostati riigikassa arvel ja neis piirides, kuipalju riigikassal oli võimalik kokku hoida. Ja see kokkuhoid saavutati niiviisi, et endine Vabariigi Valitsus ei vaadanud eelarve poolt lubatud summade peale mitte kui niisuguste peale, mida Vabariigi Valitsus peab välja andma, vaid kui ülemmäära peale, mida Vabariigi Valitsus võis välja anda. Ja sel alusel Majanduseministeerium igal kuul määras need summad ära, mida üksikud ressoorid tohtisid välja anda, sellega pandi neile piirid, ja seega oleme riigikassale loonud reservid ja nende reservidega oleme võinud rukist osta. Praegune kokkuost läheb maksma 3—3½ miljonit krooni, ja see summa on riigikassal olemas. Selleks mingit laenu teha pole tarvis. Et riigikassa tagavarad vähenevad, oli ette näha. Seepärast sai luba küsitud Riigikogult, et Eesti Pangast laenu teha. Luba küsiti selleks, et oleksid tagavarad. Mingit teist laenu endine valitsus teha ei kavatsenud. Niipalju kui riigikassa tagavarad lubasid, osteti rukist, sest tuli hoolitseda selle eest, et Eesti kroon ei langeks.

Tahaksin veel öiendada üht asja, millest viimasel ajal ajalehtedes kirjutati, nimelt „Teguri“ saneerimise küsimust. See on kaua päevakorras olnud ja Pikalaenu Pangale oli minu poolt ülesandeks tehtud, seda küsimust lahendada. Kuid kahjuks Pikalaenu Pank ei ole suutnud ettepanekut teha, mille ma oleksin võinud heaks kiita. (V a h e l h ü ü d e d.) Minule ei ole Pikalaenu Pank suutnud niisugust ettepanekut teha, mis mind rahuldaks, ja sellepärast ei ole ma valitsusele „Teguri“ asjas mingit ettepanekut teinud.

V. H a s s e l b l a t t (sks-r): Lugupeetud rahvasaadikud! Endisel valitsusel, kui ta lahkus, oli suur häälteenamus parlamendis, ja tema asemele on astunud uus valitsus, kelle seljataga seisab ka suur hääleterohkus ja kelle eesotsas seisab isik, kes omab laiemate rahvaringkondade usalduse. Seepärast peaksid raskel ajal kõik rahvakihid ja nende esindajad valitsusele töötama oma poolehoidu ning kaastööd. Seda võin mina lubada Saksa-Rootsi fraktsiooni nimel Vabariigi Valitsusele kõigis mõtteis, mis sihitud majanduseelu tervendamiseks. Kas selleks otstarbeks kõik deklaratsioonid ettenähtud sammud soodsad on, selle vastu võiks vaielda. Näiteks oleks meie arvates mitte ainult vaja üldse kokkuhoidu teostada, vaid oleks ka hädatarvilik järele uurida, missuguseid riigi tegevusealasid tuleks piirata või koguni ära jätta. Praegusel ajal meie seisame majandusliku kitsikuse ja selle tõttu sundusliku arenemise tähe all. Tee, mida iga Eesti valitsus praegusel ajal käia võib, on kitsas, mispärast valitsuse peaulesandeks peaks olema väärsammude eest hoiduda. Seda mina pean eriti alla kriipsutama, silmas pidades valitsuse poolt kavatsatud radikaalset aktiviteeti majanduseelu alal. Nagu senini kõigi valitsuse koalitsioonide juures meie ka nüüd ei loobu oma häält tõstmast valitsuse sammude vastu, kui need meile ebaõiged näivad, sest et meile ainult see tähtis on, mida meie maa hea käekäik nõuab.

Suured raskused, mille all igaüks tänapäev kannatama peab, oleksid minu arvates pidanud valitsust sundima kõigil majanduslikkudest küsimustest mitte äraripuvatel aladel kodanikkudele suuremaid soodustusi lubama ja isetegevuse õigusi andma. Mina ütlen seda iseäranis kultuurilise elu suhtes, mis praegu siiski kannatab bürokraatsuse all.

Deklaratsioonid on ette nähtud Vabariigi Valitsuse koostöötamine ühiskondlike kude organisatsioonidega. See valitsuse soov on kiitmisväärne ja tema läbiviimise töötab nähtavasti Majanduseministri isik.

Uus valitsus ei soovi initsiatiivi monopoli omale, vaid paneb rõhku selle peale,

et tema ka teiste initsiatiividele vastu saab tulema. Minu rühm saab initsiatiivega tulema kultuurilistel ja majanduslikkudel aladel, lootes, et tema ettepanekud ka valitsuse poolt leiavad vastukõla.

J. B u l i n (vn): Väga lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Uue valitsuse töökava deklaratsioonid on puudutatud muu seas ka neid küsimusi, mis Vene vähemusahvale meil Eestis on tähtsad. Nii puudub deklaratsioon: Peipsi rannakülade tööpuuduse häda kõrvaldamist ja rannäärsetele elanikkudele avarama tööleidmise võimaldamist, Peipsi veepinna alandamist, Narva kose veejõu kasutamist, krediidiolude tervendamist protsendimäära alandamise teel, väliskaubanduse bilansi tasakaalustamist, kusjuures on väga tähtis meie maa saaduste, ka Peipsi saaduste — tindi- ja muu kala — mahutamise naabermaadele sellekohaste kaubalepingute tagajärgedel, mis hädasti tarvilik.

Nähes valitsuse eesotsas kõigiti lugupeetuid isikuid, kes on mitmeid kordi juhitanud meie vabariigi elu edukalt, oleme meie kindlal arvamisel ja usume, et valitsus tahab ja suudab rahuldada meie õigustatud lootusi ja hädasid, millistega meie temale tarbekordadel esineme.

Seepärast, ära kuulates valitsuse töökava deklaratsiooni, on mul au teatada, et meie, Vene vähemusahvuse esindajad, siin Riigikogus oleme rahuldatud meie senisel äraootaval seisukohal ja hääletame valitsuse deklaratsiooni poolt.

J u h a t a j a: Juhatuselt on ettepanek, määrata vaheaeg kuni kella 5-ni.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud.

Vaheaeg kl. 13.37 min. — kl. 17.15 min.

Koosolekut juhatab Esimees K. Einbund.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi A. Tõllassepp.

K. A s t (stp): Lugupeetud rahvasaadajad! Kahe suurema opositsiooni rühma kõnelejad leiavad, vaadeldes Riigivanema deklaratsiooni, et see pidavat sisaldama vähe konkreetset. Härra Penno rõhutas seda eriti ja härra Kask nii enam-vähem möödaminevalt. Ühtlasi aga tunnustas üks neist kõnelejatest, et sama etteheidet olevat ka paljudele eelmiste valitsuste deklaratsioonidelegi tehtud, ja see on päris õige. Mäletan, et meie rühmal ja isegi minul isiklikult on tulnud seda paljude eelmiste valitsuste deklaratsioonide puhul konsta-

teerida, ja sedasama väitsid omalajal August Rei valitsuse deklaratsiooni puhul põllumeeste kogude kõnelejad. See näitab, et üldse õige raske on deklaratsiooni koostada säärasena, et ta sisaldaks hulga konkreetseid juhtusid. Kui loetleda ainult puhtkonkreetseid asju, siis kannataks selle all kahtlemata põhimõttelik külg, ja vist on kõige õigem tee, mida ka seni meie valitsused enamasti kõik on katsunud käia, nimelt, et esitada võimalikult üldisi põhimõttelikke kokkuvõtteid ja neid ainult toonitada puhtkonkreetsete asjaoludega. Ja kui nüüd sellelt vaatekohalt lähtudes katsuda hinnata praeguse Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni ja võrrelda seda nii mitmete eelmiste valitsuste deklaratsioonidega, siis pean küll ütleva, et keskmises löikes sisaldab praeguse valitsuse deklaratsioon võrdlemata rohkem konkreetseid loetlusi, kui teiste valitsuste deklaratsioonid seda on sisaldanud. Ma ei taha sellega mitte öelda, et ei oleks erandeid olnud varem. Lugupeetud deklaratsiooni arvustajad ei ole isegi oma etteheidet konkreetse puudumises liiga tõsisena võtnud. Ka peaks ilmne sellest tõsiasi, et tol ajal, kui praegune Riigivanem Riigivanema kandidaadina teesid rühmadele edasi andis, mis koosnesid 13 punktist, iga punkt ühelauseline, leidsid kõik Riigikogus esindatud rühmad, et need 13 punkti vastuvõetavad on. Nad oskasid ise anda lühidalt väljendatud 13 punktile üsna konkreetse sisu. Lugupeetud rahvasaadikutele peaks olema konkreetse sisu leidmine nüüd, kus need 13 punkti detailiseeritud ja laiendatud on... (V a h e l h ü ü e.) 13. punkt ei figureeri tõesti deklaratsioonis, aga meie teame, et see punkt sisuliselt juba enne deklaratsiooni kokkuseadmist oma liikumise oli saanud vastavas Riigikogu komisjonis. Teda arutatakse seal edasi, ja ma võin öelda, et 13. punkti kohta mingit konkreetset kokkulepet ei ole saavutatud. Ka Riigikogu ise oma rühmade lahkuminevate seisukohtade tõttu neis küsimustes ei saaks fikseerida kindlat seisukohta muidu, kui hääletamise teel. Seal on kaalumisel küsimus, kuidas viisi arvestada rahvahääletamise tulemusi mitmesugustel puhkudel, eriti rahvahääletamisel põhiseaduse muutmise korral. Igal rühmal on oma seisukoht; ka sotsialistid on oma seisukoha Riigivanemale teatavaks teinud kirjalikus vastuses, kui arutusel oli 13 Riigivanema poolt esitatud teesi; meie tunnustame valimise ja rahvahääletamise seaduse muutmise vajadust juba selleks, et seda seadust viia kokkukõllasse põhiseadusega. Praegu ta ei ole seda; aga mis puutub põhiseaduse muutmise hääletamise tagajärgede arvestamisse, siis ei saa meie tunnustada liht- häälteenamust otsustavaks, vaid kvalifit-

seeritud häälteenamust. Nii näib siiski, lugupeetud härrad Riigikogu liikmed, et kuigi valitsuse deklaratsioon 13. punktist ei kõnele, on need küsimused valitsuse koalitsioonis läbi kaalutud ja koalitsiooni rühmadele, nagu ka teistele Riigikogu rühmadele, jäetud täielik seisukohavõtmise vabadus nendes viirides, millest ma siin kõnelesin.

Rõhutades valitsuse deklaratsiooni vähest konkreetset nimetas rkl. Penno eriti seda, et praegune Majanduseminister, seistes kõige lähemas kontaktis meie majanduseringkondadega ja kuuludes ise majanduserühma, oleks küll pidanud ja võinud esitada Riigikogule juba deklaratsiooni puhul selge, kindla ja ümariku majanduspoliitilise kava. Need ei ole täpselt rkl. Penno sõnad, vaid need on härra Penno mõtted, mida mina oma sõnades edasi annan. Igatahes leidis härra Penno, et seda ümmargust majanduspoliitilist kava ei olevat praegusest deklaratsioonist võimalik leida. Vaadake, selle majanduspoliitilise kava esitamine on kahtlemata üks raskemaid asju. Majanduspoliitilist kava koostades ei saa ükski kolleegium niivõrt üksikasju käsitada, kuivõrt üldsundu, kuivõrt põhimõtet. Põhimõtted aga ilmnevad käesolevas deklaratsioonis küllalt hästi, kui aga heasoovlikult tahate seda deklaratsiooni lugeda. Ma ei taha seega öelda, et sotsialistidele see majandusprogramm, mida sisaldab valitsuse deklaratsioon, oleks a ja o majanduspoliitilises tarkuses. Aga see on läbirääkimiste tulemus, kahe suure vastutustkandva rühma seisukohtadest välja kantud, või otse nagu projektsiooniline keskmine, mida mööda minema peame. Ja kui seal on rõhutatud tööstuse kaitsevajadust paralleelselt põllumajanduse kaitse vajadusega, kui seal on konkreetselt nendele teedele näidatud, milistel meie majanduse arenemine peaks käima, siis on see küllalt rahuldav, minu arvates, ka nendele, kes opositsiooni seisukohalt seda majandusprogrammi tahavad arvustada. Kui opositsioon selle programiga nõus ei ole, kui ta seda tahab, olge lahked, tulge välja, ja öelge, mispoolest on praeguse Vabariigi Valitsuse programm halb. Aga kui rõhutatase, et just praegune Majanduseminister oleks pidanud detailse kava hästi ümmarguselt, selgelt, Riigikogule esitama, siis tahame meie arvata, et see kohus ei lasu üksi praeguse majanduserühma kuuluva Majanduseministri peal, vaid see kohus lasub iga Majanduseministri peal. Kui härra Penno tahab tagasi vaadata ja öelda, et neil omalajal ei olnud Majanduseministri kohale panna majanduseteadlast, inimest, kes oleks seisnud majanduseringkonnaga lähemas kontaktis, ja et see pärast tema käest ehk ei oleks tohtinudki

nõuda kindlat majanduseprogrammi, — see oleks teine asi. Ja tööpoolest — teie Majanduseminister ei harrastanud majandusepoliitilisi töekspidamisi ega sihikindlat, järjekindlat majandusepoliitikat. (V a h e l h ü ü e.) Hästi naerab see, kes naerab lõpuks! Aga ma ei ole praegu kellelegi erilisi etteheiteid teinud, vaid ma tahaksin ainult öelda, et kui Vabariigi Valitsus suudab käia nende majandusepoliitiliste töekspidamiste järele, mida ta omaks võtnud, siis peab see kahtlemata tervenda- vaid tulemusi andma.

Üldiselt näib aga, et kõik arvustajate teravus, niipalju kui see nende esinemistes ilmnes, on rajatud peamiselt eelarvamustele, on rajatud kahtlustele. Ja see kahtlus seisab selles, et heidetakse käsi kokku: kuidas on ometi koalitsioon omavahel kokku leppinud ilma keskrühmade teadmata, ja ennustatakse, et ega niisugusest koalitsioonist säärase kaugete naabrite vahel ei või midagi kindlat tulla. Juba hääletamise motiivide puhul üks lugupeetud sõnavõtja tähendas vana Krölov'i valmile luigest, vähist ja haugist. (V a h e l h ü ü e.) Aga seal on, Krölov'il on, ja ta nimetas ka. Võib-olla tahtis ta sellega kahetsust avaldada, et krokodill ja haikala olid välja jäetud. Ka täna tuleb meelde sama autorit, nimelt Krölov'i valmi muusikantidest, nendest, kes istudes endale paika ei mõistnud valida. Üks kõneleja, nimelt lugupeetud rkl. Kask, läks koguni niikaugele, et rääkis hundi ja lamba suudlusest, ei rohkem ega vähem! Kes tema arvates hunt, kes lammas pidi olema, — seda jättis ta ütle mata. Kummaline, perversne ettekujutus! Kuidas küll hunt ja lammas omavahel suudleksid!

Niisugusele võrdlusele võis tulla ainult hämmastunud inimene, hämmastunud selles, et keskrühmad nende meelehärmaks pidid koalitsioonist eemale jääma. See on surmapatt, mille eest nüüd sotsialistidele kui ka põllumeeste kogudele katsutakse kallale tungida mitte asjalikkude argumentidega, vaid rohkem nipete ja näpetega. Mida siis, kui tohiksime küsida, lugupeetud tööerakond ja asunikud, oleksite soovinud näha, kas oleksite näinud keskerakondade koalitsiooni sotsialistidega? Tundub, et see teie südamesoov ei olnud. Teie võite küll teataval korral niisuguse näo teha, kui mitte muuks, siis demagoogiliseks otstarbeks. Sellepärast tahaksin selle küsimuse juures pikemalt peatuda: esiteks kuidas asi praktiliselt lavastatav oleks, ja teiseks valgustada küsimust põhimõttelikult. Praktiliselt, nagu ise teate, ei oleks sotsialistide ja nõndanimetatud keskrühmade koalitsiooni teostamine kuidagiviisi võimalik. Selleks olid lavastajad kõik teed, ja tahaksin öelda, isegi taganemise sillad ära lõiganud.

Kui praeguse Riigikogu hakul härra Strandman hakkas moodustama valitsust, siis ei tulnud temal meelde pöörata sotsialistide poole ja selgitada, kas temal ei oleks võimalik olnud sotsialistidega kokkulepet luua või sotsialiste mõnda laiemasse, üldisemasse koalitsiooni kaasa tömmata. Ei, temale oli juba eeskätt teada, iseenesest mõistetav, et kui härra Strandman tööerakonna eesotsas valitsust loob, siis ei kohustu ta millegi poolest sotsialistidega kontakti astuma ja läbi rääkima. See oli väga arusaadav, et ta niiviisi toimis, sest eelmine koalitsioon, mis oli moodustatud keskrühmadest ja sotsialistidest, ei andnud oodatud tulemusi, ja tööerakonnale langes hulk kibedaid kogemusi varaks. Vast võtate vaevaks meelde tuletada oma ülalpidu Rei valitsuses. Mis teie olite valitsuses? Kas tundsitate end koalitsiooni rühmana või opositsiooni rühmana? Meile jäi niisugune tunne, et teie tundsitate end opositsiooni rühmana, kellel olid oma salajasel toimingud valitsuse vastu. Te tegutsesite valitsuse vastu väljaspool koalitsiooni ja väljaspool avalikkust. Kui teil oleks võimalik olnud, oleksite selle koalitsiooni ammugi enne praeguse Riigikogu valimisi lõhkunud. Kõik oli teie poolt selleks tehtud. Aga teie ei tulnud avalikult välja; teie ei öelnud, mille poolest tolle valitsuse politika halb oleks olnud, mille poolest tema politika oleks teile muutunud vastuvõtmatuks; mispoolest oleks tole- aegne Riigivanem murdnud kokkuleppe. Teie ei teinud etteheiteid valitsusele, küll aga terve rea salakavalaid pisteid selleks, et valitsust kukutada, ja nii kukutada, et süü tööerakonna peale ei langeks. Mäletate kõik hooldamise lugusid, kus tööerakond, seistes koalitsioonis, oma arvates väga aumehelikult toimis, ja kus valitsuse edasipüsimine mitte tööerakonna osavõttust ei olenenud, vaid hoopis väljaspool koalitsiooni seisvatest elementidest. Riigikogu, kelle südametunnistus siiski teistsugune oli, kui koalitsiooni kuuluva tööerakonna oma, ei tahtnud sel puhul, et Rei valitsus langeb. Kui teie iseenda kohta arvate, et teie nii arenenud mäluaga olete, et kõik kontosse kirjutate selleks, et parajal ajal välja tuua, mispärast siis arvate, et teiste mälu seda ei suuda, ja et teised ei peaks samuti talitama? Lõpeks, muidugi, politikas ei arvestata meelegibedusega; aga teie pole midagi selleks teinud, et rikkiläänud ja teravaksuetud vahekordi parandada. Kõik sammud, mida teie olete hiljem astunud, on sündinud vastupidises suunas. Pinevus on pidanud veelgi kasvama, veelgi teravamaks minema.

Edasi küsime, kes sünnitas tolles koalitsioonis kokkulepete teostamiseks kõige rohkem raskusi. Täna veel loetleti lugupeetud Riigikogu liikme härra Vilms'i

poolt üles rida sotsiaalpoliitilisi algatusi, mis Rei valitsuse deklaratsioonis kokkuleppe alusel ette olid nähtud. Et Rei valitsus võis ainult üht osa, vähemat osa neist läbi viia... (V a h e l h ü ü e.) Mina võtsin kokkuleppe punktide rohkuse poolest, sisuliselt võib minu sõbral Johanson'il õigus olla.

Kes aitas muu seas seaduseandlikke algatusi maha hääletada? Mäletavasti sisaldas tollekordne valitsuse deklaratsioon muu seas sedasama, mida praeguse valitsuse deklaratsioonistki leiame, nimelt vabrikuvanemate instituudi loomise seadust. Kes aitas selle Riigikogus kikutada, kelle poolt esineti selle seaduse puhul terava arvustusega, kuigi see Vabariigi Valitsuse poolt oli vastu võetud ja Riigikogule edasi antud? Kas polnud see tolleaegne tööerakonna rühma liige härra Veiler, kes sellele seadusele kibeda arvustuse andis, ja kas polnud see tööerakond, kes aitas selle seaduse tagasi lükata Riigikogus? Kas ei leidnud 8-tunnilise tööpäeva ja teised töökaitse puutuvad küsimused just nimelt tööerakonna esindajate poolt kõige teravama hukkamõistmise, ja mis kõige isäralikum, mõnitava arvustuse?

Vaadake, selline oli tööerakonna talituseviisi: ei peetud vajalikuks kokkuleppe aluseid tunnustada; tema jaoks oli kokkuleppe niisama, nagu Saksa keisrile omal ajal rahvusvahelised kokkulepped — ainult paberilipakaks. Erakond ei arvesta iseenda programmi töekspidamistega; kuidasviisi võis siis kujuneda selle erakonnaga aus koostöö? Millised tõelikud, asjalikud võimalused oleksid olnud luua koos tööerakonnaga uuesti nõndanimetatud pahempoolset koalitsiooni? Minu nägemise järele ei olnud praegusel silmapileul, praeguse valitsuse loomise päevil selleks mingeid väljavaateid ega võimalusi. Meie nägime läbirääkimiste juures, kuidasviisi tööerakond oskas selgeks teha, et nendega koos ei saa koalitsiooni astuda. Meie seisukoht oli ometi, mida teatasime ka lugupeetud Riigikogu Esimehele, et meil ei ole mingit vetot üksikute rühmade vastu, et võime kõikidega kõnelda ning heal juhtumil ka kokkuleppele jõuda.

Agä seal nägime, kuidasviisi tööerakond oma avaliku häälekandja kaudu püüdis läbirääkimisi valitsuse loomise puhul nurja ajada, kuidas ta katsus sotsialistide ja põllumeeste vahel tüli provotseerida. Siis oli meil selge, et selle rühmaga, kes juba varemalt on tihti kokkulepete vastu patustanud ja kes juba esialgse valitsuse loomise katse juures oma vana praksist jätkab ja provotseerib tüli. — et koostöötamine selle rühmaga on võimata. Kõige heatahtlikkuse peale vaatamata oli tulemus see, et antud tingimusel ei olnud mingit võimalust pahempoolse

koalitsiooni loomiseks ja seda just tänu tööerakonnale.

Kui tulevikus tahetakse luua pahempoolne koalitsioon, siis peavad tööerakondlased oma poliitilist meelsust järele proovima ja oma poliitilist südametunnistust katsele panema; ainult siis võiks juttu olla pahempoolsest koalitsioonist. Nii on lugu, kui küsimusele suhtuda praktilisest seisukohast. Lugu ei ole aga parem, kui küsimust katsumise valgustada põhimõtlikust lähtekohast.

Kas on õigustatud Eesti vabariigis kõnelda pahempoolsest koalitsioonist? Minule näib, et praeguse olukorra kestes, meie suuremate keskrühmade praeguste poliitiliste töekspidamiste juures sellest väga raske on kõnelda. Õelge, milles ilmneb meie kahe suurema keskrühma poliitiline radikalism? Meie ei saa seda kahjuks juba paljude aastate jooksul mõista, meie ei näe seda radikalismi. Siin istuvad koonduuse esindajad. Kas on teil siis sääraseid põhimõttelekke seisukohti, mis ütleme näiteks radikaalselt lahku lähaksid põllumeeste kogude seisukohtadest? Mina olen katsunud jälgida seda, olen võtnud sotsiaalseaduseandluse ala, aga ma ei ole näinud, et teie sel alal oleksite kuidagiviisi rohkem pooldanud sotsialistide seisukohti, kui põllumeeste kogud seda on teinud. Meie ei ole seda näinud. Võib-olla, et koalitsioonis seistes mõnede kokkulepete teostamise puhul teie hääletasite lahus põllumeeste kogudest, kes opositsioonis seisid. Seda on ette tulnud, ja ma tahan teie auks öelda, et teie olete kahtlemata koalitsioonis olles hoopis ausamalt kokkulepetest kinni pidanud, kui teie parempoolne naaber seda teeb. Aga võtame sotsiaalpoliitilise ala. Kas on teil sellel alal mingeid veeneid olnud peale vaenulikkuse töölisliikumise vastu? Aga seda alati ja kõigis küsimustes, olgu see töökaitse, olgu see tööpäeva küsimus või olgu see haigusekindlustus; teie olete alati seisnud täiesti alahoidlikul seisukohal, olete omaks võtnud samad töekspidamised, mis on põllumeeste kogudelgi. Või on teil riigi sisepoliitikas olnud mingeid erilisi radikaal-demokraatlike või eriti liberaalsusest allakriipsutatud töekspidamisi? Ka seda mitte. Mitte sugugi ei ole meie seda näinud. Aga kui teie siiski olete põllumeeste kogudega aasta-aastalt tülis seisnud, siis on siin teegmist mingi kadedusega. Ma ei taha öelda, et see oleks olnud nagu rentniku või saunamehe kadedus pärisperemehe vastu, sest seal, kust teie Riigikogus oma valijaid esindate, olete kaugel oma maiapidamistes popsi või rentniku või asuniku järjest. (V a h e l h ü ü e.) Mina isiklikult ja minu sõbrad siin oleme küll proletaarlased, seda sotsiaalselt, aga peamiselt, ja see on muudugi tähtis, oma töekspidamiste ja oma

hingeelu poolest. Viha teie ja põllumeeste vahel on ideeliselt põhjendamatu. Kui jälgida, millest viha on tulnud, siis küll öieti rivaliteedist mõningate majanduslikkude ettevõtete ümber. Teil on tarvis olnud uute tõusikutena kedagi majanduseareenil sadulast maha lüüa. Aga see ei ole ometi mingi positiivne ülesanne, see ei ole ka siht, mis kuidagiviisi rahvamajanduslikult tarvilik või paratamatu oleks. See on tingitud ainult teie kitsama kildkonna majanduse huvidest, ja need inimesed, kes hääletamisel teie selja taga seisid, ei ole sellest poliitikat põrmugi huvitatud. Teie olete oma majandusepoliitikaga selleks kaasa aidanud, et meil on poliitilised tapamajad ja peekonifondid, või nagu Riigikogus on öeldud, põrsaste ja sigade pensionid. Kõik niisugused nähtused olete värskete tõusikutena tegevusse astudes esile kutsunud ja ei muud midagi. Loomulik oli, et teie ei võinud majandusepoliitikalet uut suunda anda, sest et majanduslik programm, kui seda tahetakse koostada rahvamajanduse vajaduste alusel, nii et sellest kogu rahvamajandusele tulu oleks, ei või baseeruda üksikute ettevõtete tulukuse hindamisel, vaid selle juures peab arvestama kogu rahvamajanduse huvidega ja peab võtma meie rahvamajandust kui suurt tervikut, mõistes selle all põllumajandust, tööstust, kaubandust ja muud.

Teie naabrite kohta olen ma juba oma iseloomustuse andnud, aga pean siiski sellele iseloomustusele juurde lisama, et neil ei ole viimastel aastatel üldse poliitikat olnud. Meie nägime, kuidas eelmiste valimiste ajal see erakond, jutt on tööerakonnast, üles seadis terve rea nõudeid. Jagas lubadusi, aga niipea kui valitsus oli moodustatud härra Strandman'iga eesotsas, hakati vastuoksaks talitama kõigele sellele, mis teie eneste valimisplatvormis lubatud ja nõutud. Meie oleme näinud selle erakonna arenemist pikkade aastate jooksul. Tulevad meelde juba Maapäeva ajad. Siis pandi sellele erakonnale teataval viisil alus, mitte ametlik alus, vaid sisuline alus. Siis olid sellel erakonnal tõekspidamised, mis iseloomustavad radikaal-demokraatlikku erakonda. Koguni sotsialistlik üht külge pidi püüdis ja tahtis olla see erakond. Hiljem on tema ikka rohkem paremale poole suundunud. Ta on nii mitu korda oma karva ja värvi muutnud, ja viimastel aastatel ei ole meie üldse selle erakonna tegutsemistes ja seisukohavõtmistes näinud mingit varjugi kindlatest põhimõtetest. Ma nimetasin, kuidasviisi teie töökaitseseaduste vastu olete alati sõdinud, kuidas teie hoolekandeküsimustes ja muudes sotsiaal-politilistes küsimustes olete asunud väga vanameelsele ja alalhoidlikule seisukohale. Sellepärast lubage kokkuvõttes konstateerida, et

meie ei näe suurt vahet oma poliitiliste tõekspidamiste poolest meie kahe suurema keskerakonna ja parema tiiva vahel, misjuures tuleb arvestada selle asjaoluga, et meie suurem parempoolne erakond, põllumeeste kogud, on kujundanud enesele ideoloogiat, temal on tõekspidamised, temal on poliitika, mida oleme võinud aastate kestel jälgida, millega oleme tutvunenud ja mille vastu meil on tulnud sagedasti suu ja sõnaga sõdida, kuna teie poolt meie ei ole kunagi seda kindlust näinud. Teie poolt kiidetud pahempoolsust, millest lähtudes teie nagu tahaksite radikaalset vahet tõmmata endi ja põllumeeste vahel, — seda meie ei näe. Vahe teie ja põllumeeste vahel seisabki selles, et meil on üheltpoolt tegemist suure poliitilise erakonnaga, kellel on tõekspidamised, kes on programmist kinni pidanud, kes valijatele antud lubadustest on kinni pidanud, kuna teie kõike seda valmis olite hüljama. Selles seisabki vahe teie ja põllumeeste vahel. Kui hinnata poliitilist puhtust, hinnata poliitilist selgust, sirgjoonelisust, siis on see teie kahjuks. Põhimõttetus on nii suur, et Eestis ei maksa kõnelda, nii kaua kui suuremad keskrühmad endiseks jäävad, pahempoolsest koalitsioonist. (V a h e l h ü ü e.) Poliitilised kombinatsioonid võivad küll kujuneda nii, et luuakse mitmesuguste erakondade, seal hulgas vast ka sotsialistide ja keskerakondade vahel, mõnel juhul koalitsioon, aga et see õigustaks rääkima pahempoolsest koalitsioonist sisuliselt, oleks asjata arvata. Meil on üsna ükskõik, kellega meie kokku lepime — see tähendab, kui poliitilist meelsust hinnata —, kas keskrühmadega või põllumeeste kogudega. Praegusel juhul eelistame, oleme sunnitud eelistama põllumeeste kogusid, sest seal on tegemist kindla poliitilise figuuriga ja kindla poliitilise suurusega. Meie teame, kellele tohime ja julgeme kätt ulatada. Niisugune on olukord. Võib-olla tahate öelda, et sotsialistid ei peaks endid pingutama ja ei peaks valitsuse koalitsioonist üldse osa võtma. Teie seisukohast võib-olla oleks see õige. Aga see eitamine ei anna tulemusi, sest sotsialistid on korduvalt olnud valitsuses. Nad on oma tarvilikkust ja võimet praktiliselt näidanud, ja sellega tuleb arvestada. Seal võib teie sümpaatia ja antipaatia nii ja teisiti olla, aga see jäägu teie eneste teada, sest praktiliseks tarvitamiseks see niikuinii ei kõlbaks.

Sotsialistid ei saa mitte ühelgi maal praegu teostada oma poliitikat seaduseandluse alal ja riigivalitsemises, vaid meie oleme sunnitud, ükskõik millisel maal see ei ole, kus sotsialistid valitsusest osa võtavad, kokkulepet otsima teiste erakondadega. Isegi Inglismaal, kus praegu sotsialistid on moodustanud puhtsotsialistliku valitsuse, isegi seal ei teosta nad puhtsot-

sialistlikke tõekspidamisi, vaid kokkuleppe programmi. See kokkulepe on neil liberaalidega. Nad saavad valitseda niikaua, kui nad ülepea saavad vastollu ei satu liberaalidega. Sotsialistide osavõtt valitsustest on võimalik praeguse olukorra juures ainuüksi kokkulepete teel. Sotsialistid on leidnud, et nad ei ole mitte ainult õigustatud kokkuleppeid looma, vaid on kohustatud töölisklassi huvides seda tegema niipea, kui selleks soodsad võimalused avanevad. Ja meie leiame, et Eesti Vabariigis on selline võimalus avanenud, ja oleme seda kasutanud ning tahame loota, et kumbki kokkuleppinud pooltest ei kahetse. Igatahes mis puutub meisse, siis nüüme kokkulepitud alustest ausalt ja kindlalt kinni pidada ja usume, et härra Riigivanem ja põllumeeste kogude rühm omalt poolt sedasama tahavad teha ja teevad. Meil on selleks teatud kogemused. Meil on reas maakondades koalitsioonid loodud. Võrumaal seisab koalitsioon üle 10 aasta, ja ka hiljem on loodud koalitsioone. Need ei ole pettumusi toonud. Tõsi küll, nad on meile kaasa toonud kibeda arvustuse koonduslaste ja tööerakondlaste poolt, aga see arvustus ei ole purenud meid kuigi valusalt. See arvustus ei ole meile valu valmistanud. See arvustus on seisnud rohkem kibeduse väliakallamises kui asjalikkuses. Kui hinnata tänast sõnavõtmist lugupeetud rkl. Kase poolt, siis peab ütleva, et ka tema sõnavõtmisest kostis rohkem kibedust kui muud. Tema kõne oli väga ilmekas, seni opositsiooni poolt peetud kõnedest üks parimaist. Ta tõi valitsusele ja Riigivanemale tervituse ja õnnesoovi. Ta leidis selleks isegi tarviliku paatose. Aga see tervitus oli esitatud otsekui nõelte otsas, ja tervitusetooja oli väga kibe oma tervituse avaldamisega. Minule jäi niisugune tunne, et tema tervitus oli otsekui gladiaatori tervitus: Ave, Caesar, morituri te salutant! Elagu Tseesar, surmaminejad tervitavad sind. Niisugune mulje jäi tervitusest. Aga tervitajale ei olnud isegi selge, kuhu poole ta sügava kumarduse peaks tegema, kas põllumeeste või sotsialistide poole. Temale ei olnud selge, kes kellele alla jäänud, kas Tonkman Johanson'ile või vastuoksa. Ehk nagu keegi teine kõneleja küsis, kas Majandusminister Pung või Teedeminister Oinas. Aga ma mõtlen, et ei maksa selle küsimuse üle üldse pead murda. Jätke tervitused tegemata. Ärge tervitage teinekord, vaid võtke asja palju lihtsamalt. võtke asja nii, nagu loomulik ja arusaadav. Nimelt, et allajäämisest ei ole juttu, samuti ei ole juttu ka maadlemisest ja vägipulga vedamisest, vaid asja on selgitatud üksikasjaliselt ning on jõutud teatavatele tulemustele ja nende juurde püsima jäänud, kokku lepitud. Kas teie ka kunagi milleski

kokku lepite? Teie lepite kokku ainult sõnades, kuid tegudes teie sellest kinni ei pea. Mis tähendab kokkulepe? Seda peaksite teadma, see mõiste peaks teilegi teatud määral selge olema. Kui teie peate kokkuleppeid üldiselt võimalikuks poliitilises elus, mispärast ei pea teie siis kokkuleppeid võimalikuks põllumeeste kogude ja sotsialistide vahel. Aga kui nüüd taheti ilmtingimata selgusele jõuda, kes peale jäänud ja kes alla jäänud, siis otsiti, kui palju punkte oli kummalgi tiival valitsuse deklaratsioonis, ja leiti siis tööerakondlikude hooldajate poolt, et sotsialistid olevat väga nõrgalt oma nõudmistega ja seisukohtadega selles deklaratsioonis esindatud. Nende häälekandja ütles paar päeva varem, et see deklaratsioon olevat halb: roheline väli punaste täppidega. Nendegi punaste täppide kohta, mis seal pidavat leiduma, lisatakse, et ega neil tähtsust ole. (V a h e l h ü ü e.) Liiga vähe olete Teie, härra Kask, vaevaks võtnud tegelikku olukorda järele uurida. Meil on omalajal deklareeritud — seda on nimelt teinud lugupeetud Riigivanem ajutise valitsuse päevil — 8-tunnilist tööpäeva, aga selle kindlustamiseks, läbiviimiseks, ei ole pärast ühtki seaduseandlikku algatust olnud. Mitte kuskil Eesti Vabariigis ei leia teie 8-tunnilist tööpäeva. Millise tehase või vabriku teie ka ei võtaks. — igalpool astutakse sellest üle. Aga ometi on selge, et 8-tunnilise tööpäeva rikkumine on aidanud meil süvendada tööpuudust. Meie, sotsialistid, hindame 8-tunnilist tööpäeva ka puht-kultuurpoliitiliselt, meie leiame, et selle läbi võiks töölisklass arendada oma klassiteadvust, omandada kultuurilist edukust i.n.e. Aga siin tuleb veel lisaks teine kaalutus, nimelt tööpuuduse lahendamise probleem, ja vaadake, kui sellelt vaatekohalt selle küsimuse kallale asume, siis peavad ka need erakonnad ja Riigikogu liikmed, kes tööliikumisele vaenulikult suhtuvad, tunnustama 8-tunnilise tööpäeva tegelikku läbiviimist. Meie ei kahtle mitte sugugi, et see punane täpp rohelisel väljal on väga suure väärtusega, ja et see osa kokkuleppes ilmtingimata ellu viiakse. Väga iseloomulik oli, ma ei hakka teisi puutama, kuulda just asunikkude esindaja poolt vastuvaidlust uue põllumajandusliku panga ellukutumisele, endise mõisnikkude krediitkassa elustamisele. Millise põhimõtte alusel teie õieti nüüd vaidlete? Kas teie ei tunnusta põllumeeste omaabi korraldust? (V a h e l h ü ü e.) Siia on just suur omaabi mõte peidetud. Kui kõneldatakse põllumeeste laenu pikendamise ja odavaprotsendiliseks muutmise vajadusest, mida teie eriti rõhutate, ja mida meie põhimõttelikult ei eita, siis on arvestada raskustega, mis säärane ümberkorraldamine riigipankadele tooks. Muidu oleks

ammu astunud see samm ja põllumeestele vastu tulnud krediidi suhtes, kuid seal on riigikassalised, -pangalised ja rahanduslikud raskused, mis ei ole lubanud seda iseenesest väga tarvilikku sammu astuda. Aga kui nüüd tahetakse selleks teid otsida, ja kui selleks tahetakse loodetavaid laenuvõimalusi kasutada, mis oleks teil selle vastu siis öelda? (V a h e l h ü ü e.) Teie leidsite, härra Penno, oma kõnes selle osa Riigivanema deklaratsioonis enam kui kahtlase ja küsitava olevat. (V a h e l h ü ü e.) Igatahes ei tohiks see olla poliitiline laen, ja kui näiteks juttu on praeguse valitsuse päevil juurdelõigetest, siis arvan, et ka need ei ole poliitilised juurdelõiked. Minevikus on laenud kui ka juurdelõiked sagedasti olnud puhtpoliitilised. Teie ridadest on hüütud vahele, et nähtavasti ei jätku senistest pankadest, kuna neid ei saa pankrotti ajada. Eesti Pank kui ka maapank töötavad kindla põhikirja alusel. See on tõesti hea, et neid ei saa pankrotti ajada. Küll kangutati ja kõigutati, aga näete, ei läinud korda — ei saanud pankrotti ajada. Ma ei tea, kelle peale teie mõtlesite, ajades säärast juttu. Maananga eesotsas seisab härra Lehtmann. Kuid maapank seisab hoolimata härra Lehtmann'ist. Aga Kommerts Panga juures võib-olla oli härra Lehtmann'il oma pisikene osakene. Igatahes ei saa meie loomulikult nähteks pidada asjaolu, et riikliku panga president teises pangas palgalist kohta peab, pealegi niisuguses pangas, mis tema ametisolemise ajal pankrotti läheb. (V a h e l h ü ü e.) Ma reageerisin ainult ühele vahelhüüdele. Igatahes on see hüüdi ja halvasti teinud, kes on osatanud seda hella kohakest, mis ta enda keha küljes kangesti sügeleb. Võib-olla edaspidi tuleb sellest veel juttu teha, täna lähen ruttu mööda.

Iseloomulik oli, lugupeetud härrad, veel see, et teie ei saanud nimetamata jätta seda asjaolu, et sotsialistidel, hoolimata rühma suurusest, on esindatud valitsuses ainult kaks ministrit. Ka see läks teile korda! Mispärast, seda ma ei tea. Nähtavasti on teil teistsugune arusaamine. Nähtavasti suhtute teie asjasse ainult jagamise ja kohtade kindlustamise seisukohalt. (V a h e l h ü ü e.) Ma peaksin stenogrammist üles otsima, kas see olite Teie või härra Kask. (V a h e l h ü ü e.)

Juhataja: Rkl. Penno, ma kuulsin, et Teie ütlesite kõnelejale „Teie valutate“. Ma teen Teile märkuse selle ütluse eest.

K. A s t (s t p): Ma loodan, et ma stenogrammist selle koha üles leian, minu märkmetes on see igatahes noteeritud. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei saa seda praegu

läbi lugeda, ma tänan väga Teid selle suure lahkuse eest. Igatahes loodan stenogrammist leida selle koha, kus juttu oli kahe ministri kohast. Aga kui kõneleja eitab, et tema ei ole sellest rääkinud, siis ei tarvitse ka minul selle juures enam peatuda. Aga millest ma mitte vaikides ei saa mööda minna see on lugupeetud härra Kase isesugune riiklikust meelest arusaamine. Tema leidis nimelt tarviliku olema Riigivanema poole pöördudes ja õnne soovides öelda, et Teile on korda läinud isegi sotsialistides riiklikku meelt lõpuks äratada: veel hiljuti sotsialistid panid valitsusele pahaks, mispärast takistati töötute koosolek ja töötute meeleavalduse korraldamine, aga nüüd on praeguse valitsuse ajal isegi töötute komitee areteeritud. Vaadake, lugupeetud härrad Riigikogu liikmed, mulle näib, et härra rkl. Kask on oma riikliku meelega siin kaunis tublisti komistanud, kui ta sellise demagoogilise väitega võis Riigikogu koosoleku esineda. Kas esmakordselt Eesti Vabariigi ajaloos on tulnud kohtu- ja politseivõimudel areteerida, vastutusele võtta ja kohtu alla anda inimesi, kes maksvate seadustega sattunud vastollu? Kas on töötute komitee liikmed mingil administratiiv korraldusel areteeritud? Kas on Vabariigi Valitsus selleks mingi korralduse teinud? Eesti Vabariigis toimib ometi rippumatu, iseseisev kohtulik võim, ja kui kohtuvõimud on selle sammu astunud, siis pidi neil ka selleks kahtlemata oma põhiso olema. (V a h e l h ü ü e.) Poliitiline politsei allub muidugi siseministrile, aga mis Teie tahate sellega öelda? Siseminister oleks siis pidanud poliitilisele politseile andma juhtnöörid, et tema ei tohi mitte töötute komitee liikmete illegaalset tegevust jälgida, või on poliitiline politsei siis välja valitud praeguse valitsuse poolt? (V a h e l h ü ü e.) Enne meie protesteerimise selle vastu, et administratiiv võim segas ennast töötatöölise korraldamisesse, ja ma tahaksin öelda, et sellel valitsuse tegevusel töötatöölise korraldamisesse ja organiseerimisse segamisel olid oma väga halvad tagajärjed. See repressioon, mida tol korral administratiiv võim lubas, aitas selleks kaasa, et põrandaalused inimesed võisid töötatöölise juures etteotsa kippuda. Sest igalpool, kus avalikku organiseerimist takistatakse, seal soodustatakse sellega haiglast, põrandaaluseid nähtusi. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, kui teie kavatsete minevikust välja noppida, nagu piiblitargad piiblist nopivad, igasuguseid üksikasjakesi, siis teie kaugele küll ei saa. Siin on katsutud tsitaatide noppimisega midagi selgitada. Meie teame, missugune vahekord on poliitiliste erakondade vahel Eestis. Nad ei ole kunagi küllalt head ja

tarvilikult korrektsid olnud. Kui tsitaatidega tahetakse midagi tõendada, siis ei või seda teha ainult sotsialistide ja põllumeeste kohta, vaid ka kõigi teiste erakondade kohta. Kes tahaks tuhnida vanades lehtedes, see leiaks küllalt ilusaid komplimente mitte ainult põllumeeste ja sotsialistide vahel, ning asunikude ja tööerakonna vahel, vaid ka teiste rühmade vahel. Seal ei ole poliitiline leksikon, poliitiliste sõimusõnade laviin sugugi väike. Mäletan eelmise koalitsiooni puhul kõnelmist 1-, 2- ja 3-järgulistest meestest.

Meie poliitilised parteid ei ole veel suutnud küllaldaselt kujunduda, nad on mingis rajamise ajajärgus. Meil võetakse seisukoht teiste erakondade kohta esialgse meeoleolu ja silmapilgu situatsioonide järgi. Need tsitaadid, mis teie minevikust välja kraabite, ei vääri palju, ja kui nendega tahate midagi öelda, siis on see täielikult ülearune. Hoopis tulusam oleks aru pidada selle üle, kuidas viisi tulevikus meie poliitiliste erakondade vahetõrki seada positiivsele alusele ja maksma panna vastastikune korrektsus. (V a h e l h ü ü e.) Täna juhtum näitab, et olen naela pea pihta sattunud, ja kui hoolega olete jälginud, siis näete, et ma ei ole midagi ülearust öelnud. See annab härra Kase riikliku meele kohta halva tunnistuse. Mina ei taha sellega sugugi öelda, et tal nuudub poliitiline meel, aga seda küll. Et ta oma tunnetel laseb... (V a h e l h ü ü e.) Üldse on, lugupeetud Riigikogu liikmed, luugu niisugune, et praeguse koalitsiooni tarkamine on osutunud paratamatuks. Teie oleksite vist eelistanud nõndanimeatud parempoolset koalitsiooni, see tähendab põllumeeste kogude koalitsiooni keskrühmadega. Aga, austatud härrad, meil oli selline koalitsioon, ja teie nägite, et see koalitsioon väga halvasti lõpetas oma elupäevad. Teie näete, et kogu meie avalik arvamine, muidugi mitte opositsiooni jäänud rühmade oma, suhtus uuele koalitsioonile lõpmata hästi, ja et vana valitsust keegi ei kahetsenud. Öeldakse avalikult, et vana koalitsioon valitses enda pankrotti. Ja tõepoolest, millised head tulemused olid siis sellel koalitsioonil tema ligikaudu kaheaastase valitsemise kestes? Meie nägime, et see koalitsioon ei suutnud isegi riigi eelarvet esitada korralikult ja seadusepäraselt. Niivõrt raskeks ja ummaseks oli mõistetud majanduseelu vahepeal areneda lasta, et riigi eelarve tasakaalustamiseks tervelt 12 seadust pidi muudatama, ja et riigi eelarve esitati Riigikogule niisugustel eeldustel, millele alles teed tuli rajada ja mida faktiliselt olemas ei olnud. (V a h e l h ü ü e. d.) Tahaksime siiski loota, et uue eelarve arutamisel küll selliselt puudulikult ja poolikult ei tali-

tata. Niiviisi võidi eelarve esitada ainult seepärast, et koalitsioonil puudus majandusepolitilistes küsimustes üksmeel ja väliavaade. Seda tõendas ka kogu Majanduseministeeriumi politika ning tarkus selle ligikaudselt kahe aasta jooksul. Öelge või näidake meile üks ala, kus oleks olnud Majanduseministeeriumil ja Vabariigi Valitsusel, kui tervikul, kindel majanduslik suund? Omalajal pandi Rei valitsusele, ja seda nimelt tööerakonna poolt, pahaks, et rahakate olevat langenud 72-le, siis kui olid mõned hädatarvilikud välismaksud õiendatud. Vahepeal aga langes rahakate 53-le, ja siis oli kõik väga korras, kõik veel väga hea! Edasi nägime, et panganduse alal möödunud valitsuse Majanduseministeeriumi sammud olid enam kui abitud. Ma ei taha üksikasjadesse tungida, ei ole veel aeg selleks küllalt küps, aga peab ütleva, et see, mis sündis enne jõulu Diskonto Pangaga, oli ühe koha peal tammumine. See ei olnud saneerimine ega likvideerimine, see oli midagi kõige halvemat, mis võib juhtuda. Kuu aega lasti Damoklese mõõka rippuda selle panga kohal, ja viimaks läks pank pankrotti.

Rahandusealal ei olnud eelmisel valitsusel mingit politikat ega sihtjoont. Kas oli seda muul alal? Võib-olla tollipoliitika? Nägime, et ka sellel alal ei olnud eelmisel valitsusel mingit politikat. Nägime ainult huupi löömist. Et see oleks õige tollipoliitika olnud, kes võib seda öelda? Tööstusekaitse: oli võetud üks tööstuseala ning sellele alale nõuti kõrgemat tolli, nõuti tolli seepärast, et päästa tööstust. Tekstiiltööstusele anti toll selleks, et tööstust arendada, kuid meie nägime, et 1930. aasta lõuks on tööliste hulk selles tööstuses vähenenud 1313 inimese võrra. (V a h e l h ü ü e.) Hirmus täpselt on need arvud mees, ma käsitasin neid alles neil päevil.

Või on mõni teine majanduseala nimetada, kus valitsusel oleks olnud majandusepolitikas kindel ja selge seisukoht, kus valitsus oleks ühtlaselt ja sirgejooneliselt talitanud? Mitte ühelgi alal! Niisugune tundmus jäi kõrgesse riieikodanikesse: riieikodanikud hindasid seda, ja oli selge, et kui vana koalitsioon oleks jäänud püsima, siis oleks kestnud ka ühel kohal tammumine. See kurnas meie kodanikke. Seepärast tervitati ka vana koalitsiooni lagunemist ja suhtuti enam kui heasüdamlikult uuele koalitsioonile. Aga kui sotsialistid ja põllumeeste kogud ei oleks katsumud heasoovlikult kokkulepet leida, kui nad vastutusetaundeliste politikategelastena ei oleks talsetanud oma teravaid programminõudmisi, kui nad ei oleks arvestanud kogu maa huvidega, kas oleks siis

tulnud toime uus koalitsioon? Ei oleks tulnud! Siis oleks pidanud jääma embkumb, kas vana koalitsioon ilma rahvaerakonnata või heal juhul uuesti rahvaerakonnaga. Need sidemeta vastolud, see pidetu olek, see põhjatu olukord oleks kestnud edasi; ei ole mingeid konkreetseid põhjusi arvata, et edaspidi teie vahel oleks suurem kokkuleppemeel valitsenud, ja et oleksite leidnud enesele majanduspolitiika, mida teie kahe aasta jooksul mitte ei leidnud. Halb oleks olnud olukord äärmiselt. See oleks mürgitanud meie kodanikkude meeli, ja sellepärast ma arvan, et niihästi sotsialistid kui ka põllumeeste kogud talitasid riiklikult ja väga targalt, et katsusid luike, haugi ja vähki siduda, hüljates krokodilli ja haikala, ja kui nüüd krokodillid krokodillipisaraid valavad, siis ei tee see meile sugugi haiget; meil ei ole nende pisarate puhul mingit kaastunnet. Kuna teie olete valades pisaraid ekspluateerinud muu seas valmiisa Krõlov'i tarkusi ja seega loomadest palju kõnelenud, nii et minagi sunnitud olin sedasama tegema, siis lubage, et ma omaltpoolt veel mõne looma nimetan ja sellega oma praeguse esinemise lõpetangi. Kas teile ei näi — kui teie nüüd nii hämmastute, imestate, et üle teie peade on loodud koalitsioon, — kas teil see tunne ei ole, et siin tegemist pole luurega ja haugiga, vaid et kaks üsna üheväärset jõudu on katsunud teineteisele kätt ulatada? Piltlikult öeldes, kas ei ole lugu sedaviisi, et karu ja leopard on katsunud vastastikku teineteisele käppa anda, ja see on ka toime tulnud. Kuna just meie kaks suuremat poliitilist erakonda, kes vastutust kanda võivad ja kandma peavad, kellel on oma kindlad tõekspidamisid, on lõpuks koalitsiooni alusel ühinenud, siis ma arvan, võib riigikodanikkudel see tunne ja teadmine olla, et Eestis on poliitilist tarkust, Eestis on riiklikku meelt, mida kasutatakse selleks, et tervendada meie majanduslikku olukorda, et tervendada uuesti riigis valitsevat poliitilist meeleolu. Jah, lugupeetud härrad, kuigi see teil kibe tundub, katsuge lepnida koalitsioonist väljajäämisega. Koalitsioon on teieta tugevam, ja praegune aeg on niisugune, mis nõuab tugevust, nõuab valitsuselt tugevust. Kui ei ole valitsuse koalitsioonis segajaid, seda vabamad on käed. Sellelt seisukohalt tahaksin loota, et uue koalitsiooni loomine teie poolt meie riigipoliitilises elus uue õhkkonna on tekitanud. Et n. n. kaaluksed enam seda osa ei saa etendada, mida nad siamaani etendasid, selleläbi on Eesti riiklik elu muutunud palju stabiilsemaks.

A. Schulbach (töer, fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tahaksin praegu piirduda ainult faktilise märku-

sega, et näidata, kuipalju on põhjendatud härra Ast'i poolt ettetoodud tõsiasiad. Härra Ast tähendas, et tööerakonna rühm on eelmises Riigikogus aidanud läbi kukutada kaheksatunnilise tööpäeva seaduse. (V a h e l h ü ü e.) Ärge võtke, härra Ast, oma sõnu tagasi. Kaheksatunnilise tööpäeva küsimus oli arutusel eelmises Riigikogus üsna tema tööde lõpul. See eelnõu esitati sotsialistide rühma poolt temaga taheti kinnitada Washingtoni konventsioon kaheksatunnilise tööpäeva seaduse kohta. Eelnõu vaadati sotsiaalkomisjonis läbi ja esitati Riigikogule tagasilükkamiseks. Aruandjaks Riigikogus oli rkl. Tamm. Tööerakonna rühma poolt olin mina ainukene sõnavõtja ja mina tegin ettepaneku, seaduseelnõu mitte tagasi lükata, vaid ta anda tagasi komisjoni selleks, et seal kaalutakse, kas ei saaks teda vastu võtta tingimusi. See tähendab, et ta hakkaks meil maksma siis, kui suuremad tööstuseriigid ja naaberriigid ta aktsepteerivad. Parempoolse enamusega liikati minu ettepanek tagasi, kuigi sotsialistid teda toetasid. Ja nüüd tuleb härra Ast ütleva, et tööerakond on selle eelnõu aidanud läbi kukutada! Ma arvan, see näitab kõige paremini, missuguste faktidega härra Ast siin opereerib.

A. Laur (as): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Minu rühmakaaslane härra Penno näitas juba, kuivõrt ilmetu, kahvatu, hall ja mittemidagi ütlev on valitsuse deklaratsioon. Minule ei jääks, kui tahaksingi, siia palju juurde lisada. Aga nagu juba täna on toonitatud, et mitte igakord deklaratsioonist ei tule otsida valitseva koalitsiooni mõtet, ta tegevuse suunda, ta tahet, vaid sealt, kus vaikivad sõnad, sealt peab otsima ja peab ka leidma valitseva koalitsiooni mõtet. Kuigi härra Ast püüdis tõendada, et käesolev deklaratsioon on küllalt selge ja paljuütlev, kuid, nagu meie teame, härra Ast'il on suur kalduvus musta valgeks teha ja valget mustaks. (V a h e l h ü ü e.) Ja sellepärast, et sellest, mis deklaratsioonis ütlemata jäänud, paremini aru saada, tahan ma püüda anda väikest analüüsi praeguse valitsuse koosseisu kohta. (V a h e l h ü ü e.) Meie teame, et praegune valitsus ei ole mingi ootamatus, sest juba ammu oli selgesti märgata, et must rüütel on omad armatsevad pilgud heitnud priske punase piiga poole, (V a h e l h ü ü e.) piiga poole, keda seniajani on kõige halvaks panevamalt, mõnitavamalt võetud, kelle peale sülitatud. Aga üks ole elus tihti nii, et süüakse oma sülitatud kapsad ära. Nii sündis lugu ka siin. Mingil salajasel, pealtnäha arusaamatul põhjusel hakkasid must rüütel ja punane piiga sõbrustama, ja on loomulik, et sellel sõbrusta-

misel pidid ometi ka mingid tegelikud tagajärjed olema. Ja nii sündis siia ilma olemus, nii eriskummaline, nii eksootiline, — sündis musta mehe ja punase piiga abielu. Kuid milline on see abielu, millised on teda eristavad, teda iseloomustavad jooned?

Mina ei taha hakata iseloomustama selle eriskummalise olevuse kõiki iseloomujooni, vaid tahan ainult mõnda üksikut neist puudutada. Mina ei taha sellest kõneleda, et on loodud valitsus, kes tugeneb rühmadele, kellel on täiesti lahkuminevad ilmavaatelistes põhimõtted, kus ühel pool esineb kodanlik alalhoidlus ülimal määral, teiselpool on aga eesmärgiks sotsialistlik ilmakord, millist alalhoidlik kodanlus kardab rohkem kui põrgutuld. Ma arvan, et seda kõike võib veel kuidagi põhjendada, ja sellest võib ehk kuidagi veel aru saada, kuid ma ütlesin juba, et ma ei taha sellest kõneleda. Mina tahan kõneleda millegist lihtsamast, millegist arusaadavamast, millegist käegakatsutavast. Ma tahan kõneleda sellest, et praegune valitsus on rohkem kui ükski teine III ja IV Riigikogu päevil, võib aga olla, et koguni kogu meie iseseisvuse aastate päevil, kõige puhakujulisem linnameeste valitsus. Praegune valitsus on äri-ringkondade, on keskmise jõukusega linnakihtide ja on ka linna tööliiskonna valitsus. Just linna ilme on peamiseks tundemärgiks sellel valitsusel. Temal puudub täielikult maa lõhn, maa orientatsioon. (V a h e l h ü ü e.) Just nende väidete põhjendamise juurde mina praegu tahan asudagi.

Meil on ikka peetud põllumeeste kogusid põllumeeste esindajateks, aga ma ütlen, seesugune arvamine nõuab tingimata korrigeerimist. Meie teame, et põllumeeste kogud on sünnipäraselt sama võrra suur-äri-ringkondade kui suurpõllumeeste esindajad. (V a h e l h ü ü e.) Nende olemasolu esimestel aastatel olid nad tõepoolest rohkem äri-ringkondade kui põllumeeste esindajad. Kuid aegade iooksul, peaaegselt aga just asunikkude koonduse mõjul, juba paljalt nende olemasolu tõttu hakkasid põllumeeste kogud agrarüsimuste rohkem tähelepanu pöörama. Nad on olnud kui jänesed, kes aasta-aegade järgi enese kaitseks oma karva muudavad. Et nad aga oma sünnipära unustanud pole, näitab kas või seegi fakt, et nad enda keskelt andsid Riigivanema.

Ma ei usu, et meie praegune Riigivanem võiks oma äriilmet muuta, kes on rohkem äriinimene, kui ükski teine põllumeeste endi keskelt, ja ka rohkem kui ükski teine meie vanematest riigitegelastest ükskõik missugusest rühmast. Kahtlemata on meie praegune Riigivanem tark mees ja ka kaval mees, nagu seda tõendab deklaratsioonigi, ja kahtlemata on ka

praeguse Riigivanema teened riigi rajamisel tunnustatavad, kuid sama kahtlemata kindel on, et tal tööstuslikud, kaubanduslikud mured ja hädad on ligemal ja arusaadavamad kui põllumeeste hädad. Lihtsalt ta tunneb neid paremini, ta on terve rea aastaid nendega külg külje kõrval elanud, ta on palju aastaid olnud kaubandus-tööstuskoja nõukogu ja börsikomitee esimees. Ja nüüd Riigivanemana ei saa ta teiseks muutuda, kui ta enne oli, ja ei saa teisiti tunda, kui varem. Vaid ta jääb samaks, mis enne oli. Ta jääb kahtlemata lähedamaks äri-ringkondadele kui põllumeestele. Seda näeme ka selgesti ajakirjandusest, ja nimelt äri-ringkondade ajalehest „Päevalehest“, kus viirukit suitsetatakse praegusele Riigivanemale, kui ka tema teistele kaaslastele. Ei ole tarvis näiteid tooma hakata, igaüks võib seda „Päevalehest“ ise lugeda. (V a h e l h ü ü e.) See on loomulik, sellest saan aru. Äri-ringkondade häälekandjal on põhjust hõisata. (V a h e l h ü ü e.) Äri-ringkondade meeolu on aga veel parem. Ta on topelt hea sellepärast, et Majanduseminister, kes riigi süda ja ka valitsuse süda, et ka tema on nende mees. Härra Pung — minul on suur lugupidamine härra Punga vastu —, on tark inimene, ta tunneb majanduseelu, on hea jurist, aga ta on läbi ja läbi äri-ringkondade orientatsiooniga, ja vast veel puhtamal kujul, kui seda on Riigivanem ise. Tema ei ole mingit teist õhku üldse hinganud, kui ärimeeste õhku. Tema oli enne ministriks tulekut kaubandus-tööstuskoja juriskonsultiks ja läheb pärast ministriksoleku aega jällegi kaubandus-tööstuskoja teenistusse. Ja ministriks oleku ajal suudab ta vaevalt teisiti tegutseda, kui kaubandus-tööstuskoja huvides, ja seda esijoones mitte seepärast, et sääraselt tegutsemine oleks kuidagimoodi seotud tema isiklike huvidega, leivaküsimusega, ei, seda ei taha ma oletada, vaid usun, et härra Pung suudab tegutseda oma paremate tõekspidamiste ja veenete järgi. Aga selles asi seisabki, et härra Punga isiklikud veened ja tõekspidamised on kaubandus-tööstuskoja veened ja tõekspidamised. Töötades rida aastaid kaubandus-tööstuskoja nõuandjana tunneb ta äri-ringkondade hädasid läbi ja läbi, on nendes veendunud ja püüab sellepärast esijoones tööstuslikku osa meie majanduseelus tervendada ja parandada. See kõik on ju iseenesest arusaadav ja nii käegakatsutav ja loomulik, et ei saagi seda teisiti ette kujutada, sest inimene ei saa ometi teisiti olla, kui ta tõepoolest on. On kahtlemata kindel, et meie Majanduseminister näeb majanduseelu ainult kaubandus-tööstuskoja prillide läbi. Ja ilma et ma tahaksin Majanduseministrit kuidagi riivata või kriipsuväärtni tema tähtsust

Majanduseministrina vähendada, ei saa ma siiski keelduda avaldamast oma sügavamat veenet, oma sügavamast tõekspidamist, ja nimelt seda, et meie majanduse elu juhib praegu ei keegi muu, kui kaubandus-tööstuskoda. Ja kui tahate veel lühemalt, siis ei keegi muu, kui Puhk ja Ko. (V a h e l h ü ü d e d.) Vist tahtiski nii härra Riigivanem, sest nagu kuulnud olen, olevat esimene ettepanek tehtud mitte härra Pungale, vaid härra Puhk'ile. Nii näete, lugupeetud Riigikogu liikmed, et lugupeetud Majanduseminister on küll omal kohal, aga äri-ringkondade seisukohast omal kohal, kuna põllupidajate seisukohast ei ole Majanduseministrilt midagi head oota ega loota. Põllupidajatel on täielik põhjus leinarüüs käia. Ja seda kõik, härrad põllumeeste kogude mehed, teie pärast, sest et teie olete andnud riigi rahakoti inimese kätte, kellel äri-ringkondade huvid südamel, ja kes teisiti ei saagi tegutseda, kui nende huvides. Nii näeme, et uue valitsuse peaks on äri-ringkondade mees, uue valitsuse südameks on äri-ringkondade mees, aga uue valitsuse kopsudeks... Kes on uue valitsuse kopsudeks? Eks kopsudeks ole ka äri-ringkondade mees! Selleks on ju kõrgelennuline luik, kes rändab läbi maad ja mered ja näeb seal uhkeid paleesid, näeb palju mõnususi. Mis muud, kui vaja need tuua ka meie hurtsikutesse, meie hüttidesse. Aga kuidas need mõnusused meie hüttidesse ja hurtsikutesse passivad, see on muidugi iseküsimus. Nii näeme, et parema tiiva juhtivad mehed on kõik teistsuguse orientatsiooniga, on kõik sarnased, kellel on lähedal äri-ringkondade huvid, mitte aga põllumeeste omad.

Aga milline on siis valitsuses selle punase piiga osa? Kas vahest ehk ei ole meil loota sealt noolt põllupidajate huvide kaitsmist? Jah, härrad sotsialistid, mina tahaksin tööpoolest loota teilt kui mitte just põllupidajate huvide kaitsmist, siis vähemalt arusaamist neist huvidest. Aga noh, neil, sotsialistidel, on ju omad eriküsimused, erihuvid lahendada. Neil on jändamist töötatööliliste hulkadega, jändamist karjade pensionäridega, kellest nii mitmed saavad kümneid tuhandeid sente kuus, muu seas mitmed härrad kindralid; on tegemist 8-tunnilise tööpäeva maksmapanemisega, on tegemist riigiteenijate arstiabiga, lühidalt, on tegemist hulkade sotsiaalsete küsimustega, ja vaevalt nemad suudavad tegemist teha veel nende küsimustega, mis otsekohe nende võimkonda ei kuulu. (V a h e l h ü ü e.) Ja lõpuks eks ole meie härrad sotsialistidki huvitatud suurtööstuse heast käekäigust ja tema edust, sest mida paremini toetatakse tööstust, seda kasulikum on see ka tööstusetöö-

listele. tähendab, sotsialistide valijaskonnale. Nii siis võime öelda, et kogu praegune valitsus esineb meil sarnases koosseisus, kellest pole loota põllupidajate huvide kaitsjat. Sest nendele inimestele on maa huvid ja hädad täiesti võõrad, täiesti tundmatud. Võin uuesti korrata, mida juba algul ütlesin, et praegune valitsus on kõige puhtamal kujul linnameeste valitsus. Ja sellest siis ka tulebki, et kõik linna kihid on tööpoolest rahul praeguse valitsusega. Seda võib kuulda nii inimestega rääkides kui ka ajalehti jälgides. Et see valitsus on linnameeste valitsus, seda näitab selgelt ka tema deklaratsioon, kus erilist rõhku on pandud tööstuse ratsionaliseerimisele. (V a h e l h ü ü e.) Põllumajanduse küsimustest on aga kergelt üle mindud, need lahtisteks jäetud.

Nüüd läheksime selle juurde, kuidas oli võimalik, et tekkis seesugune koalitsioon, nagu ta on. Peab tähendama, et praegune valitsus on tekkinud kabuhirmust, põllumeeste kogude kabuhirmust asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate vastu. (V a h e l h ü ü d e d. — N a e r.) See hirm asus kogude põue maavalimiste tulemusena, asus siis, kui selgus, et asunikkude koondus on hulga häält juurde saanud, kuna põllumeeste kogud vähem saanud kui eelmistel valimistel. Neil hakkas hirm, ja et päästa oma seisukorda, mindi sotsialistide poole, nende poole, keda omal ajal mõnitati, ja paluti pisarsilmil: „Pai sotsid, tulge ja aidake meid, päästke meid koonduse käest!“ (N a e r.) Ja miks mitte, ka härradel sotsialistidel ei olnud midagi selle vastu, sest ka neile oli asunikkude koondus väikeselt nohu tekitanud. Ja nad läksid koalitsiooni esiteks maavalitsuste moodustamisel, nüüd aga ka laiemas maastaabis — riigi juhtimisel. (V a h e l h ü ü d e d.) Eriti aga veel sellepärast läks sotsialistide meel härdaks, et neid palus ja mangus seda teema vana hallpea Teemant ise, kes kõneles mõnikord komisjonides otsekui sotsialistide hingest. (V a h e l h ü ü d e d.) Ja nii siis tekkis uus valitsus kogude hirmust põllumeeste ja väikemaapidajate koonduse vastu. (V a h e l h ü ü d e d.) Selle sammuga lootsid põllumeeste kogud anda surmahoobi koondusele, aga kas see tööpoolest surmahoop on, see on teine küsimus.

Meil on räägitud kahe erakonna süsteemist, nimetades seejuures ikka eeskujuna Inglismaad, kuid unustatakse, et meil ei ole inglasi. (V a h e l h ü ü e.) Liiatigi ei saada hakkama Inglismaalgi kahe erakonnaga, vaid sealgi on neid juba rohkem, rääkimata teistest riikidest, kus erakondi märksa rohkem kui meil. Sellepärast ei ole ka põhjust arvata, et meil tulevikus jääks ainult parem ja pahem tiib, ja et ära kaok-

sid keskrühmad, nende hulgas ka koondus. Mina võiksin aga öelda, et niikaua, kui püsib Eesti parlament ja püsib väikemaapidajate pere, niikauaks jääb ka nende esindus parlamenti. Härrad kogupõllumehed, teie ei ole need, kes on põllumeestepere esindus, sest teie toetute ühe jalaga suurtööstusele ja ainult ühe jalaga, vasema jalaga, kõnnite maal, nii et teil tuleb hüpata ühe jalaga ühes kandis ja teise jalaga teises kohas. Praegune valitsus on hirmu ja ahastuse valitsus ka veel teisest küljest, ja seda sellest küljest, et praegu maarahvas, kogu põlluharijatepere, tunneb hirmu praeguse valitsuse ees. Kui härra Tupits tähendas päeval, et maa olla nüüd rahul, siis ta väga raskesti eksis. Maa ei ole rahul. Maa on praegu hirmul. Ajad on rasked praegu, eriti on nad rasked maal. Kõik valitsused on püüdnud jõudumööda maa hädasid vaigistada. Kuid nüüd puhuvad valitsuses teised tuuled, nüüd on antud uus suund, teine suund, see on tööstuslik suund. Nüüd hoolitseb riik esijoones äringkondade eest, ja sinapoole on avatud kraanid, sest meie riiki juhib nüüd Puhk ja Ko. Ma pean konstateerima, et maarahval tuleb oma hädades ja viletsuses nõrkedada. Ja tööpoolest meie maarahval on põhjus välja minna oma hüttidest, välja jõgede, järvede ja ojade kaldale ja nutta valusaid ning kibedaid pisaraid. (N a e r. — V a h e l h ü ü d e d.) Härra Tupits, ka teie oma poolehoidjail on põhjust nutta praeguse valitsuse pärast, on põhjust kurta tuleviku väljavaadete pärast. (V a h e l h ü ü d e d.)

Lõpuks tahaksin ma veel üht asjaolu eriliselt alla kriipsutada. Väga lugupeetud härra Riigivanem ametisseastumise korral, aga ka deklaratsiooni lõpul on ära märkinud, et praegust majanduslikku rasket seisukorda arvesse võttes peaksid kõik rühmad ühisel jõul maad ja rahvast sellest kitsikusest aitama välja viia. Niisugune mõte kostus härra Riigivanema sõnadest ametisseastumise puhul, see mõte väljendub ka deklaratsioonis. Peab ütleva, väga ilus põhimõte, põhimõtte vastu ei saa midagi öelda. Aga kas härra Riigivanem ise ka selle ilusa oma poolt püstitatud põhimõtte järgi on käinud? Kas ei olnud härra Riigivanema kandidaadil kõigi jõudude kaasatõmbamiseks rohkem väljavaateid, kui ühelgi Riigivanema kandidaadil kunagi on olnud. Kui on mõned ajalehed kirjutanud, et härra Päts olevat väga ruttu valitsuse kokku seadnud, siis peab ütleva, et niisugust soodsat olukorda valitsuse kujundamiseks ei ole kunagi veel ühelgi Riigivanema kandidaadil olnud, sest seinast seinani lepitati tema 13 punktiga. Härra Riigivanem aga ei teinud üldse katsetki kõiki kaasa tõmmata, vaid

ümberpöörduvalt, ta otse demonstratiivselt eitas mitme keskrühma kaasatõmbamist. Härra Riigivanem viskas otse vaenukinda välja keskrühmadele. Ja kui nüüd härra Riigivanem tuleb tõendama, et tarvis on koos minna, koos tõmmata, siis need sõnad kõlavad õõnsatena, mitte usaldustäratavatena, tahaksin koguni öelda, kui mulle märkust ei tehta, tunduvad variseerlikud. Iseenesest mõista, et meie kaasa tõmbame niipalju, kui kaasa tõmmata saab, sest tunneme rahva hädasid, ja nende hädade kõrvaldamiseks oleme valmis tegema kõik, mis meie võimuses seisab. Aga meil ei ole usku, et teie põllupidajate hädasid tõsiselt võtate ja neid tõsiselt kõrvaldada tahate. Juba algusest peale pole teil selleks head tahtmist olnud, seda näitab valitsuse koosseis, mis seda ei võimalda teha. Seepärast ei ole meil usku valitsuse tegevusse ja tahtmisse. Aga meie tahame siiski valvel olla, valvel olla teie tegude üle ja kõik teie väärsammud kinni naelutada. Härrad põllumeeste kogud, meie sunnime teid põllupidajatepere hädadega arvestama, meie sammume üle teie peade ja sunnime teid nendega arvestama.

Lõpuks puudutaksin veel paari küsimust, mida käsitas härra Ast. Härra Ast heitis meile ette, et meie minevat põllumeeste kogudest lahku ainult selle poolest, et püüame uusi majanduseorganisatsioone luua olemasolevate kõrval. Fakt iseenesest on fakt, seda on teataval määral tehtud, aga ma usun, et härra Ast võib samal määral siis ka oma rühma tegelastele seda ette heita, sest kui on asutatud tappamaju, siis oli see asutamine tingitud põllumeeste kogude korrupsioonist põllupidajate arvel, ja asutamisest võtsid osa nii sotsialistid kui ka teised keskrühmad. Nii ühed kui teised mõistsid seda olukorda, millisesse kogude tegelased asetisid kogu põllupidajatepere, ja selleks siis ühineti ning loodi ühiseid majanduseorganisatsioone. Nii siis Teie, härra Ast, olete täiesti põhjusetu ette heitnud käega meie peale näidates, nagu oleksime meie üksi need, kes on tekitanud uued majanduseorganisatsioonid. See on ometi ühiselt tehtud, alates pahemast tiivast kuni rahvaerakonnani.

Edasi on toodud põhjusi ette, mispärast nemad, s. t. sotsialistid, eelistavad põllumeeste kogusid väikemaapidajate koondusele. Asi seisab selles, et põllumeeste kogud pidavat kindlasti neist lubadustest kinni, missugustel on kokku lepitud. Võib-olla peetakse kinni, ja väga ilus kui peetakse. See on tuleviku-muusika. Aga meie oleme näidanud tegelikult, et oskame kokkulepetest kinni pidada. Sellest küljest ei ole teil põhjust meile etteheiteid teha. (V a h e l h ü ü e.) Iga haigus tuleb läbi teha. Seepärast võib tervi-

tada ja õnne soovida, et asi korda läheks. Kuid ma tahaksin siiski koaleerivatele rühmadele südame peale panna, et teie põllupidajate hädasid täiesti ära ei unustaks, nagu seda karta võib, kui vaadata valitsuse deklaratsiooni. Ma loodaksin seda siiski rohkem pahemalt tiivalt kui paremalt.

Vaheaeg kl. 19.14 min. — kl. 19.40 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees
R. Penno.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi
A. Tõllassepp.

A. A. Anderkopp (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Meil ei ole kombeks olnud, et lahkunud valitsuse liikmed uue valitsuse kohta otsekohe tema tegevusse astumisel sõna võtaksid, ja seepärast ei taha ka mina valitsuse deklaratsiooni juures lähemalt peatuda. Kuid tahan läbirääkimiste juures, mis valitsuse deklaratsiooni puhul puhkenud, lähemalt sõna võtta, et puudutada mõnda neist põhimõtetelikkudest probleemidest, mis tänastes läbirääkimistes deklaratsiooni ja eelmise valitsuse tegevuse kohta üles on tõstetud.

Praegu on Lääne-Euroopa mõned tegeled arvamisel, et majanduslik kriis, mis Euroopat väga raskesti tabanud, on juba mööda minemas. Niisugust arvamist on näha osalt Saksa majandusetegelaste hulgas, kuid selle vastu teised, näiteks Inglismaa majanduseteadlased, on arvamisel, et raskusepunkt majandusekriisis kaugelgi veel möödas ei ole. Ka meie kodumaa tegelased, kellega olen kõnelenud, kes on pärit mitmest ringkonnast, kinnitavad, et meie kodumaal raskuselaine, mida majandusekriis endaga kaasa toonud, ei ole kõigi raskustena end veel lõplikult ilmutama hakanud, ja seepärast käesoleval aastal võib-olla seisame meie veel raskema olukorra ees, kui läinud aastal. On vaieldav küsimus, kas riigi majapidamine on seotud eramajapidamisega sedavõrt tunduvalt, et ühe raskused pääsevad mõjule ka teise juures. Lugesin mõni päev tagasi Saksamaal, Eilsenis peetud suure majanduseteadlaste nõupidamise materjale, mis hiljuti trükist ilmunud, nõupidamise, kust suur hulk Saksa majanduseteadlastest ühes ühe endise riigikantsleriga osa võtsid. Sel nõupidamisel on suur enamus otsusele tulnud, et riigi majapidamine paratamata on seotud eramajapidamisega ja vastupidi, mille tõttu raskused, mis end tunda annavad eramajapidamises, ka riigi majapidamises mitte kergel käel kõrvaldatavad ei ole. Seda tõde peame arvesse võtma ka oma majanduspoliitikas, eriti vastust otsides, kui kaugele meie praegusel ajal võime minna sotsiaalpoliitikas.

Peaksime seepärast kõigepealt selgusele jõudma, missuguses olukorras on meie riigi majandus, missuguses olukorras on eramajandus. Et meie majanduse olukord on praegu lõpmata raske üldise kriisi tagajärjel, see on selge. Eesti riik on omal ajal rajanud oma riigi majapidamise kahele heale lootusele. Üks neist on arvamine, et meie Venemaaga majanduslikul alal rohkem ja intensiivsemalt läbi käima saame, mille tagajärjel kaubavahetus Venega ja Vene transiit rohkem annab, kui see hiljem sündinud on. See lootus ei ole täide läinud. Meie teine lootus oli, et suudame oma tööstuses, eriti aga põllumajanduses, uusi saadusi valmistada, mis mitte üksi võimalust ei anna eramajapidamistele ennast püsti ajada, vaid mis ühes sellega meile uue kapitalikogumise võimaluse loob ja meie rahvamajandusele uue hoogsa tõuke ülespoole annab ja riigitulud laiemas ulatuses kindlustab. See lootus ei ole ka täide läinud. Meie näeme, et meie põllumajanduse tulud on eriti viimase 3—4 aasta jooksul tunduvalt langenud, ja see langus on sedavõrt tunduv, et ta meie põllumajanduse lõpmata suurtesse raskustesse tõukab. Tulu talupidamistest on eriti kahel viimasel aastal raskesti langenud. Kui praegu piimaliitri eest 5,5—6 senti saab, siis on see ligi 3 korda vähem, kui mõne aasta eest. Samasugune on olukord ka tööstuses, kus hindade langus end samuti kibedalt tunda annab. Võtame näiteks meie paberitööstuse, mis annab tööstuse alal ühe suurema osa väljaveost, on teada, et tselluloosi hind ligi 30% langenud on. See eramajapidamiste raske olukord surub oma pitsati ka riigi majapidamisele, riigi eelarvele. Meie näeme sellepärast, et meie tuluallikad eelarves viimastel aastatel on vähenenud järjekindlalt. Inimestega rääkides Toompeal, inimestega, kes praegusesse koalitsiooni kuuluvad, majanduseteadlastega, selgub, et ei ole niisugust üldist arvamist, et lähemal ajal kodumaal oleks loota tulude tõusu, vaid vastupidi, peame arvestama seda, et tuleval aastal riigi eelarves veel vähemal määral tulusid näeme, kui need tänavu eelarvesse kalkuleeritud olid. Kui siinjuures arvestame, et kulude kapiitel tulevases eelarves veel suurem saab olla, võiksime sel puhul umbkaudselt kokku võtta, kuipalju siis õieti kulud mõnedel aladel veelgi suurenevad. Tõusvatest kuludest oleks esijoones nimetada kulude tõusu hariduse alal, mida tingib peaaeglikult VI-klassilise algkooli elluviimine ja sellega ühendusesolevad kulud. Need panevad uusi väljaminekuid meile peale umbes 1½ miljoni krooni ümber aastas. Sinna juurde tuleb veel ametnikkude teenistusevanuse tasu ühes pensionide osalise

tõusuga, mida arvestatakse keskmiselt 1½ miljonile kroonile. Selle kõrval on veel teisi paratamatuid uusi kulusid teistel aladel, kui meie seal ümberkorraldamisi ei taha läbi viia, umbes 2 miljoni krooni ümber. Nõnda näeme siis, et tuleval aastal arvestama peame, et eelarvesse 5 miljonit krooni rohkem kulusid tuleb üles võtta, kui sellesse eelarvesse, mille lahkunud valitsus esitas ja mida nüüd arutama hakatakse. Tulude tõusu ei ole aga kuskil näha. Rääkisin tunaeile paari silmapaistva tegelasega ärialal ja katsusin lühikest pilti saada sellest, kuidas ärides läbikäik ja mis väljavaated seal edaspidi on. Nemad võrdlevad oma läbikäiku rahaliselt, mitte arvuliselt, sest üksikute ainete hinnad on langenud, ja leiavad, et see 50% vähem, kui läinud aastal. Loomulik, et sarnasel puhul, kus ostujõud langenud, kus läbikäik väikesem ja liikumine raudteedel väikene, ei või oodata, et saaksime tulumaksust endise määra, ja samuti ei või seda oodata ka ärimaksust ja riigi ettevõtete tuludest. Lisan veel siia juurde, et meil on üksikute saaduste väljaveo-võimalused kitsamaks läinud. Möödunud aastal on üle 600 ha metsa müümata jäänud. Praegu on Saksamaal päevakorral küsimus, et Venemaa oma metsa Saksamaale hakkab sisse vedama, nii et ka siin ei saa loota, et meie sel alal oma väljaveo-võimalusi suurendada ja hindu tõsta saaksime. Üks võimalus ju on — tuluallikaid suurendada, kuid see tähendaks uute kohustuste pealepanemist kodanikule ja rahvamajandusele.

Meil on kapitalikogumise võimalus niikuinii väga väike, ja sellepärast ei ole loota, et maksude näol riigikassale saaksime kodanikult uusi sissetulekuid nõutada. Kui selle eelarve vastu, mis lahkunud valitsus esitas, vaidlusi on olnud, kui tema üksikute punktidega nõus ei ole oldud, ei ole nõus oldud nende kokkutõmbamistega, mis ette võetud selleks, et eelarvet tasakaalu viia, siis ütleksin, et õnnetu on see rahaminister, kes tuleva aasta eelarve kokku peab seadma. Ta peab kindla käega kulusid veelgi vähendama sellepärast, et ei ole loota kuskilt tulusid, millega kulusid katta.

Sotsialistide poolt heideti tööerakonnale täna eriti ette, et tema A. Rei valitsuse ajal väga tagasikiskuvat politikat ajanud, ei ole lasknud kõiki sotsialistide kavatsusi läbi viia. Härra Ast selätas seda etteheidet sellega, et Rei valitsus ei ole saanud kavatsusi sotsiaalpoliitilisel alal läbi viia sellepärast, et tööerakond olevat koalitsioonis kõikaid kodarate vahele pildunud. Härra L. Johanson parandas küll juba härra Ast'i kinnitades, et A. Rei valitsuse ajal siiski suurem osa valitsuse sotsiaalpoliitilisi probleeme lahendatud on.

Peaksin sellele etteheitele vastates juhtima tähelepanu ühele parteipoliitilisele asjaolule, millest ma küll ei tahtnud kõneleda, kuid millise küsimuse härra Ast üles tõstis. Teen seda seepärast, et mina sel ajal, kui need sammud astuti, olin rühma juhiks Riigikogus. Härra Ast heitis tööerakonnale ette, et meie härra Rei valitsuse ajal ei olevat koalitsiooni kokkuleppest kinni pidanud. Niisugust väljakutset ei võta mina absoluutselt vastu. Sest seda kava, mille üle läbirääkimised olid, ja mille asjus meie kokku leppisime, oleme meie ausalt täitnud. Milles lahku läksime, — oli siis, kui üksikud eelnõud, mida valitsuse poolt esitati, sisuliselt kaalumisele tulid, kus meie üksikute peensustega nõus olla ei saanud. Kui meie valitsusse läksime, siis, härra Ast, ei räägitud meiega nende peensuste üle, ja siin pidi loomulikult igale rühmale õigus jääma kõneleda üksikasjade üle, mis eelnõudes olid, ja öelda, kas nad on vastuvõetavad või mitte.

Olen isiklikult seda seletanud juba Riigikogus varem härra Ast'i etteheidete puhul töölistevanemate instituudi küsimuses, mille üle praegu maailma praktikute ja teoreetikute keskel suur vaidlus on, kas ta oma otstarbet täidab või mitte, kas ta töölistele seda annab, mida temalt loodetakse, või mitte. Kui meil töölistevanemate seadus taheti rajada peaaesjalikult raske karistusesüsteemi peale, siis oli mul võimalus siit kõnetoolilt tähendada, et meie peame tunnistama, et see süsteem ei ole niisugune, millega meie majanduslikus elus seda kätte võib saada, mida tarvis saada. Juhtisin tähelepanu sellele, kuidas mujal ilmas seadustega terve rida norme välja antud, kus karistuse ähvardusel midagi keelatakse, mis ometi tagajärgi ei andnud. Meie ei saa seaduseandlikke norme luua vastu rahva arusaamist, sest sarnased normid põlevad läbi, ja nii sünnib see ka siin, töölistevanemate instituudi juures sarnasel kujul, nagu A. Rei valitsuse kava tahtis. Mina ei usu, et keegi siin Riigikogus arvamiselt oleks, et tööerakond on see, kes põhimõttelikult ei taha sotsiaalpoliitilisi uuendusi läbi viia. Mina, härra Ast, olen samuti nagu Teiegi vaeste inimeste keskelt tulnud, ja minu tulevik on samuti kindlustamata, nagu vist Teilgi. Mis mõte oleks siis minul vaielda nende kehvae inimeste huvide kaitse vastu, kelle eest võib ja tuleb seista. Meie erakond ei ole mitte seepärast pidanud võimalikuks toetada kõiki sotsialistide kavatsusi, et meie põhimõttelikult neid eitaksime, ei, meil on teine põhjus. See põhjus on lihtne: meie väikese ja noore riigi kapitalivaesed olukorrad ei luba seda. Meil on muu seas väga teravalt viimasel ajal päevalvalgele kerkinud töötatöölise

küsimus. Mina arvan, et kui kaevatakse, et meil töötatöölise arv on määratult tõusnud, see õige ei ole. (V a h e l h ü ü e.) Seda räägiti, et ta määratult tõusnud.

Eelmises valitsuses olles valmistas härra Jürman meie töötatöölise liikumise põhjaliku ülevaate vabariigi algusest saadik. Meile selgub sellest ülevaatest, et selle peale vaatamata, et meie rahva arv üldiselt ei tõuse, on rahva arvu kasvu märgata alevites ja linnades aastas 4500 inimese võrra. — Kust võtame neile tööd? Kuna meie ei saa uusi töötamisvõimalusi linnades juurde, siis loomulikult on töötatöölise küsimus raske. Uus valitsus tahab meie tööstuseettevõtete ja kaubanduse rationaliseerimist selles mõttes läbi viia, et igauks ei saa uusi ettevõtteid asutada teiste töötavate kõrvale, et siis kõik koos pankrotti ei läheks. See on minu arvates õige tee, mis meid osaliselt välja aitab raskusest, kuhu meie kaubanduse- ja tööstuseettevõtted ebaloomulikus võistluses sattunud on. Kui see nõnda on, kui kitsikus suur, ja kui meie uusi ettevõtteid rajada ei saa, kust peame siis võtma 4500 inimesele, kes linnadesse ja alevitesse iga aasta juurde tulevad, alalist tööd? Et ka mujal kasvab töötatöölise arv, see ei ole meile trööst, kuid ta näitab, et asi ainult valitsusest ei olene. Saksamaal on töötatöölise arv tõusnud aasta jooksul kahekordseks, ja on maid, kus ta neljakordne, ja on maid, kus töötatöölise arv on tõusnud viie- ja kuuekordseks. Rumeenias, Belgias, Prantsusmaal on töötatöölise arv tõusnud isegi kaheksakordseks.

Ei ole ühtki maad peale Prantsusemaa, kus on viimastel aastatel niipalju riigikaitsekulustuste peale välja antud kui seal. See on aidanud seal lahendada ka töötatöölise küsimust. Me teame, et Prantsusemaal Ostendest peale kuni Nizzani piiriäärne kindlustatud on, ja nii, et kahe kindluse vahelt isegi rott läbi ei jookse. Kui imelik see ka ei ole, on Prantsuse uue väekorralduse kava isaks üks sotsialistide tuntud juht Paul Boncour. See on mees, kes endale on seadnud sihiks võidelda maailma rahu eest. Mul ei lähe meelest, kuidas ta 1924. aastal Genfi protokolli arutamisel ütles, et kord aeg tuleb, kus maksma hakkab see sõna, mis on olnud inimestel aastasadaks sihiks, sõna, mida tuletab ema meelde siis, kui ta teate saab poja haavamisest lahinguväljal, sõna, mida näeb silmade ees lahingus langeja — rahu. Sama Boncour on see mees, kes ühtlasi kodumaa kaitseks aitab läbi viia uue Prantsuse väekorralduse, millega käsikäes kerkis suur sõjatööstus, kus Prantsusemaal kümned tuhanded töölised tööd leiavad. Aga sellele vaatamata on töötatöölise arv seal tõusnud Rahvas-

teliidu jaanuarikuu andmete põhjal endise aastaga võrreldes 100 üksuse pealt 800 üksuse peale, see on tervelt 800% võrra. Eestis oli töötatöölise arvu tõus aga ainult 7%, 100 üksuse pealt 107 peale.

Meile on räägitud ja ette heidetud, et meie sotsiaalseaduseandlus mitte küllaldaselt suurte sammudega edasi ei lähe, kui tahaksime. Võiksime küsida, kas meie oleme siis Euroopas viimased, kes maha jäävad, meie väike ja noor maa, kelle raharessursid väikesed? Mina ütleksin selle peale: ei. Sotsiaalseaduseandluse üle arvud kõnelevad siin midagi muud. Ma ei võta läinud aastal valmistatud rahvusvahelise tööbüroo konventsioone arvesse, neid oli läinud aastal kaks tükki, mida veel keegi kinnitanud ei ole, siis jääb kokku konventsioone 29 üksust, mis ratifitseerimisele on kuulunud. Ja kui ma küsiksin, kuikaugele meie oleme selles sotsiaalseaduseandluses teiste riikide keskel läinud, siis peaksite ütleva, et kuigi meie ainelised võimalused ja olud on väga rasked, meie veel kaugeltki mitte viimsel kohal ei seisa. Nimelt oleme meie ratifikatsioonide poolest terve maailmas seitsmendal kohal, oleme kinnitanud 18 konventsiooni. Meie näeme isegi, et suurematest riikidest näiteks Inglismaa on ratifitseerinud ainult 15, Prantsusemaa 16, meie aga 18, ja meie naaber, jõukas Soome on ratifitseerinud ainult 12 konventsiooni. Võib-olla öeldakse, et arvud ei ole tähtsad, vaid tähtis on see, missugune konventsioon on omaks võetud ja mis nimelt sotsiaalseaduseandluses maksma pandud. Vaatame siis ka seda osa.

Meie räägime 8-tunnilisest tööpäevast, seda konventsiooni ei ole kinnitanud mitmed suurriigid. Meie tööstus on aga nõrk, meil on praegu raskused metallitööstuses, puutööstuses, mis on olnud suuremaks tööstuseks, paberitööstuses, kus näiteks tselluloos on langenud hinnas 30—35%. Kas saame siis ka sel alal välisriikidest ette jõuda? Kui meie välisriikidega võistelda saame, kui need tahavad 8 tundi tööstuses omaks võtta, siis ei tohiks meil ka takistusi olla selleks, et kodumaal 8-tunniline tööpäev maksma pannakse. Suured riigid ei ole seda aga teostada tahtnud. (V a h e l h ü ü e.) Kahjuks mitte. Meie ei näe seda täielikult ei Inglismaal, kus sotsialistlik valitsus, ega Prantsusemaal, Saksamaast rääkimata.

Võtame teise ala. Inglismaa ei ole isegi ratifitseerinud töölise puhkeaja konventsiooni. Meie oleme seda teinud. See pärast ette heitma tulla neile tegelastele, kes kuuluvad minu poliitilise rühma, et nad on sotsiaalseaduste vastu, et nad ei taha sotsiaalkaitset anda, ei ole õigustatud. (V a h e l h ü ü e.) Härra Oinas, teie,

sotsialistid, olete täieliku revolutsiooni oma majandusepolitikas läbi teinud. Kui mina läinud aastal siit kõnetoolilt eelarve üldaruandjana rääkisin sellest, et meie ei saa läbi põllumajanduse kaitse korraldamiseta, kui tõin ette Saksa sotsialisti Robert Schmidt'i sõnu Saksa sotsialistide avaliku häälekandja järgi, kus ta pooldas põllumajanduse kaitset, siis öeldi sotsialistide poolt: Schmidt on puht parempoolne sots. Siis eitasid Eesti sotsialistid Schmidt'i seisukohti. Nüüd on aga valitsuse deklaratsioonis põllumajanduse kaitse nõudmine sees. Ja pean härra Ast'i heaks ütleva, et tema mõni aeg tagasi, veel enne seda, kui uus valitsus ametisse astus, siit kõnetoolilt ütles, et meie sotsialistid ei eita põllumajanduse kaitset. (V a h e l h ü ü e.) Mineval kevadel oli olukord teine, siis valitsesid hoopis teised erakonnad, ja sotsialistid ei olnud veel valitsuses, siis vaieldi minu arvamise vastu, nüüd on sotsialistid seisukohti muutnud. Mis õigusega tulevad sotsialistid siis aga seletama, et ainuüksi teised oma arvamisi muudavad? Seal ei ole midagi iseäralikku, kui muutuvate majanduseolude tõttu majandusepoliitilised vaated muutuvad, sest elu nõuab seda. Seda teevad sotsialistid ja teevad ka teised. Olen isiklikult põhimõttelikult olnud vabakaubanduse pooldaja. Tean, kui raske on mul vastu võtta olnud tekstiiltolle, kuipalju olen vaielnud inimestega selle üle ja kuipalju olen lahku läinud teistest ka oma rühmas meie põllumajanduse kaitse alal. Aga samal ajal on selgeks saanud, ja välismaa kõige demokraatlikumalt mõtleja ütleb praegu, et vabakaubanduse aade, mis läinud aastasaja algul Inglismaal suure hooga lõkkele löödi, kõikuma on pandud. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei vaidle nende normide eest, mis meil tollides maksmata pandud, vaid ma räägin praegu põhimõttest, normide juurde tulen pärastpoole tagasi. Vabakaubanduse põhimõte praeguses maailmamajanduses on sootu teise pöörde saanud, kui see seni on olnud. Härra Oinas, ma mäletan hästi, mida kõneles härra Martna mineval aastal siit kõnetoolilt. Ta seletas pilgates, et Eesti tahab välismaaga kaubelda, tahab, et ta või ja teised ained välismaale lähevad, aga sealsamas tõstab ise kodus tööstuse-saaduste tolle. Härra Martna küsis, kas Eesti peab tõesti arvama, et teised riigid pimedad on ja ei näe, et kodumaal panakse tolle selleks ette, et välisriigid ei saaks oma kaupu Eestisse sisse vedada? Austatud Riigikogu liikmed! Mina seaksin selle küsimuse hoopis teisiti. Arvan nii, et väike Eesti ei saa olla ainuke, kes lahtiste silmadega, kui terve maailm ajab kaitsetollide politikat, saaks vabakauban-

duse politikat kaitsta. Siin on tähtis põhimõte, ja sellel alal on meie elus murrang olnud, ja ette heita neile, kes eluga käsikäes oma seisukohta revideerivad ja seavad põhimõtteid üles, mida nad võib-olla ennem ei kaitsenud, ei ole õige, sest see on paratamata, ja teie, sotsialistid, olete seda samuti teinud. Inglismaa kõige tulusem vabakaubanduse kaitsja Winston Churchill, kes on sel alal teistest oma erakonna kaasiastest väga palju lanku läinud ja selleparast isegi ühest erakonnast kord teise läinud, ütleb nüüd, et ei saa praeguses kaubanduslikus olukorras vabakaubanduse põhimõtet enam kaitsta. See mees on selle põhimõtte kõrvale heitnud.

Genfis peeti mõni aeg tagasi tollikonverentsi. Meie võime õigemini öelda, et tollirahu konverents on saanud tollisõja konverentsiks. Väga suur osa riike on käsikäes tollirahu konverentsiga just tolle tõstnud. Selle konverentsi junatajaks oli tollide alandamise eest võitleja Hollandi esitaja Collijn. Mõni nädal tagasi lugesime üht ülevaadet sellest konverentsist, kus see mees nüüd toonitab, et maailm ei ole nähtavasti küllalt küps vabakaubanduse tollide alandamise jaoks, et puudub lootus seatud sihtide teostamiseks. Meie Eesti ei saa seda ometi üksi teostada. Seda meie ei saa seepärast, et teised riigid on isegi palju kõrgemale oma senistest tollidest läinud. Härra Oinas tähendas, et meie tollinormid on suured. Ma tean kõiki neid etteheiteid, mis on tehtud eelmisele valitsusele: ei ole meeldinud ei tööstuse tollid, ei viljakaitse, ei meie eelarves kokkuhoidmised, mis eelmine valitsus on tahtnud teha. Ka mina olen mõneski küsimuses valitsuses teistest lahku läinud ja oleksin mõndagi asja teisiti teinud, kuid igaüks ei ole suutnud valitsuses ja Majanduseministri juures kõike läbi suruda, mida nad on tahtnud. Ometi pean siin avalikult ütleva meie sotsialistidele, kes tööerakonnale kibedaid etteheiteid on teinud, kes ei ole lasknud endale meeldida valitsuse kokkuhoiupolitikat ja muud, et meie heameelega ootame ja näeksime, et nende poolt nüüd, kus nad valitsuses on, kindlaid samme teistel põhimõtetel astutaks. Olen rõõmus, kui sotsialistid tekstiiltollid kaotavad või vähemalt muudavad. See võimalus on teil, tehke. Tulge siis ettepanekutega ja revideerige neid tolle! Ma usun, kui teie seda põhjendate, et ka meie ridadest tuleb niisuguseid inimesi, kes seda toetavad. Isiklikult tahan kõik teha, et teile sel alal abiks olla. Tulge ja tehke. Uue valitsuse deklaratsioonis on ette nähtud uued kaitseabinõud tööstusele ja põllumajandusele. Ma julgeksin siin hoiatada valitsust, et ta Riigikogus neid uusi tolle, mida valitsus kavatses

maksma panna, ei hakkaks arutama, vaid et valitsus ise seda teeks. Kui juba Tera-
vilja kaitseaduse eel hulk vilja sisse
veeti, üksikud ärid miljonisi teenisid, mis
sünniks siis veel rohkemaarvuliste teiste
tollide juures? Üks väikene näide. Kui
Majanduseministeeriumis valmis uus tol-
litariif, oli seal ette nähtud tollide tõst-
mine mitmelt esimese järgu tarbeainelt,
muu seas suhkrult. Meie kuulsime, et
meil räägitakse, et mõned ärid on omale
siis kiirelt pooleaasta suhkrutagavarad
lattu kogunud teenimiseks. Olen kindel, —
kui valitsus tahab midagi tollikaitse alal
ette võtta, siis ei tohi seda Toompeal aru-
tada mitu päeva, sest selle aja sees saak-
sid kodumaa ärid endale pooleaasta taga-
varad lattu ning rikastuksid sel teel. Et
see aga meie rahvamajandusele hästi mõ-
juks, selle sisse minul aga küll usku ei
ole. (V a h e l h ü ü e.) Kui seda Riigikogu
kaudu teha, — kolm päeva läheb selleks
siiski aega, ja siis on kaubad juba sees.
Nagu mäletate, härra Oinas, istusime
tekstiiltollide juures komisjonis kolmvee-
rand aastat. (V a h e l h ü ü e.)

Omalajal kinnitati opositsiooni poolt,
et eelmine valitsus oli see, kes elukallidust
on tõstnud. Küsiks, mis alal see on
sündinud? Ehk näitaksite mulle, mida
siin tegema ei oleks pidanud ja mida tule-
vikus tahetakse teisiti teha, kus elukalli-
dust tahetakse maha suruda? Valitsuse
deklaratsioonis seisab vastupidist: põllu-
majanduse ja tööstuse kaitset tahetakse
tulevikus laiendada, kuid iga kaitse tõs-
tab ometi hindu. Nii on siis need ettehei-
ted endisele valitsusele asjatud. Olen kog-
unud andmeid eriti nende tarbeainete
kohta, mida meie tööline eeskätt tarvitab,
ja võrrelnud neid selleaegsete hindadega,
mil endine valitsus ametisse astus, ja pä-
rast nendega, mil valitsus ametist lahkus,
ja need ei kõnele sugugi eelmise valitsuse
kahjuks. Võtame näiteks, et enne sõda
1913. aastal oli elukalliduse indeks 100,
1929. aasta kevadel oli see 113. Tänavuse
aasta vahetusel oli elukalliduse indeks 101,
seega on O. Strandman'i valitsuse ajal
elukallidus langenud 12 protsenti. Odava-
maks on läinud just esimese järgu tarbe-
ained. Näidake mulle, mis alal on see
teisiti olnud?

Ma arvan, et mul ei tarvitse üksikute
ainete juurde minna. Oleksin rõõmus,
kui praegusel valitsusel korda läheb ainete
hindade tõusu ära hoida, aga meil on tun-
demärke, et üksikud ained tõusma saa-
vad. See ei ole siis aga valitsuse süü, sest
Eesti ei tee ilmaturu hindu, ja meie ei
tule siis ka uuele valitsusele ette heitma.

Meil on tihti kodumaal vaieldud selle
üle, mis õieti on see alus, mille peale Eesti
riik oma iseseisvuse kindlustuse peab ra-

jama. Tundub, et kui siin kainemalt
mõelda tahetakse, siis teist vastust olla ei
saa kui see, et terve majandus on kõige
parem iseseisvuse kindlustamine, ja ei ole
seepärast ime, kui just praegu välismaa-
del erilise suure huviga jälgitakse Balti
riikide majandusepoliitikat, et näha, kas
uued iseseisvad riigikesed raskel majan-
dusekitsikuse ajal suudavad üle saada
raskustest, mis maailmamajanduse kriis
neile peale paneb. Rehkendades sellega,
mis meie majapidamine meile lubab, ja
arvestades raskustega, mis ees on eelarve
kokkuseadmisel, usun mina kindlasti, et
meie tee leiame, kuidas julgelt ära elada
ja kuidas inimestes seda umbusku, mis ras-
kuste, hoolimata arvustuse ja mahakisku-
miste tõttu põue pugenud, kaotada. Meie
oleme omalajal oma riigi loomisel asunud
tööle suurte aadetega, suurte ideaalidega.
Nendest on ligi 90% iseseisvuse kättevõit-
misega teostunud, ning praegu kaevataks-
e, et meil sihid, aated puuduvad. Võib-
olla on meie avaliku elu tegelaste viga,
kelle õlgadel lasub praegu vastutus, see, et
nad ei ole osanud rahvale uusi ideid näi-
data ja sellele juhtida, et meil sugugi idee-
delage aeg ei ole, et meil on küllalt aateid,
mille eest meie võidelda võime ja võitlema
peame. Tahaksin uuel valitsuselt, kes
endasse on koondanud suuremate erakon-
dade poliitilise esituse, nii parema kui pa-
hema tiiva, loota, et see meeolu lõhku-
mine kaoks, mis kahe aasta jooksul meie
poliitilises elus kestnud, mis mürgitanud
meeolu meie maal nii, et inimestel usk
kipub kaduma, — nagu oleks meie seisuk-
ord nii raske, sellest enam väljapääse-
teid ei leia. Võib-olla on sellepärast hea,
et praegune valitsus loodi, ja ehk suudab
tema seda usku maale viia, usun seda
uuest valitsusejuhust, kellest ma lugu
pean. Usun seda sellepärast, et uues va-
litsuses Riigikogu rühmad on, kes enne
ainult eitaval, arvustaval seisukohal olid,
ja kes nüüd tegeliku töö juurde minnes
näevad, mida meie majanduseelu lubab ja
mida mitte.

Siis tahaksin paari sõnaga peatuda
veel selle väite juures, nagu oleks oposi-
tsioon kõnetooli tülles krokodillipisaraid
valanud selle üle, et teda olevat koalitsioo-
nist välja jäetud, ta olevat koalitsiooni
tikkunud, kuid siiski välja jäetud, — ja
nüüd olevat pisarad lahti. Vaadake, nü-
sugusel seletusel puuduvad igasugused
alused. Kui mul praeguse Riigivanemaga
neljandal päeval enne seda, kui ta valit-
suse kokku sai, ja mil meie rühma esimees
Tallinnast ära oli, valitsuse kokkusead-
mise üle jutuaajamine oli, tähendasin, et
meil teada on, et tal valitsuse kokkuseadmi-
sel teatavad raskused on, ja palusin meie
inimeste poolt seda teadmist vastu võtta,

et kui tal kuidagiviisi võimalus on paremini valitsust teha ilma meie ta või ilma kellegi teiseta, siis meie poolt selleks mingit takistust ei tule. Kui uuest koalitsioonist meie riigielule kasu tuleb, ja see meie parema arusaamise ja äratundmise vastu ei käi, ei ole midagi katki, kui meie rühm valitsusest välja jääb. Niipalju, kui valitsuse teed mööda astub, mis meile vastuvõetav, toetame teda. Tehke, valitsege, näidake, mis teie oskate.

Meie kuulsime etteheiteid sotsialistide käest, et keskerakonnad ei ole A. Rei valitsuses kaasa aidanud, on kõikaid kodarate vahele loopinud, ei ole aidanud sotsiaalseadusi läbi viia ja demokraatlikku korda maksuma panna. Nüüd ei ole neid keskerakondi enam valitsuses, nii et teil on võimalus kõike seda edaspidi vabalt täita. Ja kui teie need olete, kes üles leiavad uue tee, mis õigem majandusliku õitsemise ja õige demokraatliku korra maksmapanemiseks, kui teie need vead, mida eelmine valitsus teie arvates teinud, ära parandate, ja need kavad, mis teostamata jäänud, läbi viiete, kui teie uued tuluallikad eelarvele leiutate, mille abil saate majanduseelu paremini edasi viia, siis olete mehed, ja mina olen esimene, kes läheb rahva hulka ja ütleb, et seal on tegelased, kes seda kõike on suutnud teha ja läbi viia, mis meie ei ole suutnud. (Vahelhüüe.) Üks tegelane põllumeeste kogude rühmast ütles minule omal ajal otse näkku, et mina ei oska politikat teha. Ta ütles: mina maksan veel surmatunnil kätte kuhjaga teisele, kuid sina annad andeks! (Vahelhüüe.) Minul ei ole rühmaga midagi pistmist, ei saa mina rühmalt palka, vaid talitan neis asjades oma südametunnistuse järgi. Ma tahaksin sellepärast loota, et see valitsus, kes ütleb enese olema homogeense valitsuse, kus on kaks poolt vastamisi, kes teavad, mis põhimõtted üksteisel, kes üksteist usaldavad, siis näitab, mis ta võib ja suudab.

Tahaksin veel lõpetades peatuda ühe asja juures ja meelde tuletada seda, et meie kõige töö aluseks on ikka see väikene, lihtne küsimus, millest üle ei saa, see on meie majandus.

Mul tuleb meelde, kui Prantsuse välisminister Briand kaitses Prantsuse parlamendi ees Locarno lepingut, talle tungiti ägedalt kallale. Muu seas üks parematest Prantsuse kõnemeestest, hea jurist Joseph Barthelemy, ütles, see leping ei kõlbavat kuhugi. Ta katsus näidata Briand'ile, et see olevat istutanud küll järve äärde, kus nõu peeti, ühe puu, see on suureks kasvanud ja väga ilus, aga kahjuks ei anna ta Prantsusemaale varju. Briand vastas, et tema hindamise järgi see leping on küll üks alus maailma rahvaste rahu kindlus-

tamiseks, aga see ei ole kaugelki puu, mis üles kasvanud, vaid see on üks väike taimeke, mida tuleb kasta ja hoida, hoida isegi päikese eest, et ta ära ei kuivaks, tuleb hoida karmi jalutaja saapa eest, et see teda ära ei tallaks. Ja Briand ütles, et ta tahaks seda, et see Prantsuse saabas ei ole, kes selle taime puruks astub.

Meie majandus on samuti noor taimeke, kellel suurte raskustega on tulnud võidelda, ja mis kaugelki sel alusel ei seisa, kus ta peaks seisma. Ja ma tahaks loota, et praegune valitsus, eriti need, kes senise valitsuse vastu on olnud opositsioon, ei unusta ära seda väikest taime ja kaugemale ei lähe oma nõuetes, kui meie majanduslikud ressursid seda lubavad, ning liialduste saabas seda taimekest ära ei talla. Usun kindlasti, et see opositsioon, mis koosneb $\frac{1}{2}$ maast, et tema, kui valitsus oma kavadega tuleb, mida valitsuse juht on kooskõlastanud, ja meile ära näidatakse, et need kavad, mis meie maksuma pannud, on vildakud olnud ja uue valitsuse omad õiged, siis mina usun: meie käed saavad tõusma valitsuse kavade poolt. Aga meie ülesanne on ühtlasi näidata ära, et need, kes eitaval, arvustaval seisukohal on, ja kes ainult maha teevad, et kui need midagi paremat teha ei oska, siis tõepoolest nende koht valitsuses ei ole; siis on meie kohus praegusele koalitsioonile öelda: siit saadik ja mitte enam.

K. A s t (stp, fakt. märk.): Ma tahtsin faktilise märkusena öiendada, et mul ekslikult meelde oli jäänud, nagu oleks härra Penno või härra Kask oma kõnes rääkinud sellest, et sotsialistid on nõrgalt esindatud valitsuses. Seda rääkis härra Vilms, nagu pärast stenogrammist selgus.

M. L a a r m a n (põl): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Ma palun lubada mulle paar ääremärkust teha mõnesuguste valitsuse deklaratsiooni puhul ettekantud kõnede kohta, kuna mulle tundus, et need mõtted, mis sel korral avaldati, iseäranis rühmade vahekordade suhtes, mitte väga õiged ei olnud ja seepärast lahendust nõuavad.

Mind panid kõigepealt äärmiselt imesutama rkl. härra Penno sõnad, milles ta väga kahtlevalt seisukohalt vaatas praeguse valitsuse töötulemustele ja arvamisel oli, et need töötulemused kuigi head olla ei saa. Ta tõenduse järgi olevat see esmakordne nähe Eestis, et siin tiivad koos tööks on ühinenud ja et keskkohast puudub.

Minu arusaamise järele on härra Penno'l väikene viga juhtunud, ja tema sõnad ei ole täpsed. Või on uus arvestamine Riigikogu rühmade kohtade juures ilmsiks tulnud? Teatavasti on praeguses valitsuses peale tiibade veel kaks keskrih-

ma, nimelt rahvaerakonna rühm ja majanduserühm. Nii on alusetu väide, nagu puuduksid valitsuses keskrühmad. Kui me tagasi vaatame Riigikogu tööde peale, siis võib öelda, et mitte ainult istekoht ühe rühma meelsust ära ei määra. Ma mäletan, et mõne aja eest üks rühm Riigikogu oma kohta vahetas, aga ega seepärast seal teine ilmavaade nähtavale pole tulnud, vaid on valitsemas samasugused arvamised nagu varemaltki. Enam veel. Ma arvan et noores riigis, kus see rühmitusse jagamine enam-vähem alles välja kujunemas ja kristalliseerumas, et siin õieti suurel osal istekohtade asend veel seda ei tähenda, kui võrt üks rühm parem- või pahempoolne on. Mina olen arvamisel, et kui meie saaksime rühmi seejärel istuma panna, kuidas nad sisemiselt ja ilmavaateliselt on, nagu neid on harjutud arvama parem- ja pahempoolseteks, et meie siis vist mitu korda peame ümber istuma ja uued kohad valima. Nimelt mulle paistab, et koonduse esindajad seda räägivad, mida nad pärast õigeks ei pea, sest tegudest ei ole näha, et see erakond väga radikaalse iseloomuga oleks, et nad nõuaksid või tahaksid läbi viia niisuguseid reforme, mis rahva suurematele hulkadele, kehvikutele, kasuks oleks. On ilmsiks tulnud, et see rühm on sarnane, kes kõigepealt oma isiklikke huvisid tähele paneb, ja see oma huvidest väljaminek paistab nende tegudest eriti teravalt silma. Seega on seletatav ka see asjaolu, et rühm üldise opositsiooni enda vastu on suutnud välja kutsuda. Selle asjaoluga on ka seletatav, et koonduse rühm viimase valitsuse juures selleks tõukekiviks sai, et koalitsioon lagunes. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma julgaksin härra Lauri tähelepanu juhtida ühele nende ajalehe artiklile, see on „Maa-leht“ 27. jaanuarist käesolevast aastast, kus nad sellele tähelepanu juhivad, mis pärast endise Riigivanema, lugupeetud härra Strandman'i valitsus nii nõrgaks jäi, et ta lagunes. Koondus ütles sel korral: „Kui aga Riigivanem ei leia mingit muud väljapääsu tekkinud olukorrast, siis on asunikud nõus ka mõne muu rühma mehega, välja arvatud suurpõllumeeste kogudesse kuuluvate kandidaatidega“. See on, valitsust tegema. „Juhul, kui uueks Põllutöeministriks siiski kutsutakse suurpõllumeeste ritta kuuluv isik, siis on üldine valitsuse kriis möödapääsematu“. (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Loosalu vist tunneb seda kirjutist? Niisugune väike sallimatust ja nii öelda, nagu härra Ast tähendas, omameeste kohtadele upitamine on siin põhjuseks olnud, mis pärast endine valitsus ei saanud ennast täiendada, vaid just selle väikese sallimatuse pärast pidi koost lagunema. Kui seletama tullakse,

et see rühm, kes just kõigepealt enese isikuviide eest valvel on, niisuguseks tahab ennast tembeldada, et tema on suureks edumeelseks erakonnaks, siis vabandage, selleks kulub palju julgust. Õõnsatena kuulduvad seepärast need tõendused, nagu oleks... (V a h e l h ü ü e.) Härra Köster, kui tähele panite minu kõnet, siis ei ole selles ühtki sõimusõna, ei ole ma neid pruukinud ei nüüd ega enne. Kui tahate sõimusõnu kuulda, vaadake eneste seas ringi. Mul on, Jumal tänatud, väga hea lastetuba olnud, ja minu isa õpetas viisakamat kõnet, kui teil siin on olnud. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a : Palun rahu!

M. L a a r m a n (põl) : Härra Lauriga võistelda on mul väga raske. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a : Rkl. Laur, ma kuulsin, Teie ütlesite rkl. Laarman'ile: Teie irisemine ja virisemine. Ma leian selle väljenduse Riigikogu liikme kohta haavavaks ja teen Teile märkuse.

M. L a a r m a n (põl) : Minu arvamise järgi ei või seepärast olla mingit tegelikku tähendust niisugustel väidetest, mis tahaksid öelda, et kui põllumehed mõne teise keskrühmaga ja sotsialistidega koaleeruvad valitsuseks, et siis oleks riigi tulevik hädaohus. Kui põllumehed on sotsialistidega blokeeritud, siis näitab see, et teatud juhtudel, kui muud võimalused puuduvad, põllumehed valmis on valitsust looma ka erakorralistel tingimustel. Praegune erakorraline aeg nõuab, et erakonna programmilised vahed peavad unustatud saama, ja et tohiks üheskoos edasi töötada, vaatamata sellele, et mõned rühmad, kes ainult isiklikkudes huvides töötavad, kaasa ei tule. (V a h e l h ü ü e.) Ma tulen, härra Laur, Teie endiste väidete juurde varsti tagasi.

Mis puutus härra Penno kõnesse, siis oli see igatahes mõõdukas kõne ja seda võis enam-vähem rahul olles kuulata. Aga kui härra Laur astus kõnetooli, siis ei saanud kõige parema tahtmise juures tõsine olla, vaid lõbus meeolu valdas terve Riigikogu. Ma olen kuulnud omal ajal ja näinud nii mõndagi kentsakat. Ühe maakonnavalitsuse hariduseosakonna juhataja sai isegi sellega toime, et saatis ringkirja laiali, ta oli luulerikas mees ja seadis selle seotud kõnes heksameetrites kokku ja arvas, et ringkiri selle läbi suuremat mõju avaldab. Härra Laur tahtis ka omas kõnes lõpmata luuleline olla, kui ta rääkis abielust ja muust, kuigi ta ise veel niikaugele ei ole jõudnud, et abieluranda oleks suutnud sõuda. Sellest seisukohast välja

minnes valgustab ta riiklikke küsimusi ja valitsuse loomist, kuid vaatab vanapoolse poissmehe seisukohast asjale ja näeb seepärast asju nii roosiliselt, nimetades üht rühma roosiliste põskedega neiuks ja teist rühma mustaks rüütliks.

Igatahes püüdis härra Laur väga luuleline olla, kuid see tema luuleline kõne oleks vast paremini mõjunud, kui ta niikaugale oleks jõudnud ja oma kõne ka heksameetritesse seadnud. Mis minule selle kõne juures imelik tähele panna oli, on see, et see härra Lauri suust tuleb. Tema nägi palju paha sellest, et põllumehed ühes lähevad sotsialistidega. Tema ütles, et sellelt valitsuselt tema midagi head ei looda, temal puuduvat täielik maa orientatsioon, ja et põllumehed arvavad suurel määral, et niisuguse valitsuse vastu tuleb umbusklik olla; tema olla äriringkondade valitsus, kellest põllumeestele midagi head loota ei ole. Põllumeestepere tundvat hirmu sellase valitsuse pärast. (V a h e l h ü ü e.) Mis vastu Teie siis vaidlete, seda ma ütlesin ju. Ja kui lugu nõnda on, nagu härra Laur arvab, ja rahvas praeguse valitsuse ees peab hirmu tundma, seepärast et põllumehed on koalitsioonis sotsialistidega, siis tuleb küsida, miks ta siis hirmu ei tundnud, kui koonduuse rühm ise sotsialistidega valitsuses oli paari aasta eest. Sel korral härra Laur kirjutab „Maas“ 6. detsembril 1928. Ma arvan see on seesama härra Laur, kes... (V a h e l h ü ü e.) Sinna ma tulen tagasi. Ta kirjutab järgmist: „See on Eestis esimene kord, et riigijuhiks kutsuti sotsialist“ (V a h e l h ü ü e.) „Kas ei minda nüüd vahest ehk liiale kaugeleulatavate sotsiaalsete uuendustega, mis kodanikkude maksukoormat raskel majanduslikul aastal veelgi raskendavad?“

Võib julgesti öelda, et pole mingit hädadohtu. Kuigi oletada, et sotsialistlikul Riigivanemal oleks tahe laiaulatuslikke sotsiaalküsimusi lahendada hakata, siis ei saaks ta ometi oma tahet teostada, sest teda seob kõigepealt kokkulenpe kava. — Kava, mis on aga puhtkodanlik ja on sarnane, millega lepiks rahvaerakond, ja millega võiksid leppida väga hästi ka põllumeeste kogud, sest ta sarnaneb kõigi eelmiste valitsuste töökavadele.

Ka kava teostajad on omas enamuses kodanlise ilmavaatega, sest uues valitsuses on 8 liikme hulgas kõigest kolm sotsialisti, — see on küllalt mõjuvaks tagatiseks, et valitsus ei hakka katseid tegema, mis võiksid riigile suuri summe maksma minna.

Seepärast pole mingit põhjust karta, et nüüd algab sotsiaalseaduste „uputus“, nagu kogude ridadest kollitatakse. Pole mingit põhjust tonte näha seal, kus neid üldse ei

ole. Üksi demagoogia on see, mis püüab viirastust seinale maalida.“ (N a e r.) See lõpulause on väga huvitav: „Üksi demagoogia on see, mis püüab viirastust seinale maalida“. Kui praegusel korral mõni mees püüab viirastusi seinale maalida ja ütleb, et põllumeeste kogud tunnevad sellest suurt hirmu, siis võime meelde tuletada rkl. Lauri kirjutist 6. märtsil 1928 ajalehes „Maa“.

Edasi ütleb härra Laur samas lehes, kui sotsialistid tulid valitsusse: „Meie senised valitsused, töötades juba pikemat aega alalhoidlikus suunas, ühede ja samade valitsemise meetoditega, liikudes ühede ja samade ideede vallas, jätsid tihti-peale tunde, et valitsus on otsekui puine, on ideedelage ning liig vähe eluröömsalt teguvõimne. Oli tunne, et valitsuse hoone oli täis umbset õhku, mida oleks tarvis tuulutada, sinna värsket elutsevavat õhku sisse lasta. Ja nüüd on kodaniku soov sündinud.“ (N a e r.) Lubage, et ma ka naeran. „Ka sotsialistid on asunud tüüri juure, et riigilaeva juhtida. On lastud valitsuse hoonesse värsket õhku, uut jõudu...“

Vaadake, lugupeetud Riigikogu liikmed, nii on mõnikord lugu. Vene ajal kooliõpetaja olles lugesin prohvet Pileamist. Temale soovitati et ta pidi minema ühe mäe otsa ja sealt juudarahva ära vanduma. Pileam aga ütles, et temal kaht keelt ei ole, et ta peab rahvast õnnistama, siis ta aga ühel hoobil teda vanduda ei saa. Meie ajal on aga teistsugused Pileamid. (V a h e l h ü ü e.) Seda ütleb härra Köster väga tabavalt: „Igakord ei ole see Pileam, kes vanduma tuleb, vaid mõnikord on see üks teine olevus.“ Ja lugedes viimast kirjutist võib küll oletada, nagu härra Köstergi arvas, et siin on tegemist selle viimase olevusega. (H u l g a l i s e d v a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a (koputab haamriga): Palun rahu!

M. L a a r m a n (põl): Edasi minnes peatuksin veel paari härra Lauri mõtte juures. Härra Laur rääkis, et praegune valitsus olevat puht linnameeste valitsus, seal ei olevat üldse maa orientatsiooni ega maamehi olemas. Ma saan ka sellest väljendusest väga hästi aru. See oli alles nädal või paar tagasi, kui haridusekomisjoni koosolekul üks koonduserühma kuuluv liige seletas, et meil tõusnud on üks uus seisus. Sellega ta tähendas selle seisuse peale, milles ta ise viibib, s. o. koonduuse seisus. Kui härra Lauri kõnet kuulata, siis paistab välja, et tema samal arvamisel on, ja et selle uue, koonduuse, seisuse loomisega alles põllumehed ilma tekkinud ja et üldse maamehed on loodud

alles paari aasta eest. Kui sellele seisukohale asuda, — ega see ilmaloominegi siis väga ammu tagasi ei olnud! Mõni inimene arvab, et kõik, mis nende ümber sünnib, olemata on, ja millest tema isiklikult osa võtab, sünnib esmakordselt, ja et nagu muud midagi ennem olemas ei ole olnud. Ma võin tähendada, et see nähe petlik on. Neid väiteid, mida härra Laur siin ette tõi, võiks küll mõnes lehes avaldada, aga Riigikogu koosolekul nende koht ei ole. Kui meie jälle läheme piibli juurde tagasi näiteid otsima, tuleb meelde Israeli rahva lugu, kuidas see rahvas välja läks ja oma kandlid vete ääres remmelgate otsa riputas ja seal lasi oma haledad laulud lahti, et kaevata oma üpris kurba saatust. Koonduse seisus laulab nüüd sama kurba laulu, nagu vanasti Israel. Aga koondus ei saa ju ka oma leinakandleid enam puude okstele riputada, sest puud on maha võetud ja järele jäänud aina känd. Nii peavad nad panema oma kandlid kändude otsa. Kuid arvan, ei maksa härra Lauril väga kurvastada, ta peab meeles pidama, et need nutupisarad tulevad oma süü läbi. Kui sellel rühmal oleks olnud natuke poliitilist tasakaalu, kui ta oleks piiranud oma soovisid, siis ei oleks neid haledaid nutupisaraid tarvis olnud valada, sest siis oleks võinud nendega koos töötada. Ja kui nüüd oma süü ja viitsad on neid peksnud, siis peaks seda tähele panna ja tulevikus katsutama vigu parandada, ja peaks katsutama rohkem riiklikult mõelda ja oma teguviisi riikliku mõtleviisi järgi seada. (V a h e l h ü ü e . d .)

Ma tähendasin, et praegu on üldiselt meeoleolu koonduserühma vastu. (V a h e l h ü ü d e d .) Aga ega seal midagi parata ei või, seda saab parandada tööga ja sellega, et see erakond püüaks omale kindla tööprogrammi valmis seada, sest igal erakonnal peab kava olema, mille järgi käia, et mitte uisapäisa tegutseda. Ainult siis, kui on kindel kava ja selle järgi käiakse — on töö tagajärgi. Üle öö tekkinud rühmal ei või niisugust kava olla. Saame sellest aru, kuid seal võib parandust luua ja tuua, ja seda soovin mina. Siis ei pruugi see rühm edaspidi nutupisaraid valada ja kännu otsa oma kannelt riputada, nagu praegusel korral.

A. L e p s (põl): Härrad Riigikogu liikmed! Härra Laur rääkis siin, et tema arvates olevat see maa orientatsioon nüüd mokas. (N a e r .) Ma tahaksin mõne sõna rääkida sellest, missugune see koonduse maa orientatsioon on. (V a h e l h ü ü e .) Kannatage, ega siis see veel maameheks ei tee, kui teie linnas künnate, nagu härra Köster, kes 5 aastat juba siin olnud. Härra Laur on sellest arvamisel, et tema ükski maad on näinud. Kas see siiski natuke

suurusehullustuse moodi ei ole? (V a h e l h ü ü d e d .) Ma olen väga rõõmus selle üle, et mind nii suure elavusega vastu võtate. Hakkasin nüüd teie programmi kokku seadma. Alles paari nädala eest käisin Mäetagusel. Seal räägiti, et koondus on omale uued poliitilised meetodid võtnud — peab salakoosolekuid. Ta üürib ruumid ühe ustava mehe juures, kutsutakse koosolek kokku ja seal küsitakse kõik üksteiselt läbi, et mis teie soovite, ning saavad bloknoti üles märgitud, missugused soovid kellelgi on. (V a h e l h ü ü e .) Ma räägin teie maaorientatsioonist, milles see seisab. Küsitakse: Kas tahate noort metsa või vana metsa? (N a e r .) Mäetagusel räägitakse niisugust lugu, et ühel vaesel mehel on käinud arst ja see on maksnud arstile 18 krooni. Seal on kohe koonduse agitaator tulnud — see ei olnud mitte üks väike mees, vaid üks juhtivaid mehi — ja öelnud, et see saab jalamaid välja makstud; valitsus peab selle välja maksma. See on üks koonduse maa orientatsiooni tundemärk. (V a h e l h ü ü e .) Kas teie programm selles on, et Eesti riigikassa tuleb üldse ära jagada? (V a h e l h ü ü d e d .) Mina ei ole sellest rääkinud. Mina räägin sellest, kuhu meie niisuguse programmi juures jõuame ja kuidas seda tuleb nimetada. (V a h e l h ü ü d e d .) Mina teiega üldse mingit programmi juttu ei hakka ajama, teil ei ole kunagi olnud mingit poliitilist ilmavaadet ja ei ole seda ka praegu, aga ma ütlen, et niipalju kui mina poliitikat olen teinud, on mul ikka selleks kindlad vaated olnud. (N a e r . — V a h e l h ü ü d e d .) Teie ei lõpeta kuskil, ega pole kuskil hakanud, vaadake, niisugused mehed ei ole politikamehed, vaid neid nimetatakse teistviisi. Väga õieti härra Laur ütleb, et meie tahame igalpool kaasa tömmata. Aga teie ei taha kaasa tömmata, vaid tahate — võtame selle sõna „kaasa“ ära — tömmata. Vaadake, selles on teie programm. (V a h e l h ü ü e .) Kannatage, ega see nii ruttu ei lähe. Vaadake, sellest seisukohast tuleb käsitada seda juurdelõiget asja, mis ammu põllumeeste erakonna poolt üles tõstetud, ja mille vastu siis räägiti, kui Köster ministriks olles niisuguseid väikesi, elujõuetuid kohtasid sünnitas. Kui nüüd härra Strandman'i valitsuse ajal koondus välja tuli enne jõuluid ja ütles, et jõululaupäevaks peab Riigivanimetuse välja löikama need juurdelõiked, mis teie siis ütlete? On see nali, või politikat tegemine, või programm, kuidas saab nimetada sarnast asja? (V a h e l h ü ü e .) Teie muidugi ei oska nalja ka teha. (V a h e l h ü ü e .) Jah, jah, mina räägin teile ka sellest, kuidas teie poliitikat teete, arvate, et see tõsi on, aga see on rumal nali. Vaadake, hiljaaegu esitasite ühe seaduseelnõu, ja suure aplombiga täna räägiti, et

sellega saavad asunikude kohad kohe kreposteeritud. See on notariaalseaduse muutmise seadus. (V a h e l h ü ü e.) Kannaage, las ma räägin teile ära. Seal on muuseas nõndaviisi öeldud, et tulevikus saab sarnane kord maksma pandud, et igale asunikule saab otsekohe krepostist kinnistusakt välja saadetud. Teie arvate, et teie sellega väga tähtsa asia olete teinud. Teie olete tahtnud midagi öelda, aga ei ole osanud seda öelda, ja vaadake, mis sellest nüüd välja tuleb. Kinnistusakti ei ole veel kellelegi kinnistusjaoskonnast välja antud, vaid need aktid kui originaaldokumendid jäävad kinnistusjaoskonda ja need moodustavadki kinnistusraamatu. Kui nüüd tahetakse, et kinnistusakt välja saadetakse, siis krepostiraamat kaob üldse ära. (N a e r.) Vaadake, see on teie arvates tõsine politika, mis on ainult nali. (V a h e l h ü ü d e d.) Meie ei võta asunikude käest midagi. Ma ei räägi seaduse sisu kohta, vaid räägin, et teie kavatsete tõsiseid asju, aga tegelikult on see nali. (V a h e l h ü ü d e d.) Mulle naistab, härrad koonduslased, et teie tahate omale rumaluse primaati saada.

J u h a t a j a: Kõneleja, ma leian, Teie väljenduse — rumaluse primaat — Riigikogu rühma kohta haavava ja teen Teile märkuse.

A. L e p s (nõl): See selgub sellest, kui rkl. Laur rääkis, siis leidis ta tarvilikuks kiita meie Riigivanemat. See näitab, et härra Laur on väga otsekohene inimene. Minule naistab aga, et see heidab variu läinud valitsuse peale. Meie ei saa sellega ühel arvamisel olla, mis puutub endisesse Riigivanemasse. Mis puutub aga Majanduseministrisse, siis on see koonduseminister, ja seda teavad nemad naremini, ja seenärast ei taha ma selle kohta midagi öelda. (V a h e l h ü ü e.) Ma olen selle julguse ikka omale võtnud ja seda öelnud, mida ma õigeks pean. (V a h e l h ü ü e.) Milles seisab see ärimeeste valitsus, milles siin räägitakse? Kellelgi ei ole niisugust ärilusti, kui just koonduslastel. Kõik-sugused tapamajad, sissetungimised nankadesse ja igale poole, kus paberraha krõbiseb, üks see ole ju ärilust. Mina arvan, et seda peab eneste juures kõigepealt otsima. (V a h e l h ü ü e.) Ma olen küll igast ärist ennast eemal hoidnud. (V a h e l h ü ü e.) So, vaadake, kus istub tooniandja. Teie toonid said siin juba ette kantud. Ma olen siiski nii tõsine inimene, et ma sellele ei pretendeeri oma vanaduses. Ei ole tarvis nii suurt politikat teha. Ainult teie mehed võivad arvata, et niisugust politikat võib teha. See ei ole kellegi tõsine politika, vaid ainult poisikese politika.

J u h a t a j a: Rkl. Leps, ma olen kuulnud Teie väljendust rkl. Loosalu kohta, et temal on poisikese politika. Teen Teile selle eest teistkordse märkuse.

A. L e p s (põl): Ma kuulen, et härra Laur ka umbes niisamasugust väljendust tarvitab. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma arvan, et kaugeltki mitte, sest ma arvan, et karjapoisini härra Laur ei küüni, olgu siis, et ta sõnnikuvedajani küüniks. (V a h e l h ü ü d e d.) Asunikude koondus käib kiire valus ringi, et maavalitsused tulevad ära kaotada. On see siis koonduse programm, või võib siin üldse olla juttu mingist programmist? Öelge mulle üks poliitiline idee, mis on koonduse oma. Nad on ennast teiste ideedega soendanud, nad on, nagu see indiaanlaste suuoharudel viisiks, need, kes värvivad ennast selle värviga, kellele nad meeldida tahavad. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui ma olen ühel ilmavaatel olnud, siis olen ma ka sellel seisnud. (V a h e l h ü ü d e d.) Neil ei ole üldse mingit värvi, nad on soeast värvi.

Aga tuleme maavalitsuste iurde tagasi. Ma kiriutasin maavalimiste ajal, et maavalitsused võiksid ära kaotatud saada, kui meie riigi administratsioon paremas seisukorras oleks. See riub tulevastest korraldustest ära ja nõhiseaduse muutmisest. Aga sellest iärsku sellenärast mingit programmi teha, et koondus maavalitsustest välja iäetud, siis see ise loomustab jällegi, missugune see koonduse maa orientatsioon on. (V a h e l h ü ü d e d.) Sellest on need nisarad, et ei saa seda tõmbamise politikat aiada. Ma ütlen teile, kui riigi administratsioon paremasse seisukorda saab ja kindlamaks, siis võib nad ära kaotada. (V a h e l h ü ü d e d.) Praegu? Sellenärast meie nüüd neid küll kaotama ei hakka, et teie sealt olefe välja iäänud. (V a h e l h ü ü d e d.) Sellenärast, kui meie sarnase programmi. — see ei ole küll programm, programmist ei või teie juures juttugi olla. — kui sarnase orientatsiooni juures seisame, nagu teie sõnadest järgneb, siis on uuel valitsusel õigus, kui sarnased mehed on välja iäetud, kes sarnase programmi ringi käivad, et vaadake, seal on veel üks puu, see tuleb maha võtta: kui selle peale välja minnakse, siis on õige, et sarnased inimesed võimu ia valitsuse juures olla ei tohi. (V a h e l h ü ü e.) Küll ma nimesid ka omal ajal nimetan. Ärge nendega välja tulge, meil on täpsed andmed olemas.

Nii et kokkuvõttes võib öelda, et sarnased väljendused õigustavad seda tagantjärele, et praegune valitsus loodi. Olen rkl. Ast'iga ühel arvamisel, et praegune valitsus on riiklik-politiline paratamatus, ja teisiti olla ei oleks saanud. Ma arvan, et praeguses valitsuses olevad erakonnad,

nii parempoolsed kui pahempoolsed, hea tahtmise juures, ja kui nad otsekoheselt kokkulepet neavad ja täidavad, võivad paremat poliitikat ajada, kui sarnane valitsus, kus on koonduse kirjeldatud orientatsiooni pooldajad, nagu endises oli; neil eeldustel praegune valitsus võiks tõendada, et ta on parem, kui sarnane valitsus, kus koondusetaolised mehed sees olid. See, kui selle peale välja minnakse, et kui vastukäivate põhimõtetelega inimesed, kelle arvamisid lahku lähevad, valitsemise küsimustes kokku lepivad ja hädavajalikud küsimused lahendavad, et see iseenesest on halb, siis see ei ole riiklik mõtlemisviis. Sellest seisukohast ei saa praegusele valitsusele kallale kippuda.

Kui lõpuks tähendada suurele aplombile, millega siin rkl. Laur esines, et põllumeeste kogudel on suur kabuhirm nende ees, siis, kuigi Krõlov'i on täna niipalju ette toodud, ma tooksin siiski veel ette ühe loo, nimelt „Slon i Mosjka“. „Mosjka“ jookseb ümber ja haugub, et tema on suur mees, et see tõeliselt suur mees ei maksa midagi.

K. A s t (stp): Lugupeetud rahvaesindajad! Ma võtsin sõna ainult selleks, et mõned märkmed teha lugupeetud rkl. härra Anderkopp'i kõne kohta, kõrvale jättes need teoreetilised seletused, mida meie kuulsime talt maailmamajanduse kriisi kohta.

Vaheaeg kl. 21.10 min. — kl. 21.27 min.

Koosolekut juhatab Esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

K. A's t (stp, jätkab kõnet): Nagu juba öeldud, tahtsin mõned märkmed teha lugupeetud rkl. Anderkopp'i kõne kohta, mis juures kõrvale jätan tema poolt esitatud üldised seletused majandusliku olukorra ja maailmamajanduse kriisi kohta. Üheks leitmotiiviks härra Anderkopp'i kõnes oli see, et tulge ja tehke tagasi. Teil on nüüd võimalus, olete arvustanud endise valitsuse majanduspoliitikat, eriti tollide alal, näidake siis, kuidas teie ise tahate asja korraldada. Aga, lugupeetud rahvaesindajad, niiviisi ei saa küsimusse suhtuda. Tagasitegemine on hoopis teine asi, kui ühe asja algatamine. Katsun seda näidete varal selgitada. Seal on Teravilja kaitseeadus. Meie suhtusime sellesse kaitseeadusse omalajal enam kui kriitiliselt, ei tunnustanud teda, ennustasime, et ta rahalisi raskusi toob, et tema teostamine on väga raske. Kui mitte kõik, siis vähemalt suur osa nendest ennustustest osutus tõeks. Aga seda seadust on hakatud

teostama. Põllumehed on 1930. a. saagi realiseerimiseks juba oma kalkulatsioonid teinud, ja öelge siis, kuidasviisi võiks näiteks seda seadust majanduseaasta keskel murda ja kuidas võiks teda kannapealt tühistada? Meie ei pea seda võimalikuks. On enam kui selge, et 1930. a. viljasaak tuleb kokku võtta kaitseeaduse alusel sel määral, kuidasviisi riigi rahalised ressursid võimaldavad. Mis edaspidi teha, seda peab Vabariigi Valitsus kalkuleerima ja need tarvilikud parandused, mis selle seaduse teostamine on ilmsiks toonud, ka tegema. Või võtame nisutollid. Neist nisutollidest või sellest nisutollide kõrgendusest, mis mullu aasta sügisel ette võeti, ei ole põllumehed seda tulu saanud, mida loodeti. Mida rahaasjanduse komisiooni kuuluv põllumeeste kogude esindaia seletas, see on kahtlemata õige, sest põllumehed ei ole saanud oma nisutagavaradest lahti. Ei ole ka riigikassa fiskaalne tulu, mis neist tollidest tuli, käesoleva eelarveaasta kohta kuigi suur. Aga need mõeldavad tulud on kalkuleeritud ka uude eelarvesse, ja seal moodustavad nad juba kaunike summa. Ma räägin sellest kõrgendusest, mis tollide alal detsembrikul läbi viidi. See summa teeb välia üle 100 miljoni sendi. Kui eelarve on kokku seatud läbi häda, siis ei saa põhjalikust parandamisest juttugi olla. Teie ütlete, tulge ja tehke tasa. Seda on kerge öelda, kui kergel pinnal on elatud. (V a h e l h ü ü e.) Meile soovitatakse tühistada detsembrikuu kõrgendus. Sellele teole järgneks tõesti priima olukord: importöörid nõuaksid kohe summad riigilt tagasi. Säärast olukorda ei tohi ometi lasta tekkida. (V a h e l h ü ü e.) Noh, mina ei kahtle, et edaspidi, eriti veel uue tollitariifi revideerimise ja maksmapanemise juures need viiatollid jääksid revideerimata. Ma ei arva, et viimne tarkus juba oleks saavutatud. Ma räägin, et ei ole võimalik halba asja kannapealt tagasi teha, nagu see kannapealt maksuma pandi.

Mis puutub tekstiiltollidesse ja nahatollidesse, lugupeetud härrad, peate tunnustama, nagu ma tänases kõneski tähendasin, et need ei andnud loodetud tulusid: asiatudvad inimesed ütlevad, et iust need tollid on osutunud nahatööstusele hukatuseks. Ilma nendeta ei oleks meie suuremad nahavabrikud kitsikusse sattunud, sest liialdatud tollidega tekkis võimalus varustada tureu teisel teel, väikeste kokkuklopsijate käte abil. Et üle-määra kõrged tollid tekstiil- ja nahatööstuse alal revideerimisele peavad tulema, seda loeme igatahes tarvilikuks, ja ka valitsuse deklaratsioonist oleme kuulnud, et seal tolliküsimuste liikumine tahetakse anda.

Imelikul kombel vaidleb härra Anderkopp tollide stabiliseerimise vastu, tuues ette samu väiteid, mida ajalehtedes aegajalt oleme silmanud. Nimelt kui tollikõrgendamine on ette teada, siis sünnitab see spekulatsiooni. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kas lugu ei ole aga vastuoksa? Kas tollikõrgendamine, mis sünnib kaubandus-tööstuskoja esimehe seletuse järgi öötöö näol, kas see ei ole vast kõige mõjuvama spekulatsiooni sünnitamise abinõu. Lõppude-lõpuks ei jää see ometi absoluutselt saladuseks; Vabariigi Valitsus ei saa tolle tõsta konspiratiivsel teel. Kõigepealt peab Majanduseministeerium esitama Vabariigi Valitsusele sellekohase ettepaneku. Minister ei saa seda enne teha, kui resooride tähtsamate esindajatega, kes sellest huvitatud on, läbirääkimisi on pidanud. Samuti peavad ka teised ametkonnad oma seisukohti avaldama. See on küllalt pikk tee ja nõuab palju aega, et kõiki ettevalmistusi lõpetada. Kui küsimus lõpuks tuleb Vabariigi Valitsusse, siis võib küll ministril olla see õnnis teadmine, et nad salaja tööd teevad. Aga see salajane töö on ammu inimestele teada, kes tollitõstmisest huvitatud. Ei lähe korda teistes riikides pidada absoluutselt saladuses niisuguseid küsimusi, usun, et ka Eesti Vabariigis see võimalik ei ole. See on väärmõiste, mille tõttu tagantjärele karjutakse: Valitsus tõstis tolle, aga enne tollide tõstmist on importöörid oma töö puhtalt teinud! Mulle näib, et puht praktiliste võimaluste mõttes juba see tollide öötöö ei kindlusta kuidagiviisi spekulatsiooni vastu. Aga kujutame olukorda, mis siis tekib, kui tollide kõrgendamine ei sünni mingi salapärase teel, vaid tollide kõrgendamist kaalutaks põhjalikult läbi, kus majanduslikud instantsid saavad oma seisukohta avaldada, ajalehtede ees ei oleks see küsimus salajane, ja siis tuleks asi Riigikokku, kes tollid paneks maksuma ütleme 3—4 kuu pärast, — kas on siis mõeldav spekulatsioon? Minu arvates küll mitte. Võib-olla, et mõnel kitsal braanshil, kus suuri kapitale ei ole tarvis, midagi selletaolist võiks juhtuda. Võib-olla mõne kitsa braanshi juures võib kuhjata kokku tagavarasid. Tähtsamatel aladel aga, kus sisseveo artikliteks on massiliselt tarvitata-avad ained, kus sisseveo hulk on suur, ja kus selle alla mahutatava kapitali hulk peab samuti suur olema, ei saa tõsiselt juttu olla suurtest etteostudest. Ütleme, kus on siis need härrad, kes võiksid aastaks või paariks tagavara laduda, kuna turul ometi võistlus valitseb. Nii et mul ja teistel inimestel, kellel on tulnud selle küsimuse üle mõtteid vahetada, on üpris selge, et avalikus stabiilses tollipoliitikas ei sisaldu mingit spekulatsiooni hädaohtu. See on ainult omavoliline oletus ja ei muud

midagi. (V a h e l h ü ü e.) Lugupeetud härra Anderkopp, ma ei tunne tõesti mitte, millised tollitõstmised neis maades otsest käsil olid, aga ma tean seda, et kogu maailm püüab käia avalikku tollitõstmise teed ja püüab ühtlasi stabiilseid tolle maksuma panna. Aga ega küsimus üksnes selles ei seisa, kuivõrt üks või teine moodus spekulatsiooni arendada või takistada aitab, vaid stabiilne tollipoliitika on tarvilik stabiilse majanduse jaoks. See ei ole loomulik, et igal hetkel võidakse oma heaksarvamise järgi muuta tollinorme; kuidas saaks siis majanduslikult pikema aja peale midagi ette kalkuleerida? Meil kaevatakse selle üle, et Vabariigi Valitsused üsna tihti muutuvad, — see etteheide ei ole viimase ajal küll õigustatud, — ja edasi, et üksikud erakonnad ja rühmitused avaldavad survet ja mõju valitsuse majandusepolitikale rohkem, kui see soovitatav. Kui see tõesti peaks nii olema, siis on see hädaohtlik, kui riigil ei ole stabiilset tollipoliitikat, ja tollidega võidakse mängida, nii nagu viimase 2 aasta jooksul oleme pidanud hämmastusega ja kahetsusega nägema.

Edasi oma esinemise teisel poolel härra Anderkopp katsus vastu väelda minu seletuste sellele osale, kus mul kahjuks üsna teravaid, ja rõhutan, õigustatud etteheideid tuli teha tööerakonna ülalpeole eriti Rei valitsuse ajal. Härra Anderkopp ütleb, ega siis kokkulepped võinud valitsuse loomise ajal olla eriti detailsed. Muidugi, valitsus leppis kokku üldistes põhimõtetelikkudes lausetes ja alustes nende seaduseelnõude kohta, mida kavatseti Riigikogu kaudu maksuma panna. Aga mina peangi just rõhutama, et need ei olnud detailid, mille otsa komistati, nimelt vabrikuvanemate seadus, vaid ta komistas, lubage, härra Anderkopp, vastuseisule, mis Teie rühmas teadlikult oli korraldatud. (V a h e l h ü ü e.) Lubage, härra Anderkopp, kuidas oli lugu? Vabrikuvanemate seadus oli iseenesest väga ettevaatlikult kokku seatud seadus, ja valitsuses oldi selle seaduse suhtes lõplikult kokku lepitud. Valitsus tegi esialgses seaduseelnõus, nii nagu tagantjärele oleme võinud selgitada, tööhoolekandeministeeriumi poolt esitatud seaduseelnõus, parandusi, eriti tööerakondlike ministrite näpunäidetel ja nõudmistel. Seal oli igasuguseid vaidlemisi, kauplemisi, aga ometi valitsus leppis selle seaduseelnõu suhtes lõpult kokku, ja ta esitati Riigikogule. Ma tahaksin loota, et kui ühe seaduse jaoks, mis valitsuse deklaratsioonis ette nähtud, teatud kokkulepe oli saavutatud, siis tema teostamise juures lahkarvamised enam ülesaamatuks ei oleks võinud kujuneda. Kõigepealt oleksid pidanud valitsuses olevad tööerakonna liikmed selle eest hoolt kandma, et oleks

teatavaks saanud, milles valitsuses lahku mindi ja kuidas neid lahkuminekuid kõrvaldada. Lasti aga nii välja paista, et asjad on valitsuses korras. Lõpuks tuleb aga tööerakonna esindaja ning teeb Riigikogus teatavaks, et see seaduseelnõu ei kõlba, tal on niisugused ja niisugused puudused, ja sellepärast on tema sunnitud seaduseelnõu vastu hääletama.

Juhataja: Kõneleja, Teie kõneae on läbi. Rkl. Voiman annab Teile oma kõneaja edasi.

K. Ast (stp): Muidugi, ma saan aru härra Anderkopp'ist, et ta ei saa tulla kõnetooli ja öelda, et kõik see, mis Ast rääkinud, on õige. Oma teguviisi peab kuidagi õigustama, kui mitte enne, siis pärast seda. Alati võib leida mingeid kõrvalisi põhjendusi ja igasuguseid nippeid-näppeid, millega õigustada oma tegevust. Aga kui üldisi asjaolusid ja andmeid, mis tööoludel põhjenevad, vaadata, siis peab ütleva, et tööerakond on intrigeerinud. Ja kui oleks kokkulepe tahetud leida, siis ei ole selleks tööerakonnal erilisi raskusi olnud.

Ministeeriumi poolt tol korral töötati välja mitmed määrused, mis andsid ministriile õiguse maksma panna mõnesuguseid korraldusi. Mõned niisugused korraldused maksavad endisel kujul Vene ajast saadik. Üks niisugustest määrustest oli ette nähtud ettevõtetes õnnetuste ärahoidmiseks ja teine kaitsemäärus ehituste alal, siis kaitsetehnilised määrused rööbas- käsi- ja aheltele, ja lõpuks määrus ületunnitööde kohta tööstuseetevõtetes. Selle viimase kohta eriti sisaldub veel veneaegsetes määrustes mõningaid norme. Need olid hädatarvilikud määrused, need olid ministeeriumi asjatundjate poolt välja töötatud, ja ministeerium saatis nad lõplikul kujul „Riigi Teatajas“ avaldamiseks. Aga mida tegi tolleaegne kohtuminister? Ta pani need määrused kalevi alla ja ei kuulutanud neid välja. Ütleme nüüd, et härra kohtuminister leidis neis mõningaid juriidilisi eksimisi. Ütleme, see on ju tema kohus järele vaadata, et määrused juriidiliselt pretsiis oleksid. Siis oleks ta pidanud kõigepealt pöörama vastava ministri poole ja juhtima tähelepanu, et määrustes on puudusi, kõrvaldage need. Või ütleme, et minister leiab, et tema erakonna arvates ka otstarbekohasuse seisukohalt peab kategooriliselt nende määruste vastu vaidlema, siis oleks ta pidanud esitama selle küsimuse valitsusele. Aga korduvast meeldetuletustest hoolimata vastava ressoori poolt jättis härra kohtuminister Kalbus need määrused välja kuulutamata lihtsalt selles lootuses ja ootuses, et lähe-

mal ajal valitsuse kriis tuleb, ja uue valitsuse ajal võib neid tagasi võtta.

Oleks ju palju sarnaseid asju tollest ajast meelde tuletada, aga ma olen juba rääkinud kaunis pikalt, pealegi on minu aeg ka väga lühike. Aga tahaksin meelde tuletada veel, kuidas nii mitmel juhul on talitatud sedavõrt ebaloiaalselt koalitsiooni vastu, et patt oleks seda tagantjärele ära unustada. Võtame kas või küsimuste komplekti, mis oli ühenduses Rootsi kuninga külaskäiguga. Enne oli võetud eelarvesse autokrediit eelmise valitsuse poolt, valitsuses oli ka, nagu mulle kindlasti seletatud, tööerakondlik minister selle poolt, aga kui eelarve oli jõudnud Riigikogusse, siis oli „Vaba Maa“ ja tööerakonna rühmast härra Veiler, kes selles küsimuses hakkas õige, vabandage, lamedalt demagoogiat tegema. Hiljem löödi sama lamedat demagoogiat vastuvõtukrediitide üle tööerakonna ridadest. Nende eneste ministrilt oli ettepanek tulnud, et katta Rootsi kuninga vastuvõtukulud Riigivanema käsutuses olevatest summadest, selleks, et pärast need pookida harilikus korras eelarvesse. Nii talitati ka. See oli targalt tehtud, et enne võõra saabumist ei tehtud kuluküsimustest avalikult juttu. Aga mis sündis pärast? Kas see ei olnud tagantjärele lame tagumine asjade juures. (V a h e l h ü ü d e d.) Imelik, et Teie ei mäleta. Mina ei saa midagi parata. Ega Teie seda, härra Anderkopp, ka ei mäleta, kuidasviisi juba esimesel või teisel valitsemise nädalal Riigivanem Rei Tartust Tallinna sõidu puhul, mille juures kahe raudteetöölisega dressinaal õnnetus juhtus, kuidas selle küsimuse puhul Teie leht demagoogiat tegi. (V a h e l h ü ü d e d.) Teie tahate, et neid küsimusi meelde ei tuletataks.

Igatahes on jäänud sarnaste nähete puhul tunne, et meil tegemist oli tol korral halva liitlasega. Ootame kuni meie mõisted edasi arenevad, kuni meie poliitiline südametunnistus tõsineb, kuni meie oma parteielu tervendame. Siis võib-olla võime jälle kord nagu mees mehe vastu, nagu näo vastu, kõnelda. Praegu oleks see vara. Aga ma ei kahtle selle juures, et meie tervendamise poole sammume ja tagurpidi ei lähe, ja et see tervendamine üldsuse juures ennast maksma paneb; siis igatahes on uued kombinatsioonid ning lähemad kokkupuuted meie vahel jälle ilma kahtlemata võimalikud.

J. Fuks (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Uus valitsus on oma töökava esitanud. Selle töökava kohta on täna pikalt ja arvustavalt õige paljugi öeldud. Meie rühma esimees härra Penno ütles meie rühma seisukoha valitsuse deklaratsiooni

sisu kohta oma kõnes peaaegu ära. Pealt näha on see valitsuse deklaratsioon sile ja libe, ja oleks valitsus oma koosseisus ka samuti sile ja libe, siis võiks loota, et osagi sellest töökavast leiaks täitmist. Härra Ast arvas, et ei maksaks minevikku üles kiskuda, aga härra Ast rääkis ise ka minevikust. Peale härra Ast'i kõnele veel härra Laarman, kes arvas tarvilikuks tsiteerida ajalehtedest üht kui teist. Seepärast arvan ka mina, et ei ole üleliigne ajalugu natukene meelde tuletada ja tagasi minna III Riigikogu päevade juurde, mil moodustamisel oli sotsialistlikku rühma kuuluva rkl. härra Rei juhtimisel pahempoolne koalitsioon. Siis deklareerisid suurpõllumeeste kogud ja ka rahvaerakond, kui neile Riigivanema kandidaadi poolt ettepanek tehti valitsusest osa võtta, et nemad põhimõttelikult, ilmavaateliselt ei saa sotsialistidega koos minna.

(Sekretäri kohale asub sekretäri teine abi **O. Gustavson**.)

Põllumeeste kogude üks juhtidest, nimelt härra Teemant, kes praeguse valitsuse kosjasõidu uures isamehe kohust on täitnud, ütles omas valitsuse deklaratsiooni arvustamise kõnes järgmist. (V a h e l h ü ü d e d.) Ta ütles härra Rei valitsuse kohta, et punane pea ja must saba. Aga kui meie nüüd tahame sellest sama järeldusi teha, siis peaksime ütleva, et roheline-must pea ja punane saba, aga keskoht puudub, ja see on loomulikult siis looduseeaduse vastane sünnitus. Seepärast ei saa ka sarnane valitsus kaua püsida ega riigielus loovat tööd teha. Edasi loeme härra Teemandi kõnest härra Rei valitsuse kohta järgmist: „Politikas peavad ühesarnased voolud koos minema, mitte aga need, mis kui tuli ja vesi on.“ — Mina küsiksin: on siis nüüd ühesarnased voolud koos läinud? — „Ja selle tõttu, et kaardid segi läinud, on meil täiesti õigus arvata, et sellest valitsusest midagi ei saa. Ta on seest siiruviruline ja pealt poolt punane, sisemised vastolud on suured. Sellepärast oleme meie täiesti õigustatud arvama, et sarnast valitsust ei või usaldada, sest ta ei suuda midagi läbi viia.“

Mis puutub härra Rei valitsusse, millest ka asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondus osa võttis, siis selles valitsuses ei olnud lahkuminevaid vaateid ega vaidluse all olevaid küsimusi nii palju, kui praeguses äärmus-erakondade valitsuses, kes käed on üksteisele ulatanud üle keskerakondade pea. Seejuures on härra Rei valitsusest eemalolevad rühmad, eeskätt nimelt suurpõllumeeste kogud, ära unustanud selle, mis nad Rei valitsuse ajal valitsuses olevatele kodan-

likkudele erakondadele surmapatuks panid. Härra Hans Martinson oma kõnes ütles põllumeeste kogude kohta härra Rei valitsuse deklaratsiooni vaidluste ajal järgmist. „Põllumeeste ihulehe „Kaja“ järgi olla uus valitsus õige kirevane elukas, kelle pea punane, kere kirju ja saba must, ja kes... ähvardavat ära õelda kogu Eesti riigi ühes põllumeeste pottidega, ühesõnaga: neil olla päris „surm potis“.“ Need on väljavõtted stenogrammist ja arvamisest, mis põllumeeste kogud arvasid sel ajal härra Rei valitsusest. Millest aga nüüd on suur meeltemuutus äärmiste erakondade vahel tulnud, seda ei mõista rahvas, iseäranis aga maal põllumehed, kuna kogumehed ja rahvaerakond härra Rei valitsusest just tondi seinale maalisisid. Rahvast on petetud sellega, et suurte hulkade usaldust ja poolehoidu ära kasutades needsamad erakonnad ja isikud on talitanud valimiste eel ülesseatud lubadustele otsekohe vastu. On kokku klapitud valitsus, mis on erakondade sisemiste vastolude valitsus. Seda märkis ka väga tabavalt meie rühma esimees härra Penno hääletamise motiivides, kui Vabariigi Valitsus ametisse kutsuti. (V a h e l h ü ü e.) Härra Johanson, ei saa kõike korruga, natuke kannatust. Et valitsuses tõesti sisemised vastolud on, mis takistavad kindlasti ettekantud deklaratsiooni täitmist, seda kinnitab üks senini ümberlukkamata ajalehekirjutis. Nimelt pärast ametliku valitsuse ametissekutsumist on ühes ajalehes ära toodud see meeoluline tuju Riigikogu kuluaridest. On öeldud järgmist: „Tuju näib vastasrinnal üldiselt olevat parem, kui valitsuse koalitsioonis... arutatakse, kuidas uues valitsuses kokkuleppe leiavad Kreenholmi kose väikese kontsessiooni tulisem kaitseja ja aruandja Mihkel Pung, uus majandusminister, ja selle kontsessiooni vihane vaenlane — Jaan Tõnisson. — Kõigil on suus R. Penno poolt tarvitatud võrdlus vähjast, luigest ja haugist, kes valitsuse moodustanud. Luik muutub otsekohe kuluaarides surevaks luigeks. Sotsialistid püüavad vastu hammustada ja mõni nende rühma juhtidest hoopis, et „pole viga, küll sotsialistlik haug selle rahvaerakonna luige taeva alt alla toob ja kogumeeste vähja ära sööb.“ Seda arvamist jutustatakse ajakirjanikkude läheduses ka uuele kohtu- ja siseministrile J. Hünerson'ile. Ta kuulatab, raputab kurvast pead ja sõnab tõsiselt: „Kardan, et selles palju tõtt on.“

Edasi kasutan juhust, et dokumentide varal kinni naelutada vastolu praegustes valitsevates erakondades, mis kindlasti takistavad loomulikku tööd ja deklaratsiooni täitmist. (V a h e l h ü ü e.) Meil on selle deklaratsiooni täitmise üle sama palju

muret, kui põllumeeste kogudel härra Rei valitsuse ajal meie eest muret oli. Keskerakondade väljasuretamise ihas on unustatud seda, mis põhjustel ja lubadustel rahvas oma esindajad siia on valinud. Rahvaerakond on maha salanud oma põhiheli ja põhimõtted. Kuidas rahvaerakond hindas äärmiste erakondade koostööd, seda võiks lugeda Võrumaal väljalastud nende lehest. „Tugevad äärmused teevad meid nõrgaks! Mõõdunud 3 aastat on Võrumaad valitsetanud äärmused: põllumeeste kogude ja sotsialistide ühine väerind. Need kaks täiesti vastupidiste nõuetega erakonda on pidanud taganema oma põhimõtetest selleks, et võimul püsida. Sotsialistidel ja põllumeeste kogudel oli selle kolme aasta jooksul ainult üks ühine põhimõte, üksainus ühine soov: võimul püsida! See valitsemise iha oli niivõrt tugev, et kõik teised lahkuvad nõuded unustati. Sotsialistid ohverdasid tööliste eest võitlemise ja põllumeeste kogud — põllumehe huvi.

Sest ühist ja loovat tööd ei saa kaks täiesti põhimõtteliselt üksteise vastu seisvat erakonda teha — nad saavad ainult tegevusetu olla. Ning seda on Võru maa-valitsus ka kolm viimast aastat teinud. Loovat tööd, elulisi algatusi ei ole me näinud.“

Kas arvab rahvaerakond nüüd siis, et tema see Messias valitsuses on, kes äärmustega koos töötades jõuab üksinda deklaratsiooni täita, sest rahvaerakonna arvates saavad äärmused ainult tegevusetu olla.

Unustanud on ka rahvaerakonna juht, lugupeetud rkl. härra J. Tõnisson, oma aasta tagasi kirjutatud sõnad: „Meie, rahvaerakondlased, ei saa kaasa minna äärmustega, ei ka kalduda ühekülgsesse ühiskondlikkusesse vooludesse.“ (V a h e l h ü ü e. — N a e r.) Edasi oleks siin üks raamat, väga tuttavate näojoontega kaanel. Selle raamatu pealkirjaks on „Politiiline-pugett ehk kuidas 40.000-st talust sai 40 aktsiaseltsi“.

Selles „Postimehe“ trükiis ilmunud raamatukeses arvustatakse ehk küll tõetruult, kuid niivõrt vängelt suurpõllumeeste kogude ja isikute tegevust, kes praeguse valitsuse eesotsas ja ministritena valitsusest osa võtavad, et mina Riigikogu kõnetooli niivõrt auväärseks pean ja seda pugetit siit tsiteerima ei hakka. Siiski lõpu-kokkuvõtte oleks huvitav: „Sellepärast peab küll iga tõsine põllumees ja kaaskodanik täielikult selja pöörama kogumeeste erakonnale ja selle juhtidele ja otsima oma asemikkudeks edaspidi neid, kes tegudega näitavad, et nad rahva ja riigi kasusid kaitsta oskavad ja kaitsta tahavad.“ Ainult raamatukesese väliaandjad ise on „aktiivse keerisesse“ sattudes ära unustanud

selle vildaku tee, mida nad teistel hukka on mõistnud.

„Päevaleht“ oma kirjelduses „Tallinna kuluaarides mõõdunud kriisi ajajärgul“ teeb kokkuvõtte ja ütleb: „... Nii siis, linn otsustas omavahel, asunikud peavad välja jääma... ja nii sündiski.“ Ja nagu valitsuse deklaratsioonist nähtub, on valitsus pühendanud seetõttu ka rohkem tähelepanu linnahuvidele. Majaomanikkude, kaupmeeste, töösturite ja teiste eromandust pooldajate rühm on kaasa samunud rohelise või must-punase valitsusega. Kaubandus-tööstuskoda, kes alati on vastu vaielnud sotsiaalseadustele, mida sotsialistlik rühm on esitanud, on nüüd esindatud oma esindaja härra Punga kaudu Vabariigi Valitsuses. See härra on saadetud riigimajapidamist juhtima. See rühm oma valimiste-eelses üleskutses ütleb: „Samal ajal tõstab ikka julgemalt pead sotsialism ja veelgi pahempoolsem vool, mis viib meid otse hävinemisele. Kodanilised keskerakonnad tõmbavad tihti pahempoolsetega kaasa. Nende põhimõtted ja teod on tihti läbi imbutunud sotsialiseerimise ideest.“ (V a h e l h ü ü e.) Sõnad on siin ühed aga teod teised. Tööstuse ratsionaliseerimise kohta on Vabariigi Valitsuse deklaratsioonis öeldud, et on välja töötatud kava, kuidas Pikalaenu Panga kätte kogunud vabrikuid kiires korras ja otstarbekohaselt likvideerida. Kuid enne juba, kui valitsuse töökava Riigikogule ilmus, hakati juba seda „tööstuse ratsionaliseerimist“ teostama. Ajalehed teatasid, et Majanduseminister on pooldanud „Teguri“ 20 miljoni sendi korstnasse kirjutamist, see on 75% „Teguri“ võlgadest. Kas selles suunas edasi?

Targu pole valitsus oma deklaratsioonis sõnagi lausunud elukallidusest ega esimese järgu tarbeainetest. Meie teame, et viljahinnad pole tõusnud. Teravilja kaitseaduse alusel võetakse praegu põllupidajailt teist korda rukist. Eelmine valitsus, et mitte elukallidust tõsta, on otsustanud mitte seda hinda maksta, mis esimesel rukkivõtmisel makseti, vaid rukis ostetakse natuke odavamini. Aga mis meie näeme? Selle asemel, et elukallidus ei tõuseks, on töösturid oma tasku huvides tõstnud leivahindu. See ähvardab ära kiskuda vaesel rahval leivapalukese.

Edasi. Valitsus oma deklaratsioonis tahab tööpuuduse kaotamiseks ja töötute toetamiseks püsivaid korraldusi luua. Tahab seaduseandlikul teel maksma panna 8-tunnilise tööpäeva ja tööliste vanemate seaduse, millele majanduserühm ja nendega ühes ka suurpõllumeeste kogud vastu on seisnud ja konventsioonid maha hääletanud. Siin tähendati täna rkl. härra Kase poolt, kui suuri raamatuvirnu on tassinud

ja kõnesid meie auväärt rkl. Tamm neil puhkudel on pidanud.

Huvituseta pole ka siinkohal valitsuse deklaratsiooni puhul alla kriipsutada vaidlusi praeguse valitsuse äärmusrühmade vahel maareformi alal. Rahvas usub seda, mis on must valge peale pandud, ja see pärast pean ka seda siin must valgelt ette kandma. Põllumeeste kogude üleriikliku esinduse väljaandel ilmunud raamatukeses „Erakonnad Riigikogu valimistel“ tsiteeritakse järgmist: „Suurpõllupidamine mõisate näol on kaotatud, olgugi et sotsid kõvasti vastu seisid ning nõudsid mõisate mittetükeldamist ja nende väljaandmist ühispõllupidamistena maaharimisühisustele. Siiski see katse suurmaapidamist päästa ei õnnestanud, ühisused, kus need asutati, kukkusid sisse ja mõisad tükeldata.“ Ma lähen edasi. Sotsialistide lendleht ütleb teisiti: „Maaliit“, sel ajal oli maaliit, pärast nimetati põllumeeste kogudeks, „tahtis võõrandada ainult mõisate ääremaid, kusjuures Maaseadus ise ristiti ehituseks, millel pole vundamenti, uksi ega aknaid ning katuse asemel käputäis kõrssi seinte peal.“ Siis „nende olluste vastuseisemisest hoolimata viidi Maaseadus läbi“. (V a h e l h ü ü d e d.) Nüüd on jälle maareformi teostamine Põllutöoministeeriumi kaudu „nende olluste“ kätte läinud, kes mõisade jagamise vastu seisnud. (V a h e l h ü ü d e d.) Tõde on valus kuulda. Kuidas võivad asunikud ja riigirentnikud praeguselt valitsuselt maareformi alal lootda deklaratsiooni täitmist? (V a h e l h ü ü d e d.) Ma küsiks siit kohalt, kuhu on jäänud Vabariigi Valitsuse deklaratsioonist vabadusesõjast osavõtnutele antud lubadused ja kuidas jääb nendega? (V a h e l h ü ü e.) Eelmise valitsuse ajal ütles härra Kerem Põllutöoministrina, et neid mõned üksikud olevat, kuid teame, et neid on palju. Neis on pettumus. Kaob usk valitsuse deklaratsioonisse juurdelõigete andmise suhtes eluõuetutele ja väikekohtadele, samuti ka maareformi kiirese läbiviimisse, mida meie rühm alati on nõudnud ja selleks kõigiti kaasa on aidanud.

Kui siin öeldakse, et ei ole juurdelõikeid antud meie ministrite ajal, siis on härra Kerem maakomisionis andmed ette toonud, ja sealt on selgunud, et meie minister Kõstri ajal kõige rohkem juurdelõikeid on antud. Kui ole suudetud niipalju anda, kui lubatud ja tarvis oli, siis ei ole selles süüdi meie ministrid ja rühm, vaid süüdi on riigi rahaline seisukord, mis ei võimalda niipalju maamõõtjaid ametisse panna, kui see tarvis oleks olnud, et kohe juurdelõiked kätte mõõta. (V a h e l h ü ü e.) Ei oleks huvituseta tõestisündinud lugusid meelde tuletada, mida põllu-

meeste kogud levitasid enne IV Riigikogu valimist ja mis olid sihitud selleaegse Riigivanema ja Riigivanema rühma — sotsialistide — kohta. See algab sõnadega: „Riik on meie meierei, sest riigi peaks on meie Rei.“ Aga just selle sama raamatukesese väljaandjad on sama teed käinud, on oma sülitatud kapsad ära söönud. Need mitte tõestisündinud lood, mis siin kirja pandud, saavad siis ette toodud, kui teie valitsemise tagajärjed teada. Siis toome päevavalgele, siis on nad ehk tõesti sündinud lood — ja kes pärast naerab, see naerab paremini.

Suureks patuks on arvatud härra Rei'le Beckeri tehaste hooldamine. Härra Päts on senini kõik aeg olnud krediitkassa hooldaja, ja sellepärast ei ole ta valitsuse deklaratsioonis oma hoolealust, seda kogumeeste „valulast“ ära unustanud. Meie loeme sealt: „... endiste mõisnikkude maakrediitseltside uuesti elustamine, muutes need põllupidajate vastastikusel alusel töötavateks pikalaenuasutisteks... — Kui rahvusvahelise maakrediitpanega asutamise järel sealt odava krediidi saamine võimalikuks muutub, kohe samme astuda, et ka meie põllumajanduse tervendamiseks sealt laenu saada.“ Meie rühm nõuab, et põllumajanduslikud laenud kiires korras saaksid pikaajalisteks muudetud. Kui meie põllupidajad nii kaua ootama peavad jääma, kuni välismaalt rahvusvahelise maakrediitpanega asutamise järele laenu antakse, siis on selle aja peale küll talud maha müüdnud ja põllumajandus välja surnud. Meil on küllalt panku: Pikalaenu Pank, maapank j.n.e. Kas on meil siis veel tarvis panku juurde asutada ja kulukat ametnikkude administratsiooni suurendada? Igalpool räägitakse laenurotsendi alandamisest, pankade ametiasutiste ja ametnikkude koondamisest ning kulude vähendamisest. Et põllumeeste kogud valitsuse on loonud ilma keskerakondadeta, see on maale täiesti arusaamatu. Kuidas saavad kogupõllumehed sotsialistidega, kes nende endi poolt „punasteks ja kommunistideks“ ristitud, valitsuse töökava täita, see jääb tõesti rahvale arusaamatuks.

Kui meie vaatame üleskutseid, mis Võru- ja Petserimaal põllumeeste kogud välja andnud, siis leiame sealt iäremist: „Sotsialistide, kui ka kommunistide lõpusihiks on sotsiaalse revolutsiooni tulek, et siis eraomandust ärakaotada, võõrandada ja ülevõtta, ja siis sotsialistlik korda ja kommunismi maksta panna, umbes praeguse Venemaa eeskujul.“ Need on teie sõbrad kogumehed, kes nii kirjutavad. Meie loeme Petserimaa põllumeeste esinduse üleskutsest, et „sotsialistide lõppsihiks on muuta kõiki põllupidajaid „riigimoonakateks“ eraomanduse (liikuva ja liikumata

varanduse) ärakaotamise teel, kommuuna sisseseadmiseks praeguse Venemaa eeskujul. Ainult need, kes sarnast Venemaa kommunistlist ja sotsialistlist korda ühes lõpmata hädade ja viletsustega, juutide spekulatsiooniga ja omavoliga rahvale soovivad — hääletavad sotsialistide poolt.“ (V a h e l h ü ü e.) Võime ka valimiste ajal need materialid ära kasutada. Ärge kartke. Kuidas tahab siis praegune valitsus koos sotsialistidega, kellel Riigivanema erakonna üteluse järgi lõppsihiks on muuta kõiki põllupidajaid „riigimoonakateks“, eramaanduse ärakaotamise teel, kommuuna sisseseadmiseks praeguse Venemaa eeskujul, — täita seda valitsuse deklaratsiooni?

Edasi. Näeme, et istuvad põllumeeste kogude ninkidel härrad Laarman ja Järve, kes Pärnemaal oma praeguste sõprade, sotsialistide kohta möödunud kevadel oma lendlehes on järemist öelnud: „Sotside õiget nägu tunnevad vähesed ja oma sihtisid ja püüdeid nad maarahvale päriselt ei usaldagi seletada. Aga iga maanidaja teab, et sots on meil suurem põllumehe vaenlane, kuna ta nõuab linnatöölisele ja ametnikkudele kõrgemat palka ning lühikest tööpäeva: tahab kõik riivistada, hõõrub siis rõõmu pärast käsi, kui iõukast põllumehest on suure maksukoorma abil suutnud teha kehviku, kes linna tülles võtab „sotside usu“.“ (N a e r.) „Kes tahavad, et maksud veelgi tõuseksid ja ka maal töötavate töölise ning vaestemaja elanikkude arv kasvaks, see andku oma hääle sotsialistidele.“

Vaatamata nendele kirjutustele moodustati küll Võrus, küll Pärnus ja teistes maakondades kogude ja sotside poolt valitsused, välja jättes keskerakondi. Oma valitsused on lüli, mis aitavad täita valitsuse ülesandeid, kergendada valitsuse tööd ja deklaratsioonis ettetoodud kavu. Huvituseta pole ära märkida „Päevalehe“ kirjutist praeguse valitsuse ametissekutsumise puhul, kus alla kriipsutatakse järgmist: „Kui A. Rei Riigivanema olles sotsialistide juhatusel loodi pahempoolne koalitsioon, siis nägid põllumehed ja rahvaerakond selles riigile tõsist kadu ja iga teisitimõtleva tembeldati otsekohe kommunistiks. Ei hoolitud sellest, kui ka kodanlikest ringidest tähelepanu juhiti asjaolule, et pahempoolne valitsus on teinekord riigielus täitsa vajaline ventiil, et ka sotsialistid praeguse korra juures ei saa riiki teisiti juhtida, kui kodanliku korra alustel. Seda ei võetud kuuldavaks, vaid taoti aga edasi külma rauda. Maavalitsuste moodustamisel läinud aastal aga koaleerisid peaaegu igalpool põllumehed ja sotsialistid. Ja kui selle, nende poolt enne lubamatuks kuulutatud nähte peale

tähelepanu juhiti, siis tähendati põllumeeste poolt, et maavalitsustes võib sotsialistidega koos töötada, ega see pole riigi juhtimine. Seal ei võivat sarnast asja ette tulla.“ (N a e r.) „Nüüd on meil põllumeeste koalitsioon sotsialistidega. Huvitav, kuidas nüüd põllumehed oma sammu hakkavad seletama ja mida nad endiste seletuste vabanduseks ja õienduseks välja mõtleavad.“

Jah, ajad muutuvad ja meie ühes nendega, aga aeg toob tõesed päevavalgele.“

Tõesed tulevad päevavalgele, ja päevavalgele tulevad ka asjaolud, miks põllupidaja osa oma põllumajanduslikke saadusi põllumehele peab ära andma. Valitsus tahab deklaratsioonis juhtnööriks võtta, et põllumehele kindlustatakse tootmise kulud. Lubage meelde tuletada, kellega koaleerisid põllumeeste kogud praeguse Riigikogu valimistel — kesk- ja väiketöösturitega. (V a h e l h ü ü e.) Kesk- ja väiketöösturite üleskutses on öeldud: „Läbi-rääkimistel selgus, et põllumeeste erakond oli ainuke, kes meie huvidega tõsiselt arvestas ja meie püüdeid toetas. Põllumeeste kogud ühinesid meie elulisemate nõuetega ja paigutasid nende läbiviimise oma tegevuskavasse. Nemad on meie mured omaks võtnud ja meile võimaldanud seda, mida ükski teine erakond ei võimaldanud. Peale selle mahutas Põllumeeste kogu oma Tallinna linna valimisringkonna nimikirja kesk- ja väiketöösturite esitajad, et sellega töösturitele võimalus anda otsekohest ühendust luua tulevase Riigikoguga.“

Kui edasi vaatame, kes need töösturid on, siis näeme, et siin on 19 nimetust ja „teised“... Neid nimesid vaadeldes näeme, et siin on Tallinna leiva- ja pagaritöösturite ühing, Tallinna pagarite ja kondiitrite meistrite ühing. Ma juba oma kõnes ütlesin, et leivahinda on töösturid oma tasku huvides paar päeva tagasi tõstnud, ja — siin see koer maetud ongi! Edasi on siin Tallinna rätseppmeistrite ühing, Tallinna kingseppmeistrite ühisus, Tallinna ja maakonna plekitöösturite ühing, Tallinna vorstitöösturite ja lihunikide ühing, Tallinna lihakauplejate ühing. Vaadake, need on maamehelt vaheltkasuvõtjad, ja maamehed peavad oma loomad neile muidu müüma, tarvitaja aga neilt kallilt ostma. (V a h e l h ü ü d e d.) Tallinna korstnapühkijate ühing. Aga milleks neid korstnapühkijaid põllumeeste kogudel tarvis on? Valitsuse deklaratsioonis on tähendatud, et hakatakse tööstust ratsionaliseerima, summasid korstnasse kirjutama. Neid summasid on sinna kogude poolt varem sajad miljonid kirjutatud. Korstnad on hirmus kõrged, ja korstnapühkijad, kellel pead kannavad, roni-

vad siis ja kustutavad need summad kõik maha. Sellest kokkuleppest, ette toodud igasuguste ühingutega, oletagu iga põllumees, väikemaapidaja ja tarvitaja, kelle juures kaitset Riigikogus on leidnud töösturid ja kaupmehed. Mitte üksinda majanduserühmas. Erakond, kes peab enast põllumeeste huvide kaitsjaks, on oma linna-kogumeeste juhtimisel valitsuse loonud ja deklaratsiooniga esinenud, mida sisemiste vastolude tõttu täiesti võimata on täita. Põllumeeste huvid on ohvriks toodud tööstusele ja kaubandusele. Kogude poolt levitatud broshüüris „Tõesti sündinud lood“, on öeldud, et „Piibel ütleb: keegi ei saa kaht isandat korraga teenida. Sots võib koguni kolme.“ Kõrumehed, mitut isandat siis teie erakond korraga teenib? Tõde tulgu näevavalele. See tõe näevavalele toomine raskendab ehk valitsuse deklaratsiooni täitmist, kuid rahval peavad avanema silmad, küllalt pimesikumänuust! Asiata pole ka „Päevalehe“ kiriutis valitsuse moodustamise asias. Kui ma ette tõin, et maapõllumeeste huvid on ohverdatud linnameestele, siis selle tõenduseks selle ajalehe kirjutis, mis ütleb järgmist: „K. Päts'ul läks koalitsiooni ja uue valitsuse loomine kiiremini, kui ühelgi teisel Riigivanemal kunagi enne. Koalitsiooni praeguses ulatuses ühes praeguse valitsuse koosseisuga oleks võidud juba nädal tagasi välja kuulutada, kui takistusi ei oleks tehtud sealt, kust seda kõige vähem oodati, nimelt Riigivanema kandidaadi enese rühmas, põllumeeste hulgas. Peotäis auahneid väikeliidreid K. Einbund'iga eesotsas hakkas „maahäält“ tegema, et K. Päts'ul koalitsiooni ja valitsuse moodustamist nurja ajada. Tagamõte? Hella auahnusega varustatud inimeste tagamõtted on ju teada. Kainemalt ja riiklikult mõtlejad said rühmas nähtavasti ülekaalu.“

Nagu näete, on lahkeliidid ka Riigivanema enese rühmas. „Maa orientatsioon“ on rühmas pidanud alistuma linnameestele. Ja õieti tähendab üks ajaleht väga tabavalt, et praeguse valitsuse politika saab olema linna orientatsioon ja seljapööramine maapõllumajanduse orientatsioonile. (V a h e l h ü ü e.) Kui härra Laarman arvab, et võimatuid asju seletada ei saa, siis on härra Laarman alles hiljuti kolinud linnast maale, ja seepärast arvan, et temal vahe linna ja maa orientatsiooni vahel sugugi selgem ei ole kui minul, kes mina alaliselt maal olen elanud.

Neid valitseva koalitsiooni erakondade ja ka rühmade tegelaste üksteisevahelisi lahkeliidid kinni naelutades tuleb tahtmatult kokkuvõttes öelda: raske on valitsuselt ettekantud deklaratsiooni täitmist

loota just lahkeliidide tõttu koalitsioonis ja koaleerivates rühmades enestes.

Meie rühm opositsioonis olles saab te-ravalt jälgima valitsuse tegevust. Tahame valitsuse tähelepanu juhtida meie riigielus ettetulevatele väärnähtustele ja eluvõrastele asjaoludele. Eeskätt nõuame esiteks meie riigi ja põllumajanduse raske majandusliku kriisi kõrvaldamiseks kõigi praegu vajaliste sammude astumist; teiseks vabadusesõjalastele antud lubaduste täitmist, eluõuetutele majapidamistele juurdelõigete andmist ja maareformi kiiret lõpuleviimist; kolmandaks ametnikkude koosseisude ja palkade, arstiabi, pensionide ja hoolekandesummade kärpimist.

Tohime loota, et valitsus oma deklaratsiooni lõpul antud lubadused — arvestada ka opositsiooni arvamistega ja nõudmistega — täidab. Et aga erakondade vaheliste lahkeliidide valitsus, kus tuli ja vesi koos, võib ainult suitsu sünnitada... (V a h e l h ü ü e.) Teil ei ole nii tugevat kesta, et saaksite auru teha... on valitsus suitsukattena pealiskaudse deklaratsiooni esitanud, siis ei saa selle väheütleva deklaratsiooni poolt meie rühm mitte hääletada.

A. Laur (as): Mina, lugupeetud Riigikogu liikmed, tahaksin teha mõne ääremärkuse põllumeeste kogude rühma esindaja kõnede kohta. Kõigepealt tahaksin tähendada härra Laarman'ile, et ta raius õieti lahtistest ustest sisse, kui ta luges kirjutust, mis mina avaldasin Rei valitsuse ajal „Maas“. Ma asusin siis neil kirjutuses toodud põhimõtetel ja asun ka praegu. Ma ei ole neid seisukohti eitanud ja ei ole selle vastu vaielnud, et kaks äärmist rühma, hoolimata lahkuminevatest ilmavaadetest, moodustavad valitsuse. Ma ei pea seda mitte surmapatuks, nagu härra Laarman arvas. Meie oludes on see võimalik ja arusaadav. Mida ma aga rõhutasin oli see, et see on puht ilmne linnameeste valitsus, kel esijoones huviringkondadeks äringkonnad ja keskmise jõukusega linna kihid ning tööstusetöölised. See oli kõik, ja seda ei suuda keegi tõendada, et see nii ei ole. Põllumeeste kogudes on võitlemas kaks voolu: linna- ja maameeste voolud. Nüüd, valitsuse moodustamisel on saanud linnameeste vool võidule. Meie teame ka, et lahkeliidid põllumeeste ridades ei ole üksi Riigikogus, vaid ka maal: Karksis, Viljandimaal ja mujal. Ja kaua niimoodi nende seljata-gune veel püsibki, on ka küsimus.

Kui härra Laarman tähendas, nagu oleksin mina pisaraid valanud, siis pean tähendama, et mina näitasin ainult, et maarahval ei ole sellelt valitsuselt midagi head loota, ja et niisugune valitsus sellel

raskel ajal, nagu see praegu on, annab põhjust pisaraid valada.

Edasi, härra Laarman arvas, et meie olevat sellepärast valitsusest välja jäänud, et meil olevat suured nõudmised. Mingisuguseid nõudmisi, mis oleksid vastuvõtmatud olnud koalitsioonile, meil ei olnud, vaid meie leppisime kõigi punktidega, mis Riigivanema kandidaat oli esitanud, ja olime nõus igasugustele järeleandmistele, sest arvestades praegust rasket olukorda oleks tähtis olnud, et võimalikult laialdased ringkonnad valitsuse seljataga oleksid seisnud.

Kui härra Laarman tähendas, et meil ei olevat mingit programmi, siis tahaksin märkida seda, et see on jällegi jutt, millega on välja tulnud ka teiselt poolt ja mis igatahes ei pea paika. Ei ole teil, põllumeeste kogudel, see programm puhtakujulisem kui meil. Teie programm kannatab teie sisemiste vastolude all, mis on liiga suureks läinud. Meil aga sisemisi vastolusid ei ole. Meie oleme puht agraarerakond ja loomulikult saame sirgejoonelisemalt nende võhimõtete alustel töötada, mida rahvas üles seab, kuna teie sisemiste vastolude tõttu puhtakujuliselt teutseda ei saa. (V a h e l h ü ü e.) Igatahes vähemal määral kui teil. On ka vanemaid agraarerakondi olemas kui teie, ja kui teil midagi on olemas, siis olete seda välismailt laenanud.

Mis puutub teise põllumeeste kogude rühma kõnelejasse härra Leps'i, siis vaevalt selle neale vastata maksab. Juba sellepärast ei pruugi vastata, et see on ju põlluta põllumees, — talu tal ei ole. Ta käib küll oksjonitel siin-seal ja püüab talu osta, aga siia maani ei ole ta suutnud omale maad saada, ja sellepärast oodata tema poolt maaprogrammi õigeid seletusi, oleks äärmiselt mõttetu.

Mis puutub tanamajadesse, siis tähendati siin, nagu oleks neid mõne rühma huvides juurde ehitatud. Meie teame, need on asutatud kõrg põllupidajatenore huvides, sest teist väljapääseteed tekkinud olukorrast ei olnud. Ma ütlen, see oli paratamatus, ja seda paratamatust ei tunnustanud üksi asunikud, vaid ka teised rühmad. Kui seda aga eriti meie rühmale ette heidetakse, siis on see märgist möödalaskmine, sest see peaks käima kõigi kohta. Igatahes meie tunnustame kõnealoleva deklaratsiooni mitterahuldavaks, ja selleks esitan ülemineku-vormeli.

O. K a s k (töer): Auväärt Riigikogu liikmed! Aeg on hiliseks läinud, kuid loen oma kohuseks teha härra Ast'i kõne kohta mõningad märkused. Kahjuks on ta ise saalist lahkunud.

Härra Ast nimelt püüdis moraali lugeda. Tema närvitses kogu aja, kui vana

aega meelde tuletati, kuid ise ometigi kogu aja otsis põhjendusi ja süüdistusi endistest aegadest, ja sellepärast olen ma sunnitud selle juures peatuma.

Siin katsuti rkl. Ast'i poolt nii tasa aga siiski kihvtiselt pirne panna, rõhutades seda, et ainult tööerakond on süüdi. Et vahekord hea ei ole, seda ja kõike muud materjali ei taha ma üles lugema hakata. See oleks täna õhtul võimata, ja selleks oleks tarvis eriti koosolek teha, aga ega see nii tarvilik ei ole.

Tuletage, härrad sotsialistid, meelde, tervelt poolteist aastat on kahtlustatud, laimatud, opositsiooni tehtud, mis mitte riiklik ei ole, tervelt poolteist aastat olete ajalehtedes kui ka siin kahtlustusi lendu lasknud erakonna vastu, kes rasketel aegadel vastust on pidanud kandma. Iga tahes võrratult parem on praeguse Riigivanema härra Pätsi seisukord selle poolest, et üks suur kahtlustuste aparaat oma programmi suhtes riiklikule alusele siirdunud. (V a h e l h ü ü d e d.) Tema on vanu asju välja toonud. Siin on levitatud riigielu kihvtitavat kihutusetööd, mis riiklikult halb on. Nüüd peab ütlema, nemad on riiklikule pinnale oma programmi poolest tulnud, ja peab ütlema, on hea, kõik see lärmamine ja kahtlustamine on teatud ajaks kõrvale jäetud. (V a h e l h ü ü d e d.) Heldene aeg, kas tahate kõik maha salata? Kas peaks tööerakond kõik alla neelama! Meil sotsialistidega on arveid õiendada, kuid teame, et praegune aeg on raske ja täna ei või aega viita. (V a h e l h ü ü e.) Härra Johanson, miks ärritute, just härra Ast on tarvilikuks pidanud terve rea süüdistusi siin ette tuua. Ma ütlen avalikult ja otsekohe: Meie oleme härra Riigivanema kandidaadile ja härra Riigikogu Esimehele otsekohe ja avalikult öelnud, et meie kitsasse pahempoolsesse koalitsiooni ei lähe. Samuti ei lähe meie laia koalitsiooni, kus sotsialist Riigivanem. Kui nüüd arvatakse, et meie pisaraid valame, siis ei ole see õige. Kui meile teatavaks sai sotsialistide erilise seisukoht meie rühma vastu, siis teatasime otsekohe, et peame kriisi lahendamist niivõrt tähtsaks ja kiireks praegusel ajal, näeme heameelega, et kriis otsekohe laheneks, ei ole takistuseks valitsuse loomisel, kuid tahame riiklikku opositsiooni pidada. Meie saame valitsust jälgima ja toetama, kui ta riiklikust seisukohast kasulikke samme astub, kuid oleme valvel selle eest, kui ta vastupidiselt talitab. Meie praegune olukord on raske, ja küsimused nõuavad kiiret lahendamist. Ma tuletan meelde aegu, kus sotsialistid mööda maad ringi käisid ja rääkisid, kui nad valitsusest lahkusid, et tööerakond on

põllumeeste kogude kaissu langenud j.n.e. Nüüd on aga põllumeeste kogud ja sotsialistid koos valitsuses. Meil ei ole praegu sugugi kahju sellest, et meie valitsuses ei ole ja ei vala sugugi pisaraid sellepärast. Meie teatasime sellest otsekohe Riigivanema kandidaadile härra Pätsile. Praegune aeg on niisugune, mis nõuab ühist koostöötamist, ja kui te näitate, et te seda suudate, mis lubatud, täita, siis on see tervitatav nähtus ja riigile igatahes kasuks.

Peatuksin härra Ast'i etteheidete juures, millega ta härra Anderkopp'ile kallale tungis. Ta ütles, et praegune valitsus ei saa kõike teha sellepärast, et need sammud on astutud endise valitsuse poolt. Ta tõi ette tekstiil- ja nahatolle ning Teravilja kaitseesadust. Teravilja kaitse on maksma pandud Riigikogu enamusega. Ka tollipoliitika on Riigikogu enamuse poolt heakskiitmist leidnud. Kui on lubatud kindel kokkuhoiupoliitika, välisbilansi tasakaalustamine, siis arvan, et ka see seisab ühenduses tolliküsimusega ja teatud alade keelutollide alla panemisega. Kuidas saab muidu meie kaubabilanssi tasakaalu viia. Tulevad järk-järgult kindlad sammud astuda ka tollipoliitika alal.

Kui siin toodi ette rkl. Ast'i poolt, et see tee polnud õige, et see oli öötollide tegemine, siis vaatame meie lähemaid naabreid, näiteks Lätimaad, seal ei ole valitsusel seda õigust. Ja hiljuti lugesime ajalehtedest, et seal valitsus pöörab parlamendi poole ja tahab saada endale seda õigust, mis Eestis on. Seal valitsus võttis tollide kõrgendamise küsimuse üles, ja algas suur spekulatsioon, lõpuks lükkas parlament tollide kõrgenduse tagasi, ja nüüd soovib valitsus endale seda õigust, mis Eestis on. Soomes oli ka samasugune spekulatsioon ja segadus, sest parlamendi kaudu tollide tõstmine võtab rohkem aega, kui valitsuse poolt järsk tollide maksmapanemine. Praegune aeg on majanduslikus elus suuri muudatusi teinud, kõik sünnib nüüd hoopis teise süsteemi alusel kui omal ajal. Nii näeme Saksamaal, et Saksamaa sunnitud on olnud mitu korda oma tollisid tõstma mõne kuu jooksul. Terve Euroopa on sunnitud seda tegema, ja ka meie väike Eesti ei saa teisiti talitada, kui meie püüame jätkata kindlat tollipoliitikat, samuti väliskaubanduse bilansi tasakaalustamise poliitikat, muidu jääme meie iga aastaga vaesemaks, elu läheb raskemaks, ja seepärast on tarvis uusi kaitsetollisid. Ja nüüd, härrad sotsialistid, ei pääse teie sellest. Siiaamaani olite teie opositsioonis, aga nüüd olete teie valitsuses ja peate kõige jõuga kaasa tõmbama. Kui teie tahate deklaratsiooni täita, mida meie loodame

ja usume, siis ei pääse teie tollide tõstmisest valitsuse kaudu, sest kui mõne kaubartikli juures kiiret tollide tõstmist vaja on, siis ei saa teie seda parlamendi kaudu teha. Härra Ast arvas, et mina olevat eksinud, et mu riiklik mõte töötatöölise küsimuses... (V a h e l h ü ü e.) on isenda peale tulnud tagasi.

Asi oli järgmine: Enne teie erakorralise teadaande esitamist detsembrikuus, informeeris Kohtu- ja siseminister Anderkopp teie rühma esindajat härra Rei'd, et on tegemist teatud kommunistlike side-
metega. Teie esindajal oli see teada. (V a h e l h ü ü e.) Kuid selle peale vaatamata tulite suure mürtsuga välja ja tegite opositsiooni, et vaadake, teie ei lase inimesi uulitsale tulla. Pean alla kriipsutama, et opositsioon peab ka riiklik olema. Meie teeme opositsiooni ja meie teame, et võib ükskord jälle aeg tulla, et meie võime riigielus kaasa aidata valitsuses olles. Nüüd teeme opositsiooni, aga meie tahame ka riiklikke ülesandeid täita ja niipalju valvel olla, kui see meie võimuses seisab.

Härra Ast puudutas töölisvanemate seadust. Niipalju kui ma mäletan — ma olin ka III Riigikogus, — oli seal kurioosume, täitsa võimatuid asju sees. Seadust taheti laiendada isegi kraavikaevamiste peale maal ja terve rea sarnaste asjade peale, millel ei olnud sellega mingit tegemist. Niisuguse konstruktsiooniga seadus teeks ainult suurt pahameelt, ilma et ta mingit kasu oleks andnud. Mina ei usu, et praegune valitsus eelnõu sarnaselt esitab, kus Majanduseministriks on härra Pung ja teised majanduslikult mõtlevad inimesed. (V a h e l h ü ü e.) Niisugusel kujul mitte ei tule. Ja kui teie etteheiteid teete, et vaat', on üks punkt, mida ei ole koalitsioonis peetud, ja nimelt määrusi mitte avaldatud, siis pean tähendama, et kui kohtuminister Kalbus teie valitsuses oli sunnitud kinni pidama need, härra Johanson, Teie poolt väljatöötatud määrused, siis seepärast, et need juriidiliselt täiesti vastuvõtmatud olid, ja see oli kohtuministri kohus. (V a h e l h ü ü e.) Teie portfelliis on kõiksuguseid asju, mina ei hakka seal tuhnima. Teie hoidke see koduseks tarvitamiseks. Praegune moment näitab, et programm võib väga kindel olla, aga programm peab paindub olema. Meie ei tule teile etteheiteid tegema, et teie olete põllumeeste kogude programmi omaks võtnud, aga seda olete teie meile ikka ja alati ette heitnud ja meile nii öelda kihvtiselt kallale tunginud. See on südametunnistuse asi, ja meie ei saa teiega kõigi kogemuste järele ühise valitsuse laua taha istuda. Meie tööerakonna programm on olnud —

ainult riiklikku politikat ja kõige tarvikumat politikat läbi viia, ning selle eest võitleme meie ka praegu ja selle eest oleme valvel ka igal ajal. Kui teie, härrad sotsialistid, tulete rääkima südame-
tunnistusest, siis vaadake oma ukse lävele, pühkige see enim puhtaks. Igatahes aeg on tõsine, ja tõsiselt tuleb oodata uult valitsuselt kindlaid samme. Loomulikult oleksime meie põllumeeste kogudega ühise keele leidnud ja kokku leppinud, kuna aga siis teatud mõõdul vanade arvetele õiendamiseks või viha pärast...

Juhataja: Rkl. Kask, Teie kõne aeg on läbi, rkl. Baars annab Teile oma kõneaja edasi.

O. Kask (töer): ...olete soovinud, et tööerakond eemale jääks. Tööerakonnal on vabad käed, ei tähenda midagi, et teie olete meile kahtlustustega ja terava kihutustööga kahju teinud, kuna teil igasugune riiklik arusaamine on puudunud. Seda arvet meie veel õiendame, aga järkjärgult. Meie saame aru, et täna ei ole aeg ning õige omavahelisi asju ajada, vaid meie ootame teie tööd ja soovime edu kaasa, nagu hommikul soovisime juba. Meie suhtume praegusele valitsusele, olgugi et teie sealt osa võtate, heatahtlikult. Kuna aga meie valitsuse tööd ei tunne ega tea, siis on arusaadav, et täit usaldust meie ette anda ei saa.

A. Tupits (põl, fakt. märk.): Härra Fuks tõi siin ühest ajalehest teate ette, nagu oleksid praeguse valitsuse moodustamisel lahkkelid valitsenud põllumeeste kogude rühmas, ja üks osa rühma liikmetest selle valitsuse moodustamise vastu seisnud. Pean tähendama, et põllumeeste kogude rühma poolt on see teade juba ümber lükatud kohe pärast seda, kui ta ilmus lehes. Teatan siitkohast veel, et sellel teatel põhja all ei ole.

Juhataja: Rkl. Laur palub kindlaks teha kvoorum. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Kvoorum on koos.

O. Strandman (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mul ei olnud kavatsust täna sõna võtta. Ma ei pea päris sündsaks, kui endine Riigivanem otsekohe esimesel koosolekul oma järeletulijale ja valitsusele hakkab opositsiooni tegema. Ma ei võtnud ka selleks sõna. Tahtsin vaid härra Ast'i ühe lause kohta oma seisukohta avaldada. Härra Ast tegi täna, — nagu oleme juba ennem harjunud härrade sotsialistide poolt nägema mõne seaduse puhul, mis lahkunud valitsuse ajal maksma pandud, nagu Teravilja kaitse-

seaduse, nisutollide, ja tekstiiltollide asjus, — uue lugemise, kusjuures temale praegune Teedeminister kohapealt ägedalt assisteeris. Neid lugemisi on juba korda kümme olnud. Sellepärast ei taha mina uuesti nende juures peatuda. Ma tahtsin ainult fikseerida üht lauset, mida oma teise kõne keskel härra Ast ette tõi. Ma kirjutasin selle üles ja see on: „... praegu ei saa eelarve parandamisest enam jutugi olla...“ (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla oli öeldud „põhjalikust“ parandusest, minul sõna „põhjalikust“ üles kirjutatud ei ole. Siin on terve aeg kuuldused olnud, ma ei tea kui põhjendatud need on, nädalat kolm kuni neli, see oli enne seda, kui praegune valitsus demissioneerus, et on kindel uus koalitsioon tekkinud, ja et see koalitsioon ei soovi enne kriisi teha, kui eelarve on vastu võetud. Ja mispärast tema seda enne teha ei taha? Sellepärast, et ta ei taha vastutust uue eelarve eest oma peale võtta. Ma ütlen, et kuluarides käisid niisugused jutud ringi, kas see kokkulepe oli olemas, selle eest ei saa ma vastutust oma peale võtta. Selle taktika juures, mis minu isiku ja valitsuse vastu pahemalt poolt on tehtud, ei pea mina niisugust asja mitte täiesti võimatuks. Kinnitada ma ei või seda, aga tõenäoliseks võin pidada. Ma suhtun täiesti jaatavalt praegusesse Riigivanemasse ja Majanduseministrisse ja sellepärast ei tahaks ma lubada enesele kahtlust ei südamega ega avalikult, et see nende seisukoht võiks olla. Ma arvan, kuigi praegune Majanduseminister eelarve kokkuseadmisest ministeeriumis tegelikult osa ei ole võtnud, et tema seda korda üldiselt tunneb, ja praegune härra Riigivanem on eelarve arutamise Vabariigi Valitsuses vist mitmel puhul osa võtnud ja teab, kui suures ulatuses Vabariigi Valitsus eelarvet arutab. Eelarve valmistatakse mõne kuu jooksul ametkonnas, kogutakse faktiline materjal ja nõudmised, mis on üles seatud, ja nagu harilikult endisel ajal nii ka praeguse valitsuse juures sõelutakse see materjal läbi Majanduseministeeriumi eelarve-komisjonis. Harilikult ei võta sellest komisjonist Majanduseminister osa, ja ei ole sellest tänavu, nagu ma järele kuulasin, ka osa võtnud lahkunud valitsuse Majanduseminister. Eelarve on suures kavas valmis, jäävad lahkarvamised Majanduseministeeriumi ja ressooriministeeriumi vahel. Neid lahendab Majanduseminister, ja kui Majanduseminister ja ressooriminister kokkuleppele ei saa, siis otsustab Vabariigi Valitsus. Kui arvatakse, et praegune valitsus peaks hakkama eelarvet algusest saadik ümber tegema, selleks peaks ametnikud tööle panema, et neid teateid koguda, mis harilikult 1. septemb-

riks valmis peavad olema, siis oleks praegu võimata nõuda, et seda tööd uuesti tegema hakataks. Valitsus seda tööd ei tee, seda teevad üksikud ametkonnad. Vabariigi Valitsus teeb ainult lõpuotsuseid. Mina isiklikult olen, ja ka endine Majanduseminister ja valitsuse liikmed — tol ajal võttis ka rahvaerakond valitsusest osa — oleme neid koosolekuid vististi rohkem pidanud, kui mineval aastal tuli pidada, sest et olukord sel aastal palju raskem oli. Selgus, et meie tulud ei võimalda neid kulusid teha, mis eelmistel aastatel tehti. Siis tuli teid leida, kuidas eelarvet tasakaalustada. See ei ole saladus, riiklikud asjad ei ole salalikud, oli paragrahve, kus oli lahkarmisi. Lõppudelõpuks lepiti kokku ja see on ka Riigikogule esitatud eelarve alus. Kui meie eelarve halb on, ja ta võib halb olla, oma tööd on raske hinnata, peahindajad on sotsialistid, ja oleks see eelarve vastu võetud, siis endine valitsus oleks täit vastutust selle eest kandnud. See, kes tööd teeb ja vastutust rahva ees enda peale on võtnud, ei saa vastutusest loobuda ja seda teise peale veeretada. Riigi elu on sarnane, et see nõuab töötahet. Võin öelda, kui minul oleks tarvilikku ideed olnud, kui oleksin leidnud teisi võimalusi eelarve tasakaalustamiseks, ja ei oleks mul olnud valitsuses enamust, siis oleksin eelarve pärast valitsusega lahkuma pidanud. Aga meie leppisime kokku. Igaüks pani oma idee ja leppis eelarve juures kokku, ning kanname ka vastutust selle eest. Kui nüüd vähemalt üks osa praegusest koalitsioonist on arvamisel, et meie eelarve on temale olude sunnil peale pandud, temal ei ole aega seda ümber teha, oma ideesid seal maksma panna ja asub nüüd seisukohal, et lahkunud valitsus vastutab eelarve eest, siis pean ütleva, seda võivad ette tuua ja avalikkuse ees kaitsta ainult härra Ast ja tema kaaslased. Aga igal mõtleval inimesel peaks see olema vastuvõtmatu.

Mis puutub sellele, et seadusi tuleb muuta, härra Ast luges neid 12, siis arvan, et Riigikogu liikmed, kes seaduseandlikule tööle on kutsutud, on kõigi nende küsimustega täiesti tuttavad, kõik on eelarve kätte saanud ja teavad, mis summad seal on, on seda kalkuleerinud ja seisukohad võtnud. Vabariigi Valitsus koosneb valitsuse liigetest, kes osalt endise valitsuse, kõik aga Riigikogu töödest on osa võtnud, ja peavad teadma, et uute ideede maksmapanemine ja vanade muutmise võib nõuda aega, päevi, isegi nädalaid, aga see on läbiviidav. Ma ei suuda ette kujutada, et terve rida paremaid mehi, keda rahvas enda keskelt Riigikogusse on saatnud, loomulikult saadavad rühmad oma paremad mehed valitsusesse, ütlevad,

et meil on paremad ideed, aga meil ei ole aega neid uusi ideesid teostada. Kui aga oma tarkuse vaka alla paneme, sellega välja ei tule ja vabandame, et aega ei ole seda teha, siis on see riiklik kuritegu. Lugu on nii, et kui meie erakorraliselt eelarvet tänavu ei saa vastu võtta 1. aprilliks, siis ei ole riigi elus midagi katki, sest meie võime vana eelarvet pikendada kuu või kaks ja sel ajal uue eelarve kokku seada. Aga kui vana eelarve vastu võtame, mis kubisevat vigadest ja mis kuhugi ei kõlbavat, ja ütleva, et meil ei ole aega uut eelarvet teha, siis sellest ma lihtsalt ei saa aru. Mina arvan, et kui ümbertöötamine leitakse tarvilikuks, siis aega selleks jätkub igatahes. Mul ei ole isiklikult kahtlust, et neid parandusi ja uusi teid saaks maksma panna mõne nädala jooksul. Aga kui ei saa nii ruttu, võib-olla neid uusi seadusi, mis paratamatult tulevad välja anda, uusi kalkulatsioone teha, siis võib eelarve provisoriliselt maksma panna. Aga nii seisukohta võtta, et vaadake, eelarve oli vana valitsuse poolt kokku seatud, sellel ei ole väärtust, see kuhugi ei kõlba, aga meil ei ole aega seda parandada, meie selle eest vastutust ei kannu, selle eest kannab vastutust vana valitsus, siis see on riiklik seisukoht, millele asumise eest, härra Ast, Teile õnne soovin.

Vaadake, Teie tulite välja ja ütlesite, ega tole ei saa muuta. Kui inimesed teatava ülesande oma peale võtavad, siis peavad nad ka vastutama ja teesid leidma oma ülesande täitmiseks. Siin insinööri nisutollidega ja toodi ette, et mõned olevat sellega teeninud. Nüüd härra Ast tuleb ise ja ütleva, et ei saa tollide muutmist saladuses hoida, see on kuude kaupa ette teada. Enne aga leiti, et endine valitsus on mingi halva teo teinud, kui nisu sisse vedada lubas, ja nüüd püütakse sarnast spekuleerimist mõistetavaks teha, sest uuel valitsusel võib seda ka juhtuda. Aga endised insinüeerimised, — et midagi halba on tehtud, Puhk või kes olevat sisse vedanud nisu ja selle eest maksnud, — liiguvad rahva seas. Vaadake, niisugused jutud rikuvad meie poliitilist õhk-konda, härra Ast.

K. Ast (stp, fakt. märk.): Faktiliselt märkusena tahaksin konstateerida, et oma seisukoha riigi eelarve asjus avaldasin lühidalt enne lõunat, siis kui eelarve komisjoni anti. (V a h e l h ü ü e.) Samal koosolekul mäletavasti avaldas Majanduseminister oma seisukoha eelarve kohta, ja olin sellega üpris solidaarne. Kordan, endise Riigivanema Strandman'i seletuste ulatusele vastavast eelarve põhjalikust ümbertöötamisest ei saa juttu olla. Siin saab juttu olla ainult sellest, kuidas mõis-

tame sõna „põhjalik“. Mina mõistan „põhjalik“ niiviisi, et eelarve tuleb ümber teha juba algosades. See on tegelikult võimatu. Küll aga on võimalik parandusi teha, ja neid kahtlemata ka tehakse.

Teiseks, mis puutub sellesse härra Strandman'i poolt praegu ettetoodud kuuldusesse — härra Strandman rääkis siin insinuatsioonist, aga ise samal hoobil insinueerib — ja nimelt, et liiguvad jutud, nagu oleks Riigivanema kandidaadil härra Pätsil juba uus koalitsioon ammu valmis olnud, mille esiletulemisega üksnes selleks viivitati, et anda võimalust vanale valitsusele eelarvet Riigikogust läbi viia, siis vaadake, härra Strandman, niisuguseid kuuldusi võib iga inimene erilise haistmisega kuluaaridest ja mujalt kinni püüda. Teie kohta, härra Strandman, kõneldi ka pärast valitsuse kriisi, et Teie olete rahvaerakonnast sellepärast lahti tahtnud saada, et selle kaudu tasandada teed üldiseks valitsuse kriisiks. Teie olete

ummikusse läinud ja valitsemine olevat võimatuks saanud. Need on ka kuuldused, mida hea haistmise korral võib kinni püüda. Ei ole aga mina sellega opereerinud; annan Teie viimased sõnad insinuatsioonist Teile ausalt tagasi, nagu need altaisa minu poole sihitud olid.

Vaheaeg kl. 23.25 min. — kl. 23.40 min.

7. Järgmise koosoleku määramine.

Juhatusettepanekul otsustatakse pidada järgmine koosolek reedel. 20. veebruaril 1931, kell 5 p. l. (Päevakord vaata otsuste protokoll nr. 120, lisa nr. 3.)

(H ü ü d e d: Lõpetada!)

Juhataja: Tehakse ettepanek, lõpetada koosolek.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 23.48 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).